

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Agresivita a šikana u školní mládeže

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
PhDr. Alena Pišková

Vypracoval :
Jan Láska

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Agresivita a šikana u školní mládeže“, zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury. Elektronická a tištěná verze práce jsou totožné.

Brno 10.3.2010

.....
Jan Láška

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Aleně Plškové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Dále děkuji mé manželce a mým dětem za trpělivost, kterou se mnou měly.

OBSAH

Úvod	2
1. Definice pojmů, současný stav výskytu šikany	6
1.1 Definice pojmu šikana	7
1.1.1 Četnost, opakování, eskalace	9
1.1.2 Násilí	12
1.1.3 Oběť	13
1.1.4 Agresor	15
1.1.5 Role oběti a agresora, nemožnost obrany oběti	17
1.2 Základní problémy při řešení šikany	19
1.3 Současný vliv vývoje šikany a vliv masmédií	22
2. Základní přehled institucí řešících problém šikany u školní mládeže	26
2.1 Školská zařízení	26
2.2 Orgány činné v trestním řízení a právní posouzení šikany	31
2.2.1 Policie České republiky	34
2.2.2 Státní zastupitelství	36
2.2.3 Soud	37
2.3 Oddělení sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD)	38
2.4 Probační a mediační služba (PaMS)	39
2.5 Další organizace	40
3. Rozhovor s Dr. Michalem Kolářem	43
4. Rozbor konkrétních případů	46
4.1 Případ první - dívčí šikana na základní škole	46
4.2 Případ druhý – šikana na střední škole	54
4.3 Závěrečné vyhodnocení případů, možnosti řešení	66
5. Rodiče a děti – orientace v problematice	70
5.1 Specifikace průzkumného vzorku	71
5.2 Vyhodnocení dotazníků – děti	73
5.3 Vyhodnocení dotazníků – rodiče	88
5.4 Vyhodnocení průzkumu, ověření hypotéz	98
Závěr	101
Resumé	109
Anotace	111
Literatura a prameny	112
Seznam příloh	114

Úvod

Není to až tak dlouho, kdy média přinesla znepokojivé zprávy, které pobouřily českou veřejnost .

V období školního roku 2006/2007 a 2007/2008, na Středním odborném učilišti v XXX, mladiství A.B. a C.D. slovně i fyzicky napadali poškozeného X.Y., a to se slovy „ty debile,, posmívali se mu, že nemá zuby apod. A.B. poškozeného bezdůvodně nejméně dvakrát týdně bil pěstí do ramene, C.D. jej kopal do hýždí, rekta, do nohou, v jednom případě jej kopl nohou do podbřišku. Ani v jednom případě poškozený nevyhledal lékařské ošetření. Dále A.B. poškozenému přikazoval, aby za něj při praxi vykonával jeho náplň práce a v teoretické výuce dopisování sešitů. V důsledku tohoto chování začal mít poškozený zhoršený prospěch ve škole, začal mít absence. Jednání vyvrcholilo ke konci roku 2008 při praktické výuce, kdy oba jmenovaní, po předchozí společné dohodě, polili hořlavinou pracovní oděv poškozeného a tento zapalovačem zapálili, což se poškozenému podařilo uhasit. Následně oba společně poškozeného za použití násilí táhli ven z dílny, kde jej A.B. udeřil pěstí a poté jej společně, i přes odpor poškozeného, opětovně polili hořlavinou a na poškozeném zapálili pracovní oděv, který začal hořet. V důsledku toho poškozený utrpěl popáleniny 2. až 3. stupně na 30% těla.¹

Šikana ve školním prostředí, agresivita a agresivní chování. Strašák, který již několik let obchází domácnosti, pojmy, které už nějaký čas skloňujeme ve všech pádech. S nástupem dítěte do školy (ale často i dříve) si mnoho rodičů klade otázku, jak zabránit tomu, aby se jejich potomek stal obětí šikany. Jak předejít tomu, aby pro něj škola a školní věk byl obdobím strachu a bezmoci.

Otázky si ale nekladou pouze rodiče, ale i společnost jako celek, často prostřednictvím pověřených institucí. Kde hledat příčiny těchto patologických jevů, jak působit preventivně, jakým způsobem nastavit represivní orgány? Kdy se vlastně jedná o šikanu a kdy jde pouze o jevy, jež jsou přirozeným vývojem jedince? Kdy a jakým způsobem zasáhnout?

O dané problematice bylo napsáno několik knih. Rady pro rodiče, kterak vychovávat své potomky. Vychovávat tak, aby se z nich nestali agresivní jedinci, vychovávat tak, aby dokázali usměrňovat své chování. Žel, musím konstatovat, že již podstatně méně autorů se

¹ Zdroj PČR

zabývá problémem, jak se zachovat, když se jedinec dostane do pozice oběti, jak mohou zasáhnout rodiče, jaká je role veřejných institucí a co po nich lze požadovat.

Rovněž musím konstatovat, že jen málo rodičů vyhledá literaturu, která jim může být pomocníkem při výchově ratolestí. V české společnosti do určité míry stále převládá výchova založená na „prověřených moudrech“, a „staletých pravdách“. Orientačně bych mohl rodiče rozdělit na tři skupiny.

Prvá svérázná, kterou lze charakterizovat mottem „zub za zub, oko za oko“. Jsou to rodiče, kteří, když za nimi přijde potomek a svěří se, že je neustále bit od (např. starších) spolužáků, tomuto ještě vyčiní, že se nedokáže bránit, že si to nesmí nechat líbit a že má vše pořádně vrátit. Můžeme se setkat i s rodičovskou radou, že musí udeřit první, aby si tak zjednal před dotyčným respekt, či jinými - stejně užitečnými radami.

Druhá skupina rodičů vychovatelů se nachází přesně u opačného mantinelu. Jsou to rodiče, kteří vidí šikanu už v tom, když se dva kluci poperou (pohádají se, nadávají si) např. na hřišti, často z naprosto banálního důvodu, např. když se nemohou dohodnout, kdo bude chytat.

Třetí skupina rodičů, a já doufám, že nejpočetnější, je reálně uvažující částí populace, která si uvědomuje, že šarvátky mezi dětmi nelze vymýt a ve specifických životních situacích jsou přirozeným vývojem jedince. Přitom ale tito rodiče mají přehled o zájmech a činnostech svého dítěte, orientují se v problematice šikany a v případě podezření, že jejich dítě se stává obětí šikany, jsou připraveni v rámci svých možností zakročit. Bohužel často vyvstává otázka : Jak ale mohu (mám) pomoci?

Jistě mnoho lidí cítí, že výchovné styly rodičů prvních dvou skupin nejsou zrovna to pravé, ale přesto mnohý z nás zná ve svém okolí osoby, jež tímto způsobem vychovávají a jež jsou přesvědčeny, že toto je správná výchova a pouze takto lze docílit toho, aby zrovna jejich dítě nebylo obětí šikany. Nakolik právě tyto výchovné metody vedou k rekrutaci možných agresorů či naopak možných obětí, bude dílčím cílem této práce.

Šikana má svá pravidla i místa, kde se jí povětšinou nejlépe daří. Často je spojována s prostředím školy a volného času dětí. A to vcelku logicky. Děti tráví ve škole velkou část dne, sdružují se zde, vykonávají činnosti, při kterých lze odhalit nedostatky jiných či odchylky dětí, jež mohou být příčinou agrese (tělesná neobratnost, nižší schopnost učení nebo naopak snaživost při výuce). Ve škole vznikají neformální sociální skupiny, dochází zde k diferencování a hierarchii. Málokdy se stává, že všechny děti ve třídě jsou na jedné rovině bez toho, aby zde mělo nějaké z dětí větší rozhodovací moc, oblíbenost apod. Ve škole působí pedagogický sbor a to jsou zas „jen“, lidé. V tomto případě již pedagogicky vzdělání, ale

pořád lidé. Stejně jako jsou lidmi pracovníci policie, oddělení sociálně právní ochrany dětí, pedagogicko-psychologických poraden apod. Tedy i tito pracovníci by šli zařadit do obdobných skupin tak, jak jsem to výše učinil s rodiči. A tak je to vše o komunikaci a snaze. K tomu se ale ještě dostanu.

Jak jsem již uvedl, na téma agrese, agresivity a šikany mezi školní mládeží bylo napsáno mnoho knih. V čem by tedy měl být přínos této práce?

1) Nejprve se pokusím provést definici jednotlivých pojmů. Je pravda, že v této části budu vycházet zejména z již prezentovaných názorů kapacit daného oboru, které se pokusím shrnout a vyvodit vlastní závěry. Krátce se zaměřím na současný stav, co se četnosti výskytu šikany týká.

2) Zaměřím se na šikanu z pohledu práva. Ve stručnosti popíši instituce, které jsou zprostředkovaně řízeny státem a jejichž (ne vždy hlavní) náplní je práce ve prospěch dětí. Pokusím se popsat jejich legislativní možnosti a rozsah působnosti. V krátkosti nastíním trestně-právní následky šikany.

Závěrem uvedu názor odborníka. Tím bude zakončen první velký blok zaměřený na organizace a jejich činnost. Druhý blok pak bude zaměřen na skutečné případy šikany, které se udály. Rozborem těchto případů se pokusím poukázat na chyby, které při objasňování, ale i předcházení problémům, mohou v praxi nastat. Tedy :

3) Na rozboru konkrétního případu se pokusím o konfrontaci teoretických možností jednotlivých institucí s postupem, který je aplikován v praxi. Podle zjištěných skutečností uvedu hrubý nástin řešení a zlepšení situace v oblasti působení institucí.

Protože ale hlavní část výchovy probíhá v rodinném prostředí, bude poslední blok nasměrován právě do rodiny, tedy na rodiče a děti.

4) Formou dotazníkového průzkumu bude zjišťována informovanost veřejnosti o dané problematice jak z pohledu dětí, tak rodičů. Umí děti rozpoznat, co je šikana a co není? Vědí, jak se zachovat, když k šikaně dojde, na koho se obrátit? To jsou otázky, na které budu hledat odpovědi. Dále se pokusím získat postoje rodičů – vychovatelů k dané problematice. A obdobně jako u dětí zjistit, jaké jsou jejich znalosti v dané oblasti. Nakolik si tuto

problematiku připouštějí, zda jsou si vědomi možných rizik, jak by se zachovali v případě problému apod.

Tedy má práce nebude pouze teoretickým dílem. Rád bych svoji práci realizoval z pohledu praxe a tím ji přiblížil rodičům – vychovatelům, stejně jako učitelům, či jiným osobám, které by se o dané problematice chtěly dozvědět více. Má práce nemá za cíl sloužit jako kuchařka správné výchovy. Spíše se bude snažit zjistit, zda děti, rodiče, ale i učitelé a další povolání osoby jsou dostatečně s tímto problémem obeznámeny, zda jeho význam nepodceňují, či nepřeceňují. Doufám, že práce bude přínosem pro rodiče, kteří neví, jak se zachovat v situaci, kdy se dítě dostalo do role oběti nebo do role agresora. Přitom svojí hodnotou by měla být přínosem i pro veřejné instituce, které by mohla upozornit na možná úskalí jejich práce a chyby, kterých se konkrétní pracovníci dopouštějí v praxi.

Má práce má název Agresivita a šikana u školní mládeže. Jak brzy uvedu, agresivita je nedílnou součástí šikany. Agresivní dítě ale může vykazovat známky patologického či minimálně nežádoucího chování, při kterém nedochází k šikaně (např. násilné chování proti zvířatům, ničení věcí apod.). Protože mým záměrem je obsahově rozsáhlejší, ale ucelená práce, budou pojmy agresivita, násilí apod. užívány v kontextu s hlavním tématem a tím je téma šikany ve školním prostředí.

1. Definice pojmů, současný stav výskytu šikany

Pojmy jako je šikanování, násilí, agresor apod. nám zdánlivě připadají jasné a srozumitelné. Pokud je však máme sami definovat tak, abychom přesně vystihli jejich obsah, dostaneme se do situace, kdy začneme tápat. Proto je na místě si ujasnit terminologii a zaměřit se na možná rizika při definování těchto pojmů.

Násilí je záměrné použití nebo hrozba použití fyzické síly proti sobě samému, jiné osobě nebo skupině či společnosti osob, které působí nebo má vysokou pravděpodobnost způsobit zranění, smrt, psychické poškození, strádání nebo újmu.²

Agrese „(z lat. Ad-gredior, přistoupit blízko, napadnout) je v psychologicko-sociologickém pojetí chování, které vědomě a záměrně poškozuje druhého, ubližuje mu a způsobuje mu utrpení, popřípadě ho omezuje a násilně mu brání v pohybu nebo výkonu činností.,“³

Agresivita „vlastnost vyjadřující tendenci nebo pohotovost k útočení, a to v myšlenkách nebo představách, slovně nebo jednáním, vůči věcem či osobám. V širším smyslu schopnost organismu vlastními silami zdolávat překážky, prosazovat své zájmy.,“⁴

Ve výše uvedených definicích je pojem agrese pojat jako chování, které vědomě poškozuje druhého. V definici pojmu agresivita je pak již rozšířena cílová skupina, tedy že se jedná o tendenci či pohotovost k útočení slovně nebo jednáním vůči věcem či osobám. Jak jsem již uvedl, agresivní jednání nemusí směřovat pouze vůči lidem, i když přeneseně lze konstatovat, že i každý útok proti konkrétní věci, či zvířeti, je schopen (mimo přímých následků na hodnotě věci, či životu a zdraví zvířete) sekundárně způsobit újmu i konkrétní osobě. Například psychickou nad ztrátou domácího mazlíčka, materiální škodu apod. Agresivní člověk je pak nazýván agresorem, možno přeložit jako útočník.

Tyto definice jsou obecného charakteru, tedy neváží se přímo k dětskému kolektivu a případům šikany. Proto se dále zaměřím na výraz „šikana“, a při té příležitosti upřesním význam výrazů pro potřeby dané problematiky

² Definice Světové zdravotnické organizace WHO

³ Kolektiv autorů. Velká všeobecná encyklopedie, 1. Vyd. Praha:Diderot, 2000, s. 106

⁴ Kolektiv autorů. Velká všeobecná encyklopedie, 1. Vyd. Praha:Diderot, 2000, s. 106

1.1 Definice pojmu šikana

Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane* (obtěžování, týrání, sužování apod.) a v našich podmínkách jej zavedl psychiatr Petr Příhoda. Neexistuje jednotná definice a mnoho odborníků si vytváří své vlastní. Stejně jako předchozí výrazy, tak i pojem „šikana“, lze definovat v obecné rovině pro všechny věkové skupiny (škola, zaměstnání, domovy důchodců apod.). V každém prostředí má šikana svá vlastní specifika. V souladu s hlavní tematickou osou, zaměřím pojem šikana právě na věkovou skupinu školní mládeže.

„Šikanu můžeme definovat jako trvalé agresivní jednání jednoho žáka vůči druhému s úmyslem způsobit oběti utrpení.,⁵

Tuto definici nepovažuji za nejužitečnější. Lze souhlasit, že se (z časového hlediska) v případě šikany jedná o dlouhodobější záležitost. Nebo jinak řečeno, za šikanu nelze (až na výjimky) považovat ojedinělý incident, protože vznik a vývoj šikany mívá svá pravidla. Odborné publikace neuvádějí případ, kdy by se dítě stalo obětí šikany náhle, ale naopak se do této pozice dostává pozvolna a často nenápadně. Jinak je ale výše uvedená definice až příliš stručná a nezabírá možné formy, způsoby a příčiny šikany. Poukazují zejména na část, kde se uvádí, že se jedná o agresivní jednání jednoho žáka. Agresor nemusí být pouze jeden, často se jedná o skupinu agresorů a jsou známy případy, kdy se do šikany zapojuje celá třída. V těchto případech bývají určeny role a funkce.

To, že úmyslem agresora je způsobit oběti utrpení, je bezesporu pravda, ale v definici postrádám alespoň přesnější vyjádření příčin a pohnutek. Agresor jedná z mnoha příčin. Ta základní, která mnoho lidí napadne, je, že mu dělá potěchu někoho ponižovat, vidět, jak druhý trpí. Zároveň jeho jednání připíšeme špatné výchově a osobnosti dítěte vykazující patologické rysy. Tak tomu ale rozhodně není vždy a zjednodušovat takto motivaci a osobnost agresora by rozhodně nebylo správné. Agresor si kolikrát nemusí plně uvědomovat následky svého jednání, jeho primárním cílem není vždy způsobit oběti utrpení, ale může se např. snažit poukázat na svoji osobu, kompenzovat si své nedostatky a problémy, stát se oblíbenějším. Vždyť dítě je schopno uvažovat v rovině : *schovám mu boty – bude legrace – ostatní vědí, že jsem je schoval já – tedy já jsem udělal tu legraci – já budu oblíbenější*. V případě větší skupiny se často na stranu agresora přidávají děti, které si samy uvědomují, jak blízko mají

⁵ Kyriacou, Chris. Řešení výchovných problémů ve škole. 1. Vyd. Praha: Portál, 2005, s. 26

k tomu, aby stály na straně oběti, a ze strachu proto raději inklinují a jsou vděčné za to, že mohou na straně agresora být.

Další definice pojmu šikana jsou však již přesnější a často jinými slovy vystihují samotnou podstatu problému. Někdy obsáhleji :

„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou jedinců vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí, nebo se z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.,“⁶

V jiných případech si autor vystačí se stručnější formulací:

„Jeden, nebo více žáků většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.,“⁷

Každopádně lze již stanovit základní znaky, které nám pomohou v kvalifikaci jednání a stanovení, zda se již jedná o šikanu. Vytvořil jsem tak soubor 5 znaků. V případě, že jsou tyto splněny, můžeme mluvit o šikaně.

Přestože se nemusí, a zřejmě ani nejedná, o nejpřesnější výčet a dělení, lze jej použít jako pomůcku pro orientaci v problému.

⁶ Metodický pokyn MŠMT, č.j.:24426/2008-6, k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, čl. 1

⁷ Kolář, Michal. Skrytý svět šikanování. 1. Vyd. Praha: Portál, 1997, s. 20

- 1) četnost, opakování, eskalace jednání
- 2) násilí
- 3) oběť
- 4) agresor
- 5) role oběti a agresora, nemožnost obrany oběti

1.1.1 Četnost, opakování, eskalace

Šikana mezi dětmi vzniká postupně, jen výjimečně je od samotného počátku spojená s fyzickým napadáním a agresí. Dr. Michal Kolář ve své knize „Skrytý svět šikanování ve školách,“ uvádí celkem 5 stupňů vývoje šikany. Dají se popsat následovně :

a) Zrod ostrakismu – jedná se zejména o psychické násilí malé intenzity, jako jsou hanlivé přezdívký, naschvály, schovávání věcí apod. V této formě nedochází k přímé fyzické agresi

b) Fyzická agrese a přitvrzování manipulace – z drobných žertů se stávají úsluhy, mohou se již vyskytnout projevy fyzického napadání.

c) Klíčový moment – vytvoření jádra. Agresoři, kteří do této chvíle pracovali samostatně, se spojují a oběti jsou šikanovány systematicky, přičemž nejvhodnějšími objekty jsou ti, jež byli v prvním stadiu ostrakizováni. Za klíčové se toto stadium považuje s ohledem na fakt, že je ještě v silách dětského kolektivu vytvořit dostatečně silnou pozitivní opozici, jež zabrání agresorům v jejich konání.

d) Většina přijímá normy agresorů – za předpokladu, že nevznikla pozitivní skupina, pak se normy a způsoby jednání agresorů stávají pro skupinu obecně závazné. I jedinci, kteří s jednáním agresorů nesouhlasili, se k těmto z různých důvodů přidávají (raději šikanovat, než být šikanován, potlačení společenských norem apod.).

e) Totalita neboli dokonalá šikana – role jsou rozděleny. Na jedné straně agresoři, na té druhé oběti. I jedinci, kteří se do této doby do dění nezapojovali, si sami určují své postavení, či jim je určeno. Je vytvořena hierarchie od samotných vůdců po „poskoky,“ kteří mají zejména radost z toho, že oni sami nejsou oběťmi. Ti, často ve snaze zalíbit se vůdci, jsou jeho

prostředkem samotných aktů, kdy je oběť šikanována. Michal Kolář uvádí, že toto stadium je typické spíše pro věznice, výchovné ústavy apod., ale bohužel se lze s tímto stadiem setkat již na úrovních základních a středních škol.⁸

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že v případě šikany se agresor neuchýlí ihned k fyzickému násilí, nebo že v prvních fázích nedochází k hromadné třídní totalitě. Jak vidno, i šikana má povětšinou svá pravidla, případně minimálně typické projevy. V prvních fázích je tak velmi obtížné diagnostikovat, které jednání je počátkem šikany. Máme rázně zasáhnout, když je jeden z žáků pro svoji tloušťku nazýván např. „Válečkem„? Pokud si myslíte, že tato osamocená skutečnost je vždy pádný důvod zakročit, pak si prosím vzpomeňte na seriál „Kamarádi„, kde herec Marek Eben ztvárnil roli dětského hrdiny, kterému jeho kamarádi právě pro jeho tloušťku přezdívali „Váleček„.

Důležitým faktem zde je, aby jednání ze strany dětí nesměřovalo k vyloučení jednoho (nebo i více) z jejich středu. Toto lze vysledovat obtížněji, ale nemožné to rozhodně není. V dalších stadiích, kdy již dochází k fyzickým útokům a psychický nátlak se zvyšuje, lze šikanu odhalit lépe a přesvědčivěji, ale ani zde nelze za každou rvačkou vidět šikanu. Jedná se sice o projevy agrese, ale nakolik jsou tyto závadné, se pokusím rozebrat později. Je ale naprosto zřejmé, že čím dříve se šikana odhalí, tím lepší je resocializace agresorů a menší následky u oběti. Kdy ale rozeznat, že se jedná o šikanu a kdy o škádlení, které je součástí komunikace mezi dětmi?

Vždyť děti se často škádlí, jsou schopny si nadávat a třeba se i poprat, a přesto se nemusí jednat o šikanu. Když jsem se zabýval touto problematikou, přiklonil jsem se k dělení Dr. Michala Koláře tak, jak je prezentoval na str. 16 ve sborníku příspěvků z konference „Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém„, konané v Praze 19.3.2009. Tabulku zde prezentovanou přináším níže.⁹

⁸ Kolář, Michal. Skrytý svět šikanování. 1. Vyd. Praha: Portál, 1997, s. 31-37

⁹ Kolář, Michal. Diagnostika a léčba šikanování v Praxi. In sborník příspěvků z konference Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém. 1. Vyd. Praha: Tribun EU, 2009, s. 16

ŠKÁDLENÍ

ŠIKANOVÁNÍ

<p>Definice: Škádlení patří k rovnocenným, kamarádkým nebo partnerským vztahům. Chápáno je jako projev přátelství. Za škádlení se považuje žertování (popichování, zlobení) za účelem dobré nálady a v němž není vítěz ani poražený.</p>	<p>Definice: Šikanování patří do násilných a závislostních vztahů. Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že dítěti někdo, komu se nemůže ubránit, dělá, co je mu nepříjemné, co ho ponižuje, nebo to prostě bolí.</p>
<p>1. Záměr: Vzájemná legrace, radost a dobrá nálada.</p>	<p>Záměr: Ublížit, zranit a ponižít.</p>
<p>2. Motiv: Náklonnost, sblížení, seznamování, zájem o druhé. Rozpouštění napětí ve třídě a navozování uvolněné a pohodové atmosféry. Zodolňování, zmužnění.</p>	<p>Motiv: Základní tandem – moc a krutost. Další motivy překonávání samoty, zabíjení nudy, zvědavost ala Mengele, žárlivost, předcházení vlastního týrání, vykonání něčeho velkého...</p>
<p>3. Postoj: Respekt k druhému a sebeúcta.</p>	<p>Postoj: Devalvace, znevážení druhého</p>
<p>4. Citlivost: Vcítění se do druhých.</p>	<p>Citlivost: Tvrdost a nelítostnost.</p>
<p>5. Zranitelnost: Dítě není zvýšeně zranitelné a přecitlivělé.</p>	<p>Zranitelnost: Bezbrannost, oběť se neumí, nemůže či nechce bránit.</p>
<p>6. Hranice: Obě strany mají možnost obhájit své osobní teritorium. Vzájemné vnímání a respektování verbálních i neverbálních limitů. Při divočejším škádlení žádný nepoužije své plné síly nebo silnější mírní své akce.</p>	<p>Hranice: Prolamování hranic, „znásilňování“ druhého. Silnější strana nebere ohled na slabšího. Oběť dává najevo, že je jí to nepříjemné, útočníci pokračují dál. Někdy sadomasochistická interakce.</p>
<p>7. Právo a svoboda: Rovnoprávnost účastníků. Dítě se může bránit a škádlení opřevovat, případně ho může zastavit a vystoupit z něho.</p>	<p>Právo a svoboda: Bezpráví. Pokud se dítě brání nebo dokonce „legraci“ oplátí, je tvrdě ztrestáno!</p>
<p>8. Důstojnost: Zachování důstojnosti. Dítě nemá pocit ponížení. Necítí se trapně a uboze.</p>	<p>Důstojnost: Ponižení lidské důstojnosti. Dítě je zesměšňováno a ponižováno.</p>
<p>9. Emoční stav: Radost, vzrušení ze hry, lehké naštvání. I nepříjemné! Ale ne bezmoc.</p>	<p>Emoční stav: Bezmoc! Strach, stud, bolest. Nepříjemné a bolestivé prožívání útoku.</p>
<p>10. Dopad: Podpora sebehodnoty, pozitivní nálada.</p>	<p>Dopad: Pochybnosti o sobě, nedostatek důvěry, úzkost, deprese. Dítě má strach ze školy.</p>

Tabulka č. 1 – rozdíly mezi šikanováním a škádlením

V uvedené tabulce jsou prezentovány rozdíly mezi škádlením a šikanou. Nesmíme ale zapomínat, že mezi dětmi se vyskytuje chování, které nezařadíme mezi škádlení, ale stejně tak se nejedná o šikanu. Jde o případ, kdy síly jsou rovnocenné, aktéři jsou ve sporu z nejrůznějších příčin. Jistě jde o projevy agrese, kdy se může jednat o nežádoucí chování, stejně jako může být důsledkem socializace. Nemůžeme hovořit o šikaně jako takové.

Petr a Pavel se nemají rádi. Nikdo už vlastně neví, jak to začalo. Často jsou viděni, jak se spolu hádají, nikdy by spolu nehráli ve stejném mužstvu. Občas jejich spor vygraduje a oba se poperou. Jejich chování se snažili urovnat i pedagogové. Bylo prokázáno, že konflikty vyvolávají střídavě oba chlapci, Jsou schopni si vzájemně ničit věci, urážet se i se fyzicky napadnout. Ale vždy se dostanou do situace, kdy jeden osočuje druhého, že to on si začal. Učitelé jejich chování hodnotí slovy, že jsou schopni se poprat jako koně, rozhodně se nešetří. Rodiče obou chlapců o problému vědí, ale svojí výchovou nejsou schopni dosáhnout toho, aby oba chlapce usmířili, či alespoň zabránili vzájemnému napadání. Ke zlepšení došlo až po ambulantních terapiích na specializovaném středisku výchovné péče. (ilustrační případ)

Oba chlapci vykazují znaky nežádoucího agresivního jednání. Jejich jednání vygradovalo ve fyzické násilí, ale jedná se mezi nimi o šikanu? Můj názor je takový, že rozhodně ne. Přestože byl naplněn jeden znak z pěti uváděných (násilí), tak naplněním jednoho znaku se ještě nemůže jednat o šikanu. V daném ilustračním případě nebyly naplněny některé další znaky. Blíže rozvádím v podkapitole 2.1.5.

1.1.2 Násilí

Dalším znakem pro šikanu je samotné násilí. Je to jeden z hlavních znaků, protože pokud není v jednání agresora prvek násilí, nemůže být o šikaně řeč. Násilí vůči oběti je realizováno v nepřeberném spektru možností. Může být skryté, viditelné, přímé, nepřímé, a pokud bych měl popsat jednotlivé možnosti, jakými jsou děti schopny si ubližovat, nenapsal bych už asi nic jiného. Násilí je možno dělit podle několika kritérií, ale vždy se vyznačuje tím, že zasáhne dvě hlavní složky oběti :

- fyzickou
- psychickou

Zasahující fyzickou složku – jde povětšinou o případy přímé agrese, tedy užití síly proti oběti (úder, tahání za vlasy, ale i nastražení předmětu na židli apod.), následkem bývá fyzická újma, často viditelná. Z tohoto důvodu lze fyzické násilí odhalit přesvědčivěji. K fyzickému násilí dochází povětšinou v pozdějších fázích šikany. I když primárně v těchto případech agresor působí bolest, nezpůsobuje fyzické násilí pouze škody na těle oběti a je tak propojeno s větší skupinou a to :

Zasahující psychickou složku – jedná se o útoky proti oběti, které zasahují a oslabují psychiku jedince. V prvních fázích se jedná o posměšky, nadávky, schovávání věcí. Pokud dojde i na fyzické násilí, tak psychické nevymizí, ale naopak se s fyzickým spojuje a graduje (nucení dělat psa, olizovat agresorovi boty, ležet mu u nohou apod.) Zařadit sem lze i ničení věcí oběti. Toto je na hranici s násilím fyzickým, ale prioritně zasahuje oblast psychickou. Následkem je podlomená psychická odolnost jedince, uzavřenost, skryté volání o pomoc, nepředvídatelné jednání. Psychické následky se oproti těm fyzickým podstatně hůře léčí. Zapomenout nelze ani na nepřímé (pasivní) psychické násilí, které se vyznačuje tím, že agresor či agresori zdánlivě nevyvíjejí proti oběti žádnou závadovou činnost, ale přesto je proti této veden psychický útok. Jako typický příklad lze uvést vyčlenění z kolektivu, záměrné přehlížení, naprosté ignorování apod. Jak jsem již uvedl, dítě tráví ve škole velkou část dne a každý člověk je svým založením tvor společenský. Proto potřebuje a vyhledává lidskou společnost převážně sobě rovných. Vyloučení ze skupiny lze proto považovat za součást šikany a právem se řadí mezi jednotlivá stádia. Může být vystřídáno či doplněno za projevy přímého psychického nátlaku a fyzického násilí, jak jsem uvedl výše.

V tomto bodě používám výraz násilí pouze jako znak šikany. Násilí ale nelze chápat jen jako projevy zla či něčeho, co je nutné z chování dětí vymýtit. Tak by se i nechala nepřesně vysvětlit i definice násilí organizace WHO. V podkapitole 2.1.5. zdůvodňuji, proč násilí nelze chápat pouze v negativním smyslu.

1.1.3 Oběť

Další povinný znak šikany. Každá šikana má svou oběť či oběti. Oběť je jedinec, kterému vznikla či vzniká psychická, fyzická či materiální újma.

Šikanou jsou nejvíce ohroženy děti, jež nezapadají do průměru, mají fyzickou či psychickou odchylku nebo naopak vybočují talentem, nadáním či inteligencí. Často se jedná o introvertní jedince, fyzicky nepříliš zdatné. Jako příklady lze uvést děti s fyziologickými

odchylkami (obézní, mající odstávající uši) pocházející ze sociálně slabších rodin, rozumově podprůměrné, nebo naopak rozumově inteligentnější, hudebně nadané a další. Oběť ale nemusí vždy vykazovat nějaký handicap či odlišnost. Může se jednat i o zdravého jedince. Potencionální obětí může být každé dítě.

V případě oběti šikana ukazuje svou další nebezpečnou hrozbu. A tou je latence. Pokud dítěti ukradnou telefon, tak se sice může obávat výtek rodičů, „ty jsi ale blbec, že sis ho nechal ukradnout a nemyslíš si, že dostaneš jinej,“ ale ve výsledku i dítě takovýchto rodičů jde a odcizení svým rodičům sdělí. Pokud by k tomu odvalu nenašlo, tak se stejně odcizení odhalí, protože rodič se bude zajímat, proč je potomkovo číslo nedostupné. Jistě lze vytušit, že v případě šikany tomu tak není a oběť se se svým problémem zdráhá komukoliv svěřit. Její rozhodování ovlivňují následující faktory:

- a) strach z agresora - na rozdíl od odcizeného telefonu, kde dítě pachatele nezná, v případě šikany agresora zná velice dobře a má strach z jeho jednání v případě zveřejnění.
- b) nedůvěra v dospělé osoby – dítě nabývá dojmu, že mu nikdo není schopen pomoci. Šikana se odehrává povětšinou ve škole. Dítě může vnímat jakousi omezenou moc rodičů v tomto „učitelském,“ prostředí. V pedagogický sbor nemusí mít důvěru, protože jeho náznaky (ve vědomí dítěte ale jasné náznaky) sdělení, že je šikanováno, nebyly pochopeny.
- c) já budu ten špatný, případně já jsem ten špatný – dítě může dojít k názoru, že ono je to špatné, protože ho tolik nebaví fotbal a raději by četlo, či že nevyhledává kontakt se svými vrstevníky do té míry co jiné děti. Pokud k tomu připočteme možnost, že agresorem je dítě, jež chová oblibu ostatních dětí (z různých příčin), či je dokonce oblíbeno u části pedagogů, kteří jej nekriticky vyzdvihují pro nějakou jeho vlastnost (např. reprezentuje školu ve sportu), tak šikanované dítě dochází k názoru, že chybu dělá ono samo svým chováním.
- d) převezme šikanování vůči své osobě za normu – „neškodné,“ škádlení v počátku od jednoho, či dvou žáků začali provádět i další žáci třídy a z oběti se stal třídní otloukánek, který nemá zastání u žádného kamaráda, resp. žádného kamaráda nemá. Pokud toto chování po nějakou dobu přetrvává, dítě svoji roli přijme a ani si neuvědomí, že by mělo vyhledat pomoc. Ba právě naopak, v případě, že je osloveno (rodič, učitel...), tak šikanu své osoby popírá, věc bagatelizuje, případně mluví neurčitě a věc se snaží tzv. zahrát do autu. Takto ostatně dítě může reagovat (a většinou reaguje) i v dalších již uvedených případech.

Důvodů, ze kterých se dítě rozhodne nevypovídat o svých problémech a nesvěřit se nikomu, je podstatně více. Lze sem zařadit špatnou komunikaci ve výchově, např. z důvodu

nepřiměřeně přísné výchovy a tím nedostatečné důvěry. Stejně tak obava z toho, co bude potom, že si na něj budou ostatní ukazovat. V neposlední řadě pak dítě odmítá přiznat, že je šikanováno, neboť ve svém vědomí dojde k závěru, že přiznáním šikany jiné (kompetentní) osobě zároveň přiznává i svou slabost. Slabost z toho, že není schopno se bránit s využitím vlastní síly a vlastních prostředků. Dítě přitom není schopno si uvědomit, že jsou případy, kdy nemůže problém vyřešit jen za pomoci aktivace vlastních sil. Jsou případy, kdy obrana znamená zvýšení nátlaku od agresora a kdy diskuze a řešení není možné. A případy šikany jsou jedním z nich.

1.1.4 Agresor

Každá šikana má svého agresora či skupinu agresorů. V případech šikany mohou agresora definovat jako osobu, která zneužívá své fyzické, psychické, skupinové či zdánlivé převahy k tomu, aby svým jednáním sama či s dalšími agresory úmyslně různými útoky napadala jedince či skupinu jedinců, kdy této způsobuje, či chce způsobit psychickou, fyzickou či materiální újmu.

Často je tak agresor popisován jako osobnost s patologickými rysy či jako osobnost nevyrovnaná, jež si šikanováním kompenzuje své nedostatky.

„Bylo zjištěno, že se mladiství násilníci při bližším pohledu cítí většinou nejistí, neschopní, poníženi a že sami o sobě pochybují,¹⁰

Často jsou uváděny problémy v rodině, jako je nezáměr rodičů, alkoholismus apod. Skoro by se zdálo, že osobnost agresora musí být jednoduché odhalit. Rozhodně tomu tak není vždy.

„V páté třídě základní školy byl jeden mimořádně sportovně nadaný chlapec až nekriticky oblíbený dětmi i učiteli. Měl samé jedničky, přestože v mnoha předmětech tomu jeho výkon neodpovídal. Tento idol měl ve zvyku testovat „kravatou“, každého chlapce, aby se zjistilo, kdo je silnější. Různými žertíky testoval i dívky. Po pololetí přišla do třídy nová dívka. Byla trochu zvláštní, nápadně se bála. Při Pavlových „testících“, se lekala a brzy se rozplakala. Když to Pavel vytušil, přitvrdil – řekl, že ji zabije. Ta se zhroutila v pláči. Tato hra se líbila natolik, že se do ní zapojila postupně celá třída. Jednou se opět začalo hrát. Pavel hned od počátku přitvrdil. Jana dostala pár štulců, potom ji strčil, až spadla na zem. To už ale pomáhalo pět kamarádů, kteří začali do Jany kopat a křičet, že ji ukopou k smrti. Jana se

¹⁰ Erb, Helmut H. Násilí ve škole. 1. vyd. Praha: Amulet, 2000, s. 31

svíjela strachy, skučivě nařikala o milost. Většina ostatních žáků se přidala, tančila kolem a říčela vzrušením a rozkoší. A to i ti nejmírnější a prospěchově nejlepší.,¹¹

K osobě agresora uvádím další příklad, který dokresluje má slova, že agresora rozhodně nepoznáte na prvý pohled.

„Dvě studentky učitelství po semináři o šikaně za mnou přišly s provinilým výrazem s tím, že teprve po diskuzi na dané téma si zpětně uvědomily, že šikanovaly ve 3. třídě svého oběžního spolužáka, kterému se dlouhodobě posmívaly pro jeho postavu a brýle, které nosil (předháněly se „tvorivě,, při vymýšlení přezdivek : tlustoočko, dařbuján std.) Jejich tyranie měla podobu „doprovázení,, chlapce domů, kde si ho cestou dobíraly(bydliště měly poblíž). Zdánlivě nic tak hrozného. Toto doprovázení provozovaly necelého půl roku. Pak je to prý přestalo bavit. Důvodem k zamyšlení je nicméně skutečnost, že si roli šikanujících dvě inteligentní dívky uvědomily až ve 20 letech.,,¹² Pro úplnost uvádím, že autor příspěvku jednání dívek připisuje zanedbanému poučení o podstatě šikany.

Tedy žádné dítě nenosí na čele cedulku, na které je napsáno: já jsem agresor, já jsem zlý. Nebudu zde dlouze pojednávat o tom, jak celá historie lidstva je protkána agresí, jak ve starém Římě měl každý starý a zkušený voják svého novice, který mu byl k dispozici (ve všech směrech), jak je po celou dobu existence lidí uznáván kult síly, jak obdivujeme sportovce, ale přitom často neznáme jméno jediného vědce. Já z výše uvedeného pouze vyvodím závěr, že agresor může vykazovat patologické znaky tak, jak jsem je uvedl, ale tyto nejsou často patrné. Mezi iniciační prvky pak často slouží poznání síly a nadřazenosti nad jinými. Navíc se mezi agresory v pokročilejších stadiích šikany často řadí děti, které se na stranu agresora přidaly z různých důvodů (již zmiňovaný strach z toho, aby se samy nestaly obětí, popř. snaha být členy kolektivu, ač by samy šikanu neiniciovaly, později je jim umožněno poznat povýšení nad jiným, snaha se vyrovnat idolu, skupinový tlak apod.). Odolat skupinovému tlaku, postavit se skupině, odmítnout šikanu a nepřidat se na stranu agresora si žádá skutečně vyspělou dětskou psychiku. Je otázkou, zda správnou výchovou můžeme nebezpečí minimalizovat, či mu stoprocentně zabránit. Můj závěr je ale takový, že při špatné konstelaci (špatný kolektiv, nečinnost pedagogů, pasivita, přehlížení, bagatelizování, dospění šikany do 4. stadia) se může do role agresora (nikoliv iniciátora) dostat jakékoliv dítě.

¹¹ Kolář, Michal. Skrytý svět šikanování ve školách. 1. Vyd. Praha: Portál, 1997, s. 26

¹² Vacek, Pavel. Šikana, Agresori, oběti a „bezradní,, učitelé. In sborník příspěvků z konference Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém. 1. Vyd. Praha: Tribun EU, 2009, s. 64

Shrnuji tedy, že v případě agresora se nemusí vždy jednat pouze o patologickou osobnost, ale zejména při pozdějších stádiích šikany se jimi mohou stát i standardně sociálně adaptovaní jedinci, když potlačí morální zásady, které měli v sobě do té doby vypěstované.

1.1.5 Role oběti a agresora, nemožnost obrany oběti

Je to další povinný znak šikany, do velké míry diskutabilní, často těžko rozpoznatelný. Budu se opakovat, když napíši, že ne pokaždé se v případě agrese mezi dětmi musí jednat o šikanu. V případě šikany se oběť není schopna bránit (např. zjevná převaha útočníka) nebo se z nejrůznějších příčin ani bránit nepokusí (introvertní povaha, strach z vyloučení ze skupiny apod.)

Jak jsem již uvedl v závěru podkapitoly 2.1.1, pokud mají dva jedinci nebo i dvě skupiny víceméně stejné postavení, lze jen stěží hovořit o šikaně. Příčinou sporů může být hračka, dětská láska, postavení ve skupině, apod. I v takovémto jednání mohou vzniknout nežádoucí následky (materiální škody na věcech, drobná zranění ...), ale dítě se v kolektivu učí nalézt si svoji pozici, bránit své zájmy a obstát v tomto světě. Často při tom užívá právě násilí. Násilí proto není a nemusí být vždy špatné. Dokonce tvrdím, že násilí může sloužit i dobru a výchova k násilí je součástí utváření jedince. Protože bych mohl být v této části nepochopen, odbočím, pokusím se své tvrzení blíže rozebrat a specifikovat pojem násilí.

Pavel Říčan ve své knize Agresivita a šikana mezi dětmi věnuje celou kapitolu danému problému. Jmenuje se Výchova k násilí. Z této vybírám :

„Mnoho se uvažovalo o ideálu nenásilí, o neodporování zlému, o ježíšovskému nastavení druhé tváře a o gándhiovské strategii. Tyto úvahy, stejně jako velkolepá duchovní dobrodružství těch, kteří se skutečně radikálně zřikají násilí, nikdy nepřestanou. A je dobře, když se o nich naše děti dovídají už jako předškoláci. Je také krásné, když se prakticky učí odpouštět a riskantně důvěřovat.

Jsem přesvědčen, že je naší povinností vychovávat naše děti tak, aby se dovedly prát, aby se nebály ránu přijmout ani dát. A aby zároveň tuto schopnost užívaly k dobrému. Aby dítě obstálo ve fyzickém střetnutí, to má být základním cílem tělesné výchovy.

Nejde o nic jiného než o demokratizaci násilí. Většinou je tomu zatím v praxi tak, že agresivní, bezohlední, víceméně antisociální jedinci se pilně cvičí – dnes již časněji než před

lety! – v rozmanitých chvatech a úderech různých bojových umění, zatímco slušní lidé jim jdou z cesty proto, že se nedovedou prát.,¹³

Znamená to, že jedinou prevencí je přizpůsobit se násilnému světu a po vzoru divokého západu chránit svoje zdraví a svůj život? Copak systém není schopen ochránit jedince, který odmítá násilí? Je opravdu každý, kdo není fyzicky zdatný, předurčen stát se obětí? Není to pouze vyrážení klínu klímem? Nevychovávat takovouto metodou pouze potencionálního agresora? Já říkám ne, pokud :

Výchova dítěte musí být harmonická, nemohu projevy násilí před dítětem schovávat, musím ho s nimi seznámit, ukázat mu je, vysvětlit mu, jak hrozné mohou mít následky, když je někdo nezodpovědně použije. Každá země má svoji armádu, každá svoji policii. Jsme společností, kterou násilí provází po celou její éru. Nemůžeme proto v současné době chránit své dítě před násilím celý život. Pokud se nám správným působením podaří vychovat zdatného jedince, který má ukotveny životní hodnoty a který dokáže rozpoznat, co je dobré a co zlé, můžeme přispět k tomu, že to bude zrovna náš syn (dcera), který se v případě šikany postaví na stranu oběti a řekne „dost, tohle není správné a já udělám cokoli, abych tomu zabránil,“. Pokud ale nebude mít o násilí přehled, bude zmaten a může nastat situace, kdy pod vlivem skupiny se přidá na špatnou stranu, tedy na stranu agresora. Při objasnění se pak můžeme ptát sami sebe, kde jsme udělali ve výchově chybu. Stejně tak, pokud budeme děti učit, že násilí je vždy špatné a že je lépe se od něho distancovat, můžeme si vychovat potencionální oběť.

Prostě násilí je mezi námi. To je fakt a ten musíme přijmout. A tomu je třeba přizpůsobit výchovu. Mám syna a krátce i dceru. Oba vychovávám podle svého nejlepšího svědomí. A součástí mé výchovy je i výchova k násilí. Proto spolu z legrace zápasíme a já ho nechávám vyhrát i prohrát. Můj syn ví, že jsou mezi námi zlí lidé, kteří mu mohou ublížit. Učím ho poznávat, kdy je násilí špatné a co se může stát, když někoho uhodí. Stejně tak se mu ale snažím ukázat příklady, kdy násilí pomohlo. Význam těchto slov nelze ale bagatelizovat. Proto říci dítěti „*když tě někdo uhodí, tak mu ji vraž taky a jestli zjistím, že jsi si začal a někoho zmlátil, tak si tě podám,*“, **není** naplnění výchovných cílů, které se zde snažím přednést. Žel, opět se musím opakovat a konstatovat, že takovéto metody výchovy jsou stále rozšířené.

¹³ Říčan, Pavel. Agresivita a šikana mezi dětmi. 1. Vyd. Praha: Portál, 1995, s. 89-91

Pokud ještě stále někdo pochybuje o potřebě násilí, pak necht' si představit, jak by dopadla 2. světová válka, kdyby se státy násilím nepostavily agresorovi. Závěrem odcituji závěr zmiňované kapitoly, kde Pavel Říčan uvádí :

„Nejsem (naštěstí) ani ministrem školství, ani učitelem tělesné výchovy. Jsem však přesvědčen, že rostoucí brutalita a trénovanost malých agresorů dříve nebo později přiměje jak ministry, tak učitele, aby právě slušné děti lépe vybavili pro drsnou skutečnost naší doby. Rodiče se toho občas začínají dožadovat. Ruku v ruce s tím ovšem musí jít mravní výchova.,¹⁴

Za sebe pak již pouze doplňuji, že z výše uvedeného odstavce je právě ta poslední věta nejdůležitější. Uvědomuji si, že mnozí s tímto názorem nemusí a nebudou souhlasit, ale já se s tímto postojem plně ztotožňuji. Aby však nedocházelo k mýlkám a já mohl svoje názory a myšlenky plně obhájit, musel bych této jedné kapitole věnovat tolik prostoru, kolik jí bohužel věnovat nemohu.

1.2 Základní problémy při řešení šikany

V předchozí kapitole jsem se pokusil objasnit základní pojmy a strukturu problému zvaného šikana. Definovat pojmy a uvést základní rozdíly mezi šikanou a jednáním, které jí není. Výše uvedené informace nejsou rozhodně kompletní, ale pro základní orientaci v problému postačují. Stejně tak postačují na pojmenování základních problémů.

1) Základním problémem v případě řešení šikany je už samotná diagnostika. Jak správně určit, zda jde o šikanu lze z knih vyčíst velmi obtížně. Na místě není pouze naučení se teoretickým znalostem, ale i praktická cvičení. Pro ilustraci uvedu jeden příklad, který s danou problematikou zdánlivě vůbec nesouvisí. Policie České republiky. Nováčci u PČR procházejí při svém vzdělání i praktickým cvičením při modelových situacích. V poslední době se na tyto modelové situace klade velký důraz. Policista se v nich dostane do mnoha situací, které ho často potkají při pozdějším výkonu služby. Vyzkouší si postupy, jak pracovat s lidmi. To vše nanečisto. Tento přístup se osvědčil. V podstatě lze konstatovat, že vyhodnotit situaci a zvolit správný postup, když jednáte s lidmi, kteří jsou často v krizových situacích, je velmi náročné. A v případě šikany pracujete s dětmi. Většina osob v první linii

¹⁴ Říčan, Pavel. Agresivita a šikana mezi dětmi. 1. Vyd. Praha: Portál, 1995, s. 93

(rodiče, pedagogové) tak přichází k problému šikany zcela nepřipravena nebo připravena pouze teoreticky, a pak může selhat a často selhává.

2) Dalším velkým problémem je přístup kompetentních orgánů. A to jak pedagogů, tak orgánů činných v trestním řízení, orgánů OSPOD a dalších. Každý může mít svoji vlastní motivaci a důvod, proč šikanu často bagatelizuje a jen neochotně připouští, že existuje. V případě ředitelů škol to může být vidina úbytku žáků a vyšetřování školní inspekcí. Učitel se může obávat toho, že jej začne prověřovat policie s tím, zda postupoval v souladu se zákony, případně se může obávat ztráty zaměstnání. Policista zase nemusí být zvyklý na řešení obdobné trestné činnosti (pokud šikana dospěje do tohoto stádia), je spíše zvyklý na dospělé pachatele. Na druhou stranu si ředitel, stejně jako učitel nic z mnou popsaného připouštět nemusejí a mravní čestnost je nutí, aby zasáhli tak, jak je vyžadováno. Pak ale nastává další otázka a tou je připravenost k řešení takovýchto případů. Sám za sebe nemohu připravenost pedagogů posoudit, a proto se odkazuji na slova Dr. Koláře, která pronesl při našem vzájemném rozhovoru. Že i přes určitý posun není pedagogický sbor připraven a 90 procent pedagogů nevyřešilo základní diagnostickou situaci (celý rozhovor je uveden v jiné kapitole). Ostatně přístupu kompetentních orgánů se budu blíže věnovat v rozboru konkrétní situace v praktické části této práce.

3) Přístup a spolupráce rodiny s dalšími orgány, připravenost rodičů na situaci, kdy se jejich dítě stane obětí šikany, či agresorem. Prevence ze strany rodičů. Myslím, že jsem ve své práci již v samotném úvodu nastínil, že rodinné prostředí je základním socializačním prvkem, tedy místem, kde se primárně utváří osobnost dítěte. Minimálně do nástupu do školního či předškolního prostředí je v běžné rodině role otce a matky tím hlavním, z čeho si dítě přebírá své vzory. S postupem času tato rodičovská role do jisté míry slábne, ale rozhodně nikdy nevymizí. Proto postoj, přístup a výchova rodičů rozhodnou mírou ovlivňují skutečnost, jak se dítě s danou problematikou vypořádá. Přitom nejde pouze o to, jak rodiče působí v oblasti prevence, ale i v případech, kdy již existuje podezření, že došlo k určitému stupni šikany. Zopakuji své dělení rodičů do tří kategorií:

a) rodiče, kteří se přiměřeně svému dítěti věnují, problém šikany nepodceňují a jsou schopni si zachovat odstup a mají snahu problém vyřešit. Taci rodiče své děti přiměřeně informují o následcích šikany a snaží se předejít jejímu vzniku. V případě, že k šikaně dojde, spolupracují

s kompetentními orgány a na situaci se dívají reálně. Mohou se dostat do problémů, když i přes tuto svoji snahu, neznají postup a tedy metodiku řešení problému.

b) rodiče, kteří jsou přecitlivělí v okamžiku, kdy se události týkají jejich potomka. V jejich očích bývá syn či dcera ten, jež je bez chyby, přestože ve společnosti rádi pronášejí jak se ten jejich zlobil vůbec nemusí učit a přesto má samé jedničky, či že syn přinesl poznámku, že vyrušuje při hodině a ta učitelka nejde vůbec s dobou, protože si neuvědomuje individuální potřeby dětí a jejich rozvíjející se osobnosti. Případně reagují opačně, pokud je jejich potomek spíše introvertní a neprůbojný, a jsou schopni bombardovat školu i v případě, kdy jejich syn jednou přišel domů s odřenými kalhotami na koleni s tím, že uklouzl venku na chodníku. Tací rodiče často reagují neadekvátně k situaci. Na jednu stranu se snaží hlídat a kontrolovat dítě, zda na něm není páčáno sebemenší příkoří, na druhou stranu běda, pokud by si někdo dovolil jejich potomka obvinít z toho, že jinému ubližoval, či dokonce měl někoho šikanovat. Tito rodiče si povětšinou nedokáží udržet odstup, své dítě se snaží očistit a krýt, nezřídka tím, že samotnou oběť nařknou ze šikany, v lepším případě, že to bylo vzájemné a nevinné škádlení mezi dětmi. Výjimkou nejsou stížnosti na postup školy, která se případem zabývá, či na další instituce (PČR, OSPOD apod.).

c) rodiče, kteří naopak svému dítěti nevěnují plnou pozornost, kterou vyžaduje. Když dítě přinese poznámku, následuje tělesný trest, či trest „domácího vězení,“. Rodiče se zbytečně nezdržují hledáním a objasňováním příčin chování dítěte. Spolupráce se školou se v lepším případě omezí na to, že si „jdou odsedět rodičák,“, a teprve v okamžiku, kdy dítě přinese vysvědčení, se dozví, jak je na tom vlastně se studijními výsledky. V případě, že se dozví, že jejich potomek se stal obětí šikany, jsou schopni tohoto ještě ztrestat, nebo mu alespoň vynadat za to, že se nebránil. Pokud jsou informováni, že jejich dítě mělo jiného šikanovat, pak stejně jako rodiče ve druhé skupině situaci bagatelizují, případně často věří tomu, že to je normální, že se kluci jenom poprali a že to zveličuje

Ve výše uvedeném rozdělení jsem naprosto záměrně použil křiklavé a takřka učebnicové zástupce možných rodičů. Protože ale nic není jenom černé či bílé, tak nelze rodiče zaškatulkovat pouze do jedné z těchto tří skupin. I uvědomělý rodič z prvé skupiny může nevědomky z rodičovského pudu své dítě chránit a aniž by si to uvědomil, vinu svého dítěte snižuje, či si ji nehodlá vůbec připustit. Je jasné, že rodičovský pud je velmi silný a

často nemůže sdělení školy stačit na to, aby rodič ihned připustil a vzal jako bernou minci, že jeho dítě šikanovalo, či bylo šikánováno. Rozhodně se ale v rámci svých možností bude snažit o spolupráci a zdárné vyřešení vzniklé situace. Stejně tak přecitlivělý rodič se může po opadnutí svých emocí rozhodnout navázat s institucí konstruktivní spolupráci. Rovněž se může ukázat, že ona přecitlivělost byla na místě, když se dítě ve škole necítí dobře, byť „jen“, z důvodu, že se mu dva jiní spolužáci vysmívají, neboť nosí brýle a pedagog nezasáhl, ač mohl. No a konečně i rodič „hrubián“, si může uvědomit, že jeho výchova mohla být příčinou nevhodného jednání dítěte, a tak když ne ze svého přesvědčení, ale pro zdar věci se rozhodne dítěti více věnovat, podpořit ho v jeho zájmových aktivitách apod.

Ostatně jak na tom rodiče jsou s přístupem ke svým dětem ohledně problematiky šikany, jak jsou teoreticky informováni, jaké mají znalosti z dané problematiky a jak by se zachovali v případě výskytu problému, tak to jsou otázky, kterými se budu zabývat v praktické části této práce, konkrétně v dotazníkové metodě zjišťování informací.

V této podkapitole jsem tedy nastínil několik problémů, které podstatnou měrou komplikují snahu o úspěšné vyřešení problému zvaného šikana. Možných komplikací je více, ale já jsem vybral tyto s ohledem na další vývoj své práce, kdy se bodům 2) a 3) budu věnovat v praktické části. Aby má práce tvořila celek, tak se v teoretické části ještě krátce zmíním o současném stavu výskytu šikany.

1.3 Současný stav vývoje šikany a vliv masmédií

V této kapitole se zaměřím na otázku, jak rozšířená je šikana v českých školách. Přestože otázka je velmi stručná, najít adekvátní odpověď je už komplikovanější. Neexistuje totiž jednotný a ucelený celonárodní výzkum, kterého by se zúčastnily všechny děti a který by dal jasnou a přesvědčivou odpověď. Proto k zodpovězení této otázky využívám výzkumnou studii „Sociální klima v prostředí základních škol ČR, projektu IDM Praha – MŠMT ČR, kterou zpracovali : PhDr. Miluše Havlínová CSc. a Dr. Michal Kolář v roce 2001 a předkládám zde prezentovanou tabulku.¹⁵

¹⁵ Havlínová, M. Kolář, M. Sociální klima v prostředí základních škol ČR, výzkumná studie. Praha: MŠMT ČR, 2001, s. 15

Město, okres	Rok	Autor	Stupeň, ročník ZŠ	Vzorek žáků /výběrový soubor/	Oběti v %
Praha	1994	P. Říčan	5. až 6. Ročník	2000	18%
Plzeň	1996	P. Fialová T. Výšek	1. a 2. stupeň 3. – 9. ročník	2350	15%
Okres Ostrava	1997	J. Hon	1. a 2. stupeň 3. – 5. ročník 6. – 9. ročník	1435	22,5% 13,8%
Okres Frýdek Místek	1997	J. Hon	1. a 2. stupeň 3. – 5. ročník 6. – 9. ročník	1435	31,5% 14,5%
Okres Blansko	1998	J. Hon	1. a 2. stupeň 3. – 5. ročník 6. – 9. ročník	955	28% 13%
Okres Uherské Hradiště	1998	J.Hon	1. a 2. stupeň 3. – 5. ročník 6. – 9. ročník	1106	23% 11%
Okres Bruntál	1998	J. Hon	1. a 2. stupeň 3. – 5. ročník 6. – 9. ročník	949	22% 16%
Okres Tachov	1998	Pracovníci PPP	3. – 9. Ročník	4264	16,7%
Okres Olomouc	1999	J.Hon	1. a 2. stupeň 3. – 5. ročník 6. – 9. ročník	3155	23,5% 18,5%
Sonda v ČR v rámci mezinárodního výzkumu /WHO/	1999	J. Rážová L. Csémy H. Provazníková H. Sovinová	Věk 11,13 a 15	3703	36,85%
Praha	2001	M. Kolář	2. stupeň	1022	28,9%

Tabulka č. 2 – výzkumy výskytu šikanování (PhDr. Miluše Havlínová, Dr. Michal Kolář, Sociální klima v prostředí základních škol ČR – výzkumná studie, s. 15)

Jak je z tabulky patrné, počet obětí vyjádřených v procentech se pohybuje v rozpětí od 11% do 36,85%. Takovéto rozpětí ovlivňuje několik faktorů, mezi jinými i lokalita, kde byl výzkum prováděn. Ve zmiňované tabulce je ale uvedena i jedna sonda v rámci celé ČR. Pro vyjádření významu této sondy cituji ze zmiňované studie. „Šetření provedli zkušení výzkumní pracovníci Jarmila Rážová, Ladislav Csémy, Hana Provazníková, Hana Sovinová (1999). Tento ojedinělý výzkum je zásadně důležitý. Jeho metodika zahrnuje kromě jiného i definování termínu šikanování, což je pro objektivní šetření nezbytné. U většiny našich výzkumů tento požadavek pro ujednocení chápání šikany chybí. Děti si potom mohou pod magickým slovem šikanování představit cokoliv. Většinou šikanu spojují s nejbrutálnějším násilím a počáteční stádia tohoto fenoménu za šikanu nepovažují. Lze tedy říci, že průměrně je šikanováno 36,85% žáků.,¹⁶

Z výše uvedeného lze tedy učinit závěr, že necelých 40% našich dětí je šikanováno. Pokud je však toto číslo předkládáno bez patřičného výkladu, musel by nezasvěcený čtenář nabýt dojmu, že děti se dělí na ty jež jsou šikanovány a ty které šikanují, což ale naštěstí není pravda. S oním magickým číslem 36,85% je nutno pracovat a uvést, že se pokoušelo obsáhnout všechny formy a stádia šikany tak, jak je stanovil Dr. Kolář, tedy už samotné vysmívání, schovávání věcí a další naschvály. Já si pak dovoluji tvrdit, že číslo nad rámec již uvedeného obsahuje i určité zázemí, ze kterého prvé stadium šikany teprve vzniká.

Pokud bychom si ale chtěli zodpovědět otázku: „kolik procent dětí si prožilo či právě prožívá prvé stadium šikany, kolik druhé stadium....., pak musím konstatovat, že tato čísla jsou neznámá.

Pomoc nenajdeme ani ve statistikách PČR. Jednak statistiky PČR nemohou obsáhnout latenci, která je v tomto případě ohromně vysoká, jednak ve statistikách se tyto případy postihují označením násilná trestná činnost. Blíže bude rozebráno v podkapitole Orgány činné v trestním řízení.

A tak absence přesných čísel dává široké pole působnosti masmédiím. Ta mnohdy, v honbě za senzací, prezentují jednotlivé výzkumy nepřesně a bez patřičného komentáře a snaží se vzbudit ve veřejnosti pocit, že školy jsou místem teroru a násilí.

Nejsem zastáncem toho, aby se pravda skrývala, či zmenšovalo riziko problému. Na druhou stranu hromadné medializování s tendenční snahou zkreslit údaje tak, aby vznikla senzace, může mnohdy zapříčinit, že i normální rodič, který si do této doby činil svůj úsudek, začne pod vlivem masmédií být přecitlivělý, tak jak jsem uvedl v charakteristice rodičů

¹⁶ Havlínová,M. Kolář,M. Sociální klima v prostředí základních škol ČR, výzkumná studie. Praha: MŠMT ČR, 2001, s. 16

v předchozí podkapitole. Stejně tak může rodič paradoxně otupět. Pokud se bude šikanou označovat každé hrubší dětské jednání (stejně zdatní kluci se poperou), může dojít k situaci, kdy rodič-vychovatel pod dojmem zážitků z vlastního dětství (kolikrát se jen on popral s někým jiným), dospěje k závěru, že se okolo toho dělá moc velký poprask. A tak může snížit svoji obezřetnost a nepostřehnout signály naznačující, že právě jeho dítě je šikanováno.

U pedagogů se naprosto absurdně může dostavit obdobný efekt. Pedagog je osoba, která je v denním kontaktu s dětmi, řeší jejich problémy i vzájemné neshody a děti vychovává (optimálně doplňuje výchovu rodičů). Večer si vyslechne, jak ve městě X. došlo k popálení studenta učiliště od jeho spolužáků (informace pravdivá a do velké míry tragická). Ihned ale následuje reportáž, kde je uvedeno několik jiných případů vykazující známky šikany a reportáž je ukončena závěrem, že české školy jsou svým způsobem srovnatelné s čtvrtí Bronx a pedagogové jsou jen postavičkami, které nechtějí nic řešit. A tyto informace pedagog v podvědomí srovnává se svým profesním životem a začíná být na slovo šikana lehce alergický. Může klidně dospět k závěru, že společnost dostatečně neoceňuje jeho povolání. (Můžeme k tomuto přičíst nízké finanční ohodnocení a u starších pedagogů syndrom vyhoření). A tak, pokud dojde na škole k šikaně, může již v úvodní fázi dojít k základní komunikační chybě mezi rodičem (který se stal pod vlivem masmédií přecitlivělý, či otupělý) a pedagogem (který se pod vlivem masmédií stal méně spolupracující, méně aktivní)

Tedy závěrem této kapitoly shrnuji. Lze mít za to, že v našich školách je velký prostor ke vzniku šikany, který by šel vyjádřit číslem 36,85% potencionálních obětí. Je to číslo do jisté míry zarážející a ohromné. Neznamená to ale, že 36,85 procent dětí je ve škole fyzicky napadáno, či že zažívají denní útrapy. Přesná informace, založená na číselném vyjádření, kolik dětí skutečně zažívá jeden ze stupňů šikany, neexistuje. A tato neexistence umožňuje nezasvěceným spekulovat a v případě masmédií často dezinformovat veřejnost, což může mít negativní následky ve smyslu toho, jak jsem popsal výše.

2. Základní přehled institucí, řešící problém šikany u školní mládeže

Dalším bodem teoretické části mé práce je přehled institucí, které pracují ve prospěch dětí a v problematice šikany vyvíjejí činnost preventivní a v případě, kdy již k šikaně dojde, se podílejí na objasnění, vyřešení případu. Uvedu zde pouze ty hlavní a základní, tedy instituce státní, přestože dnes již funguje několik institucí (převážně neziskových), které vyvíjí činnost zejména preventivní a poradenskou. Závěrem této kapitoly uvedu alespoň jejich stručný výčet s kontakty.

2.1 Školská zařízení

„Školy spadají pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které je ústředním orgánem státní správy pro předškolní zařízení, školská zařízení, základní školy, střední školy a vysoké školy, pro vědní politiku, výzkum a vývoj, včetně mezinárodní spolupráce v této oblasti, a pro vědecké hodnosti, pro státní péči o děti, mládež, tělesnou výchovu, sport, turistiku a sportovní reprezentaci státu.,¹⁷

Samotné školy pak vycházejí ze zákona č. 561/2004 Sb. – školský zákon. „Školy zřizuje Kraj, obec a dobrovolný svazek obcí, jehož předmětem činnosti jsou úkoly v oblasti školství.,¹⁸ „Vzdělávání je založeno na zásadách vzájemné úcty, respektu, názorové snášenlivosti, solidarity a důstojnosti všech účastníků vzdělávání.,¹⁹

Tedy ve školách se realizuje vzdělávání dětí. Pokud vynechám předškolní zařízení, pak základní školy jsou zařízeními, kde se dítě seznamuje s režimem školy a kde hraní přestává být hlavní náplní dne a pod dozorem pedagogického sboru, v souladu se vzdělávacími cíli se učí novým poznatkům, znalostem a dovednostem. A právě v tomto prostředí začíná narůstat riziko vzniku šikany (dokumentovány jsou ale i případy šikany už ve školkách). V prostředí školy začínají vznikat neformální vztahy, začíná se zde projevovat dětská povaha a nátura. Pro potřeby prevence šikany, případně pro její odhalení a vyšetření, jsou z pohledu legislativy pedagogové vyzbrojeni Metodickým pokynem ministra školství,

¹⁷ § 7 z.č. 2/1969 Sb. - o zřízení ministerstev

¹⁸ § 8 odst. 1 z.č. 561/2004 Sb. - školský zákon

¹⁹ § 2 odst. 1, písm. c) z.č. 561/2004 Sb. - školský zákona

mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikánování mezi žáky škol a školských zařízení.²⁰ V tomto již novelizovaném pokynu²¹ je stručně, ale přehledně uvedena charakteristika šikany. Oproti metodickému pokynu z roku 2001 je v aktualizaci kladen podstatně větší důraz na pedagogy v aktivním přístupu při předcházení, odhalování a řešení případů šikany, konkrétně pak v čl. 3 a 10. „Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikánování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu. V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadřizování, či schvalování trestného činu, v krajním případě i podněcování. Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.,“²²

„V případech podezření nebo již prokazatelných projevů šikany, které nejsou bezodkladně a uspokojivě řešeny v pravomoci pedagogických pracovníků včetně metodika prevence či výchovného poradce, je zcela na místě obrátit se na ředitele příslušné školy nebo školského zařízení. Pokud se však projeví nečinnost i ze strany ředitele, je možné jednat v této záležitosti se zřizovatelem školy nebo podat stížnost na školu České školní inspekci.,“²³

Ve výše uvedeném je patrný názorový postoj MŠMT k přístupu pedagogů. Upozornit pedagogy na možná rizika jejich nečinnosti je jistě správné a na místě. Avšak je nutné si správně vykládat znění příslušných článků. Proto zdůrazňuji část čl. 10 „ V případech podezření nebo již prokazatelných projevů šikany, které,“

Je tedy třeba rozlišit, kdy a v jakých případech můžeme uvažovat o podezření ze šikany a tedy se vrátím k základnímu problému řešení šikany. Tou je již zmiňovaná diagnostika, v tomto případě ve spojení s komunikací na úrovni rodič – pedagog. Případy, kdy na škole byla přítomna šikana, podle přímých i nepřímých projevů chování dětí (obětí i agresorů) se tato dala odhalit a řešit a pedagogové přesto nekonali, jsou známé. Stejně jako jsou známé případy, kdy rodič naprosto neoprávněně nařkl školu, resp. pedagoga pro nečinnost v případě neexistující šikany. Je nutné si uvědomit, že stejně jako si dítě může nést celoživotní následky v případě, kdy se stalo obětí šikany, tak stejně si své celoživotní následky může nést (a často ponese) dítě, které bylo křivě z páchání šikany obviněno. A nic

²⁰ Č.j.:24246/2008-6

²¹ Původní pokyn č.j.:14514/2000-51 vešel v účinnost již v roce 2001. S postupem času se začalo ukazovat, že pokyn není aktuální, nepostihuje nové způsoby šikany (např. kyberšikana). I pro tyto důvody byl tedy pokyn novelizován

²² Metodický pokyn MŠMT, č.j.:24246/2008-6, čl. 3 odst. 3

²³ Metodický pokyn MŠMT, č.j.:24246/2008-6, čl. 10 odst. 1

na tom nemění ani ta možnost, že by se jednalo o živější dítě, které již nějaké výchovné problémy mělo.

Proto jsou ve zmiňovaném pokynu uvedeny i metodické pomůcky, rizikové faktory, potencionální chování agresora i oběti a to tak, aby pedagog byl schopen projevy šikany odhalit a případně řešit. Z uvedeného metodického pokynu vybírám :

Nepřímé (varovné) znaky šikanování mohou být např.

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády
- při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními
- o přestávkách vyhledává blízkost učitelů
- stává se uzavřeným
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje
- jeho věci jsou poškozené nebo zničené, případně rozházené
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy
- další nepřímé znaky, které jsou v pokynu přímo uvedeny

Přímé znaky šikanování mohou být :

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo „legrací“, zranitelný
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávistným nebo pohrdavým tónem
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil
- ...²⁴

V metodickém pokynu je přímých i nepřímých znaků uvedeno více. Já jsem uvedené vybral záměrně pro názornost a s ohledem na další část své práce (rozbor konkrétního případu) a pro názornou ukázkou nutnosti výkladu jednotlivých znaků a možného chybného přístupu pedagogů. V malém odbočení se pokusím ukázat, že znaky mají svůj význam i jako pomůcka pedagogům při samotném předcházení šikany, nejen jejímu odhalování. Jako první se pozastavím nad bodem nepřímého znaku šikanování a to

- „při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními,,

²⁴ Metodický pokyn MŠMT, č.j.:24246/2008-6, příloha č. 1

Jak jsem již v samotném úvodu uvedl, přestože obětí se může stát v podstatě každé dítě, existuje skupina dětí, která má pro to zvýšené předpoklady. Jedním ze znaků je menší tělesná zdatnost, obezita apod. Při hodinách tělesné výchovy je běžnou náplní hraní společenských her, při kterých je skupina (třída) rozdělena na dvě poloviny. Ještě stále jsou případy (a nejen ve školním prostředí, ale i v zájmových kroužcích), kdy pedagog zvolí dva kapitány, povětšinou fyzicky nejzdatnější chlapce, a ti si pak střídavě ze zbývajících dětí vybírají členy svého týmu. Výběr pak naprosto logicky probíhá tak, že tělesně nejslabší jedinci jsou vybíráni mezi posledními a tedy pod dozorem pedagoga se dostávají na okraj skupiny. Při tom řešení takovéto „drobnosti“, je naprosto jednoduché a z vlastní praxe dětského fotbalového trenéra uvádím možný správný postup.

- při trénincích povětšinou nevolím kapitány a pokud ano, tak tyto pravidelně střídám a do funkce kapitána obsazují i ty nejméně zdatné hráče
- kapitáni mají pouze formální úlohu, jsou voleni spíše pro pocit toho, že „dělá kapitána“, nikdy si ale nevolí, kdo bude v jejich týmu
- výběr hráčů do týmu provádím osobně a vždy pečlivě dbám toho, aby pořadí, jakým jdou jednotliví hráči ke svým týmům, bylo náhodné.

Z přímých znaků šikanování se zaměřím na bod :

- posměšné poznámky na adresu žáka...

Zde jako příklad špatného přístupu pedagoga může posloužit situace, kdy ve třídě zazní zvuk, který je jasným důsledkem toho, že někdo z žáků neudržel své biologické pochody. Na to se ozve ve třídě lehký smích. Pedagog, který v tu dobu psal na tabuli a byl k třídě zády, se ihned pokusí zjistit, kdo mu takovým nevhodným způsobem ruší výuku. Pronese v plénu třídy otázku „kdo to byl?“. Na to se ozve jeden z čelních představitelů třídy : „to byl Novák,“. Třída propukne v rozjařilý smích. Novák odpoví, že on to nebyl, případně vůbec nereaguje. Pokud pedagog situaci správně nevyhodnotí, může prohlášením : „tohle si nech, Nováku, na doma,“ dostat Nováka na okraj, do pozice třídního otloukánka a v případě, že Novák již byl obětí šikany, ho upevní v jeho názoru, že nemá nikde zastání. V případě správného postupu by měl uklidnit žáka, který Nováka obvinil, že to byl on. Tedy situace se zdá být vyřešena. Skutečně??? Co když se ale stala chyba již někde dříve? Rozeberu danou

situaci ještě jednou a pokusím se ukázat na to, že chyba se stala již na samotném počátku. Tedy opět tu je situace se zvukem, jež náleží k lidské přirozenosti, opět se učitel pokouší zjistit, kdo byl iniciátorem. Opět se ozve jeden z žáků (Kratochvíl) a obviní Nováka, že to byl on. A stop. Vezměme v potaz situaci, že to byl opravdu žák Novák, který (resp. jeho tělo) vypustil onen zvuk. Pak tedy ale žák Kratochvíl správně zareagoval na dotaz učitele: „Kdo to byl?„. Pokud by tedy učitel pokáral žáka Kratochvíla, tak by se mohl dopustit pedagogického omylu, protože trestá něco, oč sám žádal, aby mu bylo sděleno. Jak z toho tedy ven. Kde je tedy problém a jak jej řešit. V podstatě jde o to, že pedagog se vehnal do slepé uličky už jenom tím, že požadoval od žáků sdělení, kdo ze sebe vypustil onen zvuk. Tím se dostal do situace, ze které ve své podstatě lze jen velmi obtížně hledat cestu. Proto správná reakce by v konkrétní situaci byla, pronést k třídě něco v tomto smyslu: „, nevím, proč vás tolik rozesmálo to, že zde zazněl tento zvuk. Asi vás musím poučit o tom, že tento zvuk je lidskou přirozeností, a přestože to není zrovna vhodné, když zazní ve společnosti dalších osob, tak to nic nemění na tom, že se to může stát komukoliv z nás,,.

Tedy hledání „viníka,, je naprosto zbytečné. Uvedené by mělo být proneseno s vážnou tváří, bez emocí a dále se k tomu nevracet. No a pokud se potom ozve Kratochvíl, který označí Nováka, že to on byl příčinou tohoto zvuku, může pedagog reagovat v tom smyslu, že ho absolutně nezajímá, kdo to byl a necht' si Kratochvíl hledí svých studijních povinností. Zároveň to může (a měl by) být pro pedagoga příznak toho, jaké jsou v třídní skupině neformální vztahy.

Tedy jsem uvedl dva krátké návody přístupu pedagogů v případě řešení konkrétních situací. Je nutné uvést, že obdobných situacích musí pedagog denně zvládat několik a nelze vytvořit kuchařku ve stylu: když se stane toto, musíte zareagovat takto, apod. Je spíše na místě být odborně, vědomostně ale zejména dovednostně a osobnostně připraven na to, že výchova dětí je náročná, skýtá velká nebezpečí a spíše než označení zaměstnání, či povolání, je na místě poslání. Tolik malé odbočení od instituce školy.

V případě výskytu šikany pak pedagogové mají určitý rozsah pravomocí, kterými se snaží vzniklou situaci řešit. Mezi tyto patří poznámka, snížená známka z chování, pohovor s rodiči. Dále pak podmíněné vyloučení ze školy a vyloučení ze školy, kdy tato výchovná opatření jsou již v kompetenci ředitele školy.²⁵ Musíme si položit otázku, zda poznámka či snížená známka z chování přispěje k obnovení sociálních vztahů v dětské skupině (třídě) a zda je tak tím pravým způsobem, jak počínající projevy šikany řešit.

²⁵ § 31 z.č. 561/2004 Sb. – školský zákon

Protože v pokročilejších stádiích se jednání dítěte dostává do rozporu se zákonem, obrací se často představitel školy na orgány činné v trestním řízení, v první fázi tedy na Policii České republiky.

V oblasti prevence školy vytvářejí aktivity ve formě : přednášek , které zajišťují vlastními silami, případně tyto přednášky zprostředkovávají jiné subjekty, kterými jsou preventivní skupiny PČR, neziskové organizace apod. Rozsah těchto přednášek je široký, stejně jako jejich kvalita.

2.2 Orgány činné v trestním řízení a právní posouzení šikany

Jedná se o orgány, které se zabývají řízením v trestných činech. „Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.,²⁶ Zjednodušeně řečeno, po formální stránce je trestným činem pouze takové jednání, které je uvedeno v trestním zákoníku, který je v účinnosti od 1.1.2010.²⁷ Úkolem orgánů činných v trestním řízení je tyto trestné činy vyhledávat, objasňovat, usvědčovat pachatele, prokazovat jim vinu a rozhodovat o jejich trestu. K plnění těchto úkolů mají rozděleny své pravomoce. Orgány činné v trestním řízení jsou :

- 1) Policie české republiky
- 2) státní zastupitelství
- 3) soudy

Ve zkratce k možným právním kvalifikacím jednání, jež obsahuje šikana. Uváděl jsem, že policie nevede přesnou agendu počtu odhalených a objasněných případů šikany. To proto, že neexistuje trestný čin „Šikana,, ale jednání vykazující znaky šikany může být právně posouzeno hned několika paragrafy. Zdůvodnění konkrétních právních kvalifikací bude pouze

²⁶ § 13 odst. 1 z.č. 40/2009 Sb. – trestní zákoník

²⁷ Trestní zákoník nahradil z.č. 140/1961 Sb. – trestní zákon, který byl účinný do 31.12.2009. Zákonodárce v novém trestním zákoníku reagoval na současný vývoj trestné činnosti a došlo ke zpřísnění trestů u některých trestných činů. Vznikly nové skutkové podstaty. Další změnou, která v trestním zákoníku byla, ale do doby vzniku účinnosti byla zase odstraněna, je snížení trestní odpovědnosti na věk 14 let. Věková hranice se tedy s účinností nového trestního zákoníku nezměnila a je i nadále 15 let. To nic nemění na tom, že nový trestní zákoník je velkou změnou v oblasti trestního práva.

základní a nebudou objasňovány všechny výjimky a možnosti (škodlivost činu, objekt, subjekt, terminologie provinění, přečin apod.)²⁸

Přečin vydírání - „Kdo jiného násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy nutí, aby něco konal, opominul nebo trpěl, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta nebo peněžitým trestem,²⁹ – Nejčastěji používaná právní kvalifikace v případě šikany. Předvádění plazící se žížaly, úsluhy vůči agresorovi, dopisování jeho úkolů a jiné, to vše pod pohrůzkou násilí, lze kvalifikovat jako přečin vydírání. V kvalifikované právní kvalifikaci stojí za zmínku ještě odstavec 2 písm.b) a sice, že odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, spáchá-li takový čin nejméně se dvěma osobami.

K této právní kvalifikaci se mohou přidružit další právní kvalifikace podle konkrétních případů šikany. Tedy ve zkratce :

- přečin, reps. zločin Ublížení na zdraví dle § 145 – 148 tr. zákoníku - v případech, kdy v důsledku šikany dojde újmě na zdraví oběti. Podle závažnosti újmy a úmyslu lze za toto jednání uložit trest odnětí svobody v rozmezí 6 měsíců až 12 let
- přečin Výtržnictví dle § 358 tr. zákoníku v případech, kdy k šikaně docházelo na místě veřejnosti přístupném nebo před více jak dvěma osobami současně přítomnými. Lze uložit trest odnětí svobody až na 2 léta
- přečin poškozování cizí věci dle § 228 tr. zákoníku v případech kdy při šikaně došlo k úmyslnému poškození či zničení věcí oběti. Za tento přečin lze uložit trest ve výši odnětí svobody až na jeden rok, zákazem činnosti a dalším.

Dále mohou nastat případy, kdy bude jednání (ať už samostatně či v souběhu) posuzováno jako přečin resp. zločin Loupeže, Útisku, Neposkytnutí pomoci, Omezování osobní svobody, Nebezpečné vyhrožování a další.

²⁸ Právě s účinností nového trestního zákoníku se ukázaly nedostatky, které bude muset řešit až trestní praxe. Např. již není přesně definováno, že v případě trestného činu musí vzniknout alespoň nepatrná škoda. Pojem nebezpečnost činu byl nahrazen výrazem škodlivost, ale tento již není nijak specifikován. Stejně tak došlo ke změně terminologie, kdy podle trestní sazby se trestné jednání označuje termínem přečin, resp. zločin. Dříve se používalo jednotné označení trestný čin. Vzhledem k tomu, že na pojem trestný čin stále odkazuje trestní řád, který je v současné době účinný, je pouze formální chybou, když bude jednání pachatele i nadále označováno trestným činem

²⁹ § 175 odst. 1 z.č. 40/2009 Sb. – trestní zákoník

Od 1.1.2010 vstoupil v účinnost nový trestní zákoník. V něm zákonodárce oproti již v současné době neúčinnému trestnímu zákonu (z.č. 140/1961 Sb.) zpřesňuje výklad skutkových podstat trestných činů a zpřísňuje tresty, které lze za tyto násilné trestné činy uložit. Musím však konstatovat, že drtivá většina agresorů z řad mladistvých si trestněprávní následky svého jednání absolutně nepřipouští a nedokáží si představit, že by za své jednání byli odsouzeni k trestu, obzvláště si nepřipouští, že trest by mohl být ve formě odnětí svobody. Pokud se zaměřím na věkovou skupinu mladistvých, kteří jsou již trestně odpovědní, pak k tomuto jejich hlubokému právnímu nevědomí napomáhá :

- absence výuky právního vědomí např. v občanské nauce (zejména učební obory nulová výuka apod.)
- obecně přijímané názory (opět i pod vlivem masmédií) o existenci podmíněného odkladu výkonu trestu a názoru, že mladistvému jsou ukládány jen tresty, jejichž výkon je podmíněčně odložen³⁰

Dále je třeba uvést, že v současné době účinný z.č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže stanoví specifika trestního řízení v případech, kdy se činu dopustí osoba nezletilá, osoba, která v době spáchání skutku nedosáhla věku 18-ti let.

V případě, že se činu dopustila osoba, které v době spáchání nebylo 15 let, nejedná se o trestný čin (přečin, zločin, provinění), ale o čin jinak trestný a orgán činný v trestním řízení pro nedostatek věku osoby jednání odkládá. Tím ale celá záležitost neskončí, protože o každém takto odloženém případě rozhoduje speciální soud pro děti, který může uložit výchovné opatření

V případě, že se jednání dopustila osoba mladistvá (15-18 let), pohlíží se na její jednání jako na provinění a v případě trestního opatření může být odsouzena vždy maximálně k trestu odnětí svobody v poloviční výměře možné trestní sazby. Ve věci rozhodují soudci pro mládež (soudce, jež byl v problematice vyškolen a je oprávněn soudit mladistvé)

Aby byla právní vložka alespoň částečně uzavřená, musím uvést, že ne každé jednání šikany (zejména v počátečních stádiích) má povahu trestného činu. V úvahu přichází i jednání, které nedosahuje škodlivosti potřebné k naplnění skutkové podstaty trestného činu, ale je již naplněna skutková podstata přestupku, nejčastěji přestupku proti občanskému soužití dle § 49 z.č. 200/90 Sb. V takovém případě rozhoduje správní orgán, v tomto případě

³⁰ Toto má svůj reálný základ v z.č. 218/2003 Sb. – o soudnictví ve věcech mládeže, ale lidská tvořivost si tento zákon a zejména ustanovení o ukládání trestních opatření vykládá zkresleně, viz pozn. 36

přestupkové komise při městských (obecních) úřadech. Tyto správní orgány ale nejsou orgány činnými v trestním řízení

2.2.1 Policie České republiky

Policie ČR je ozbrojený bezpečnostní sbor České republiky. Její postavení v současné době upravuje zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky.

„Policie slouží veřejnosti. Jejím úkolem je chránit bezpečnost osob a majetku a veřejný pořádek, předcházet trestné činnosti, plnit úkoly podle trestního řádu a další úkoly na úseku veřejného pořádku a bezpečnosti svěřené jí zákony, přímo použitelnými předpisy Evropských společenství nebo mezinárodními smlouvami, které jsou součástí právního řádu.,³¹ Policie ČR je podřízena Ministerstvu vnitra ČR

Náhled na policii učiním ze dvou úhlů a to z pohledu její preventivní činnosti a její pozici při plnění úkolů související s trestním řízením.

a) preventivní činnost

Policie České republiky je veřejností do velké míry považována za čistě represivní orgán. Při jednotlivých součástech policie (počínaje od územních odborů) působí preventivně informační skupiny. Tato oddělení jsou zaměřena výhradně na prevenci a preventivní působení. Pořádají přednášky pro občany a zejména pak realizují preventivní akce na základních a středních školách. Při těchto akcích jsou děti seznamovány s různými formami patologického chování a jsou poučovány, jak jim předcházet, jak ochránit sebe a jak se vyvarovat nežádoucího chování. Metodika vedení těchto přednášek se neomezuje na pouhý výklad, ale snaha pracovníků preventivních skupin je, vtáhnout děti do samotného programu. K tomuto jsou využívány různé pracovní sešity, pomocné materiály, názorné ukázky a další. Existují preventivní programy centrálně řízené i lokální, které si připravují a realizují jednotlivé preventivní úseky územních odborů. Preventivní akce jsou průběžně vyhodnocovány a v případě dosažení dobrých výsledků tyto akce přebírají další preventivní skupiny. Preventivní akce, které jsou směřovány do základních a středních škol se ve velké míře zabývají i problémem šikany. Z poslední doby mohu zmínit akce „Ajax,, či „Malá policejní akademie,,.

³¹ § 2 z.č. 273/2008 Sb – o Policii České republiky

b) policie jako orgán činný v trestním řízení

Hlavní náplní policie je tedy odhalování a objasňování trestných činů. Při své činnosti je vázána právní řádem České republiky. V případě objasňování trestné činnosti mládeže jsou základními zákony :

- z.č. 40/2009 Sb. – trestní zákoník
- z.č. 141/1961 Sb. trestní řád
- z.č. 218/2003 Sb. – o soudnictví ve věcech mládeže

V případě, kdy je podezření, že se činu dopustil mladistvý³² pachatel, jsou na základě výše uvedených zákonů odchylky od trestního řízení oproti případům, kdy se přečinu, či zločinu dopustila osoba dospělá. Mimo již uvedeného v předchozí kapitole lze např. uvést :

- každý mladistvý musí mít svého obhájce již v okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle z.č. 218/2003 Sb. nebo provedeny úkony podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných.³³ Pokud si jej nezvolí sám, či mu obhájce nezvolí oprávněná osoba, je mu ustanoven příslušným soudem.
- pokud je v přípravném řízení vyslýchána osoba mladistvá (jako osoba podávající vysvětlení bez podezření z trestné činnosti), a tato se dozná ke spáchání provinění, musí být v ten okamžik výslech ukončen.
- v případě, že je osobě mladistvé sděleno provinění, musí se o této skutečnosti vyrozumět oba rodiče, pracovníci Oddělení sociálně právní ochrany dětí, probační a mediační služba. Ti všichni se mohou zúčastnit výslechu mladistvého.

Specifik v případě mladistvého je nepoměrně více a pojednává o nich celý z.č. 218/2003 Sb. Pojednává o dalších právech mladistvého, ale i právech poškozeného, o zveřejňování informací, postupy v případě zadržení mladistvého, omezení při braní do vazby, apod. Lze shrnout, že všechna tato omezení a speciální postupy se aplikují v zájmu mladistvého tak, aby sankce a způsob jejich ukládání směřovaly především k obnovení

³² Oproti civilní terminologii, kde se za zletilého považuje osoba v okamžiku, kdy dosáhne věku 18-ti let, v trestně-právní terminologii je dělení trochu odlišné. Za osobu nezletilou se považuje jedinec ve věku do 15-ti let. Osoba ve věku 15 – 18 let je označována jako mladistvý. Trestní právo zná i pojem osoba blízká věku mladistvého a za tuto se považuje osoba ve věku 18 – cca 20 let a je to polehčující okolnost v případě, že tato se dopustila přečinu, či zločinu

³³ § 42 z.č. 218/2003 Sb. – o soudnictví ve věcech mládeže

narušených sociálních vztahů, začlenění dítěte mladšího patnácti let nebo mladistvého do rodinného a sociálního prostředí a k předcházení protiprávním činům.³⁴

V řízení podle zákona č. 218/2003 (tedy v případě dětí a mladistvých) je třeba postupovat s přihlédnutím k věku, zdravotnímu stavu, rozumové a mravní vyspělosti osoby, proti níž se vede, aby její další vývoj byl co nejméně ohrožen a aby projednávané činy a jejich příčiny i okolnosti, které je umožnily, byly náležitě objasněny a za jejich spáchání byla vyvozena odpovědnost podle tohoto zákona. Řízení je přitom třeba vést tak, aby působilo k předcházení dalším protiprávním činům. Orgány činné podle tohoto zákona přitom spolupracují s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí.³⁵

Výše uvedené paragrafy se nevztahují pouze na orgány policie, ale i na další, které podle daného zákona postupují (zejména státní zastupitelství a soudy).

Pokud tedy policejní orgán zjistí, že byl spáchán přečin či zločin³⁶, sdělí osobě pro toto provinění obvinění a shromáždí důkazy (policejní orgán je povinen z úřední povinnosti shromažďovat důkazy v neprospěch i ve prospěch obviněného). Pokud dojde k závěru, že důkazní situace opravňuje učinit závěr, že čin spáchala konkrétní osoba (té již bylo sděleno obvinění) postoupí spisový materiál státnímu zástupci s návrhem na podání obžaloby.

2.2.2 Státní zastupitelství

Státní zastupitelství jsou hierarchicky odstupňována od Nejvyššího státního zastupitelství po Okresní státní zastupitelství. Hierarchie je z důvodu věcné příslušnosti a kompetence k zastupování státu. Státní zastupitelství je významným činitelem výkonu spravedlnosti. Státní zastupitelství realizuje právo státu na stíhání osob, které se měly dopustit přečinů či zločinů, v případě mladistvých provinění. Stejně jako orgány policie, tak i státní zástupci jsou vázáni právním systémem a specifika trestního řízení ve věcech mládeže se vztahují i k jejich práci. Mimo již uvedených zákonů (a mnoha dalších) je jednou ze základních právních úprav Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství.

Státní zástupce nevstupuje do trestního řízení až v okamžiku, kdy obdrží od policejního orgánu návrh na podání obžaloby. Dozorové řízení vede od samotného počátku, kdy byly ve věci zahájeny úkony trestního řízení³⁷. Ještě před samotným podáním obžaloby, řízení vedené policejním orgánem dozoruje, může mu ukládat úkony k provedení, dotazovat

³⁴ § 3 odst. 1, z.č. 218/2003 Sb. - o soudnictví ve věcech mládeže

³⁵ § 3 odst. 4, z.č. 218/2003 Sb. - o soudnictví ve věcech mládeže

³⁶ V případě mladistvého se jeho jednání vždy nazývá „provinění“, v případě nezletilého „čin jinak trestný“,

³⁷ Dle § 158 odst. 3 z.č. 141/1961 Sb. – trestní řád

se na stav řízení a další. V okamžiku, kdy však akceptuje závěry šetření orgánů policie a ztotožní se s tím, že jsou dány důvody, aby byla konkrétní osoba obžalována, vypracuje obžalobu, kterou následně předává k příslušnému soudu. Zde pak při hlavním líčení zastupuje stát a chrání zájmy oprávněných osob proti těm, kteří svým jednáním tato práva (jednotlivé skutkové podstaty uvedeny v trestním zákoníku) porušili.

Státní zastupitelství nevyvíjí preventivní činnost ve smyslu, jak je prezentováno u PČR, ale speciálně v případě mladistvých by celé řízení, tedy i práce státních zástupců měla směřovat k tomu, aby se mladistvý pachatel plně socializoval do společnosti a trestní řízení by mělo mít zejména výchovný charakter.

2.2.3 Soud

Soudy vycházejí ze zákona č. 6/2002 Sb. o soudcích a soudech, ale jinak soudce při rozhodování postupuje s ohledem na již zmiňované zákony, jakož i další zákony právního systému ČR. Soudy nerozhodují pouze v trestních věcech, ale rozhodují i civilní spory a nesporné záležitosti v jejich kompetenci. V našem výkladu se ale omezím na soud jako na orgán činný v trestním řízení, tedy jako nezávislou instituci a soudce, kteří na základě volného hodnocení důkazů, ústního projednání a dalších, rozhodují o vině a případně trestu konkrétních osob. Soudce v hlavním líčení vyslechne svědky a zhodnotí důkazy, které byly zajištěny, případně zhodnotí důkazy před soudem provedené. Soud rozhodne, zda je osoba, na kterou státní zástupce podal obžalobu vinna, a pokud ano, pak stanoví výši trestu (může od trestu i upustit). V případě mladistvých lze trestní opatření použít pouze tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu z.č. 218/2003.³⁸

Proti výroku o vině i trestu má právo se obžalovaný i státní zástupce odvolat. Pokud nikdo z oprávněných osob možnost nevyužije nebo si neoponechá lhůtu na rozmyšlenou a před soudem se této možnosti výslovně vzdá, rozsudek soudu nabude právní moci. Tím se stává rozsudek vykonatelný.

Stejně jako státní zastupitelství, tak ani soudy nevykonávají preventivní akce v pravém slova smyslu.

³⁸ § 3 odst. 2 z.č. 218/2003 Sb. o soudním řízení ve věcech mládeže. A právě z tohoto ustanovení nabývá laická veřejnost často dojem, že není ani možné, aby byl mladiství odsouzen k trestu odnětí svobody

2.3 Oddělení sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD)

Působí při obecních úřadech s rozšířenou působností (nejčastěji městské úřady) a v hierarchii jsou zařazeny pod odbor sociálních věcí a zdravotnictví. Oddělení zabezpečuje sociálně právní ochranu dětí a mládeže. Poskytuje sociálně právní poradenství rodičům a dětem, zaměřuje se na výchovu dětí a rodinné vztahy. Kurátoři pro mládež pracují s výchovně problémovými dětmi, realizují preventivní akce, které jsou podle regionu individuální (letní akce pro sociálně slabé, soutěže, přednášková činnost apod.).

Sociální pracovníci vyhledávají děti, jejichž rodiče nebo jiné zodpovědné osoby, výchovu dětí ohrožují nebo narušují. Pracovník OSPOD s těmito osobami pracuje a působí na ně tak, aby došlo k odstranění příčin a důsledků těchto nedostatků.

Hlavní náplní pracovníka OSPOD je činnost ve prospěch dětí. Plnění těchto úkolů oddělení vyplývá především :

- ze zákona č. 94/1963 Sb. o rodině
- ze zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí

K problematice šikany konají pracovníci OSPOD preventivní akce, mezi které lze zařadit zážitkové akce pro rizikovou skupinu dětí (dětí s výchovnými problémy, nedostatečnou výchovou v rodině apod.), besedy a akce pro vyplnění volného času v mimoškolních aktivitách (nejde o prevenci pouze před šikanou, ale i dalším patologickým a sociálně závadovým chováním).

Rovněž jsem ve své práci již uvedl, že pracovníci OSPOD se účastní trestního řízení v situacích, kdy pachatelem je osoba mladistvá či nezletilá. Zde opět vystupují jako orgán, jehož cílem je ochrana práv nezletilého. K tomuto úkolu jsou oprávněni na základě z.č. 218/2003 Sb, který ukládá orgánům činným v trestním řízení spolupracovat s orgány OSPOD. Proto se pracovníci OSPOD mohou účastnit výslechu nezletilého (mladistvého), pokládat doplňující otázky a činit návrhy v jeho prospěch. Orgánům činným v trestním řízení předkládají zprávu o poměrech jmenovaného.

2.4 Probační a mediační služba (PaMS)

Probační a mediační služba je organizační složkou státu a vznikla v roce 2001 na základě z.č. 257/2000 Sb. – o probační a mediační službě. Jak už ze samotného názvu vyplývá, hlavní náplní PaMS je probace a mediaci.

„Probačí se rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen "obviněný"), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.,³⁹

„Mediací se rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.,⁴⁰

„Probační a mediační služba vytváří předpoklady k tomu, aby věc mohla být ve vhodných případech projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, nebo mohl být uložen a vykonán trest nespojený s odnětím svobody, anebo vazba byla nahrazena jiným opatřením. Za tím účelem poskytuje obviněnému odborné vedení a pomoc, sleduje a kontroluje jeho chování a spolupracuje s rodinným a sociálním prostředím, ve kterém žije a pracuje, s cílem, aby v budoucnu vedl řádný život.,⁴¹

Tedy tolik ve stručnosti k obsahu činnosti PaMS. Výše uvedená činnost může být vyvíjena ve prospěch osob bez ohledu na věk. PaMS ale část své činnosti směřuje právě mezi mladistvé. Toto je rovněž upraveno zákonem.

Probační a mediační služba věnuje zvláštní péči mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých, přispívá k ochraně práv osob poškozených trestnou činností a ke koordinaci sociálních a terapeutických programů práce s obviněnými, zejména jde-li o mladistvé a uživatele omamných a psychotropních látek.⁴²

³⁹ § 2 odst. 2 z.č. 257/2000 Sb. – o probační a mediační službě

⁴⁰ § 2 odst. 2 z.č. 257/2000 Sb. – o probační a mediační službě

⁴¹ § 4 odst. 1 z.č. 257/2000 Sb. – o probační a mediační službě

⁴² § 4 odst. 4 z.č. 257/2000 Sb. – o probační a mediační službě

Policejní orgán a státní zástupce vyrozumívá středisko o věcech vhodných k mediaci; zejména v trestních věcech mladistvých postupuje tak, aby mediace byla využita od počátku trestního stíhání nebo místo něj.⁴³

Jedním z hlavních úkolů PaMS je podílení se na prevenci trestné činnosti. V souvislosti s probační a zejména mediační činností mohou pracovníci PaMS spolupracovat se školními, církevními a zdravotnickými zařízeními, jakož i dalšími právníckými subjekty a fyzickými osobami.

Mediační činnost v trestním řízení zahajuje pracovník PaMS nejčastěji z návrhu obviněného či poškozeného, případně orgánů činných v trestním řízení. V trestních věcech mladistvých je tento institut využíván takřka stoprocentně. V rámci mediace pak pracovník PaMS vyvíjí kroky jak k obviněnému, tak k poškozenému. Nejčastěji tak, že pokud jsou k tomu dány možnosti, zorganizuje společné jednání, na kterém navrhuje možnosti mimosoudního řešení. Při jednání působí jako zprostředkovatel.

2.5 Další organizace

Problematikou šikany se zabývá podstatně více organizací, které jsem zde neuvedl. Udělal jsem stručný výčet institucí, které působí v rámci prevence šikany, ale zejména jsou zapojeny do trestního řízení v případech, kdy k šikaně již dojde a jednání je kvalifikováno jako trestný čin. Výše uvedené údaje jsou pouze základní a orientační. Jsou však nezbytné pro pochopení rozboru konkrétního případu z praktické části této práce. Byly prezentovány tak, aby osoba neznalá práva se mohla v právní problematice nezletilých a mladistvých alespoň v základech orientovat.

Mezi další státní organizace by bylo třeba se zmínit minimálně o střediscích výchovné péče (SVP), která nejčastěji fungují při výchovných ústavech a která se nemalou měrou podílejí na prevenci patologického jednání dětí, tedy se podílejí i na prevenci před vznikem šikany. Dále nabízejí ambulantní formu pomoci dětem s problémy chování a to ve formě konzultace, poradenství, terapie. Rovněž poskytují i diagnostické pobyty, zpravidla v délce 8 týdnů. Podmínkou je, že pobyt dítěte je dobrovolný a má povahu smlouvy mezi střediskem, dítětem a zákonným zástupcem. Při pobytu je realizována jak individuální, tak skupinová terapie a to vše na základě diagnostiky dítěte. Proto pobytům v SVP může předcházet

⁴³ § 4 odst. 9 z.č. 257/2000 Sb. – o probační a mediační službě

ambulantní poradenství. Ve všech případech se vyžaduje úzká spolupráce s rodinou. Ve střediscích spolupracují pedagogové, etopedi, psychologové, sociální pracovníci.

Další, kdo se zabývá (mimo jiné) i problematikou šikany, jsou pedagogicko-psychologické poradny (PPP). Ty jsou vymezeny školským zákonem :

Školská a poradenská zařízení zajišťují pro děti, žáky a studenty a jejich zákonné zástupce, pro školy a školská zařízení informační, diagnostickou, poradenskou a metodickou činnost, poskytují odborné speciálně pedagogické a pedagogicko-psychologické služby, preventivně výchovnou péči a napomáhají při volbě vhodného vzdělávání dětí, žáků nebo studentů a přípravě na budoucí povolání. Školská poradenská zařízení spolupracují s orgány sociálně-právní ochrany dětí a orgány péče o mládež a rodinu, zdravotnickými zařízeními, popřípadě s dalšími orgány a institucemi.⁴⁴

Poradenství je bezplatné.⁴⁵ Dětem a rodičům je nabízena poradenská činnost. Šikana jako patologický jev, který se často odehrává přímo ve školním prostředí je obsažena v činnosti poraden. Nad to PPP provádějí diagnostiku dětí zaměřenou na specifické vývojové poruchy učení, zralost školní docházky apod. Samy mohou realizovat preventivní akce zaměřené proti patologickým jevům. Přesná charakteristika a náplň činnosti PPP je uvedena ve vyhlášce MŠMT č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Mimo výše uvedených organizací, ale v naší společnosti působí různé nadace a organizace převážně neziskového charakteru. Ve zkratce uvedu alespoň některé z nich

- Společenství proti šikaně - www.sikana.org
- Nadace O2 – Minimalizace šikany (MiŠ) – www.minimalizacesikany.cz
- Bílý kruh bezpečí – www.bkb.cz
- Sdružení linka bezpečí – www.linkabezpeci.cz

Jedná se o společnosti, které nabízejí poradenství, realizují preventivní akce, pomáhají obětem šikany, provádějí výzkumnou činnost apod. V této práci není dostatek prostoru pro jejich prezentaci, a proto jsem k jednotlivým organizacím připojil i kontaktní internetové stránky, kde případný zájemce obdrží podrobné informace o činnosti jednotlivých organizací. Tyto organizace (jejich výčet není kompletní, vybral jsem zástupce s celorepublikovou

⁴⁴ § 116 z.č. 561/2004 Sb. – školský zákon

⁴⁵ Mimo soukromých pedagogicko-psychologických poraden, kde jsou služby zpoplatněny

působností) zmiňuji záměrně, abych takto dokladoval, že společnost si problém šikany uvědomuje a snaží se jej řešit.

Organizacemi, které se zabývají šikanou jsem ukončil teoretický blok své práce. Mým cílem bylo představit základní problémy spojené s pojmem šikana. Tedy pokusit se určit, kdy dětské jednání ještě nelze považovat za šikanu a kdy je již na místě dětské chování tímto termínem označovat. Kdo může být agresorem a kdo obětí. Jaká je úloha státních i nestátních orgánů, jaké aktivity vyvíjejí v oblasti prevence a jaké pravomoci mají v oblasti represe. Jaká specifika a omezení jsou spojována s trestním řízením ve věcech mládeže, jak šikanu kvalifikuje právo. Nastínil jsem problematiku šikany v číslech, tedy jak je v naší společnosti velké nebezpečí, že právě moje dítě se stane tím, kdo bude šikanováno.

Vše dosud uvedené bylo zmíněno proto, aby si každý dokázal udělat svůj názor. Aby nedocházelo k podceňování problematiky šikany, ale abychom problém ani nepřeceňovali. Pokud totiž budeme pojem „šikana“, používat bez hlubší znalosti a unáhleně, snadno se může stát, že v množství informací a případů pseudošikany, zaniknou ty, jež vykazují zřetelnou charakteristiku šikany. A právě neřešením těchto případů (pravé) šikany dochází k újmě na právech dítěte, v horším případě až k celoživotním psychickým i fyzickým následkům. Přitom následky nemusí vzniknout pouze na straně oběti, ale i na straně nezúčastněných spolužáků (svým způsobem rovněž obětí) a dokonce i samotných agresorů, kteří často jednali a jednají v mravní nevyzrálosti a pod dojmem akčních filmů, internetu a dalších masmédií.

Druhá část mé práce bude empirická. Jako první zveřejňuji rozhovor s Dr. Michalem Kolářem, který jsem s ním po předchozí domluvě absolvoval a kdy mi bylo umožněno, položit mu několik otázek na téma šikana.

3. Rozhovor s Dr. Michalem Kolářem

Dr. Michal Kolář je etoped a psychoterapeut. Dlouhodobě se zabývá problematikou šikanování. Přednáší studentům sociální pedagogiky a spolupracuje s MŠMT na koncepci prevence šikany. Je autorem publikací o sociopatogenních jevech. Je předsedou občanského sdružení Společenství proti šikaně.

otázka(O): Když jsem studoval materiály ohledně šikany v dětském prostředí, dohledal jsem, že studie provedené na dané téma uvádějí, že až 40 procent dětí bylo někdy šikanováno. Toto je extrémně vysoké číslo. Proto jedna část mé diplomové práce pojednává o tom, jak děti (a potažmo i rodiče) vnímají pojem „šikana“, jaké jednání již považují za šikanu. Má otázka ale zní, jsou ta čísla skutečně tak vysoká?

Michal Kolář (MK) : Jeden celonárodní výzkum (2001), který jsem prováděl já, skutečně hovoří až o 40 procentech. Pak existuje i mezinárodní, kde jsou výsledky podobné. Při těchto výzkumech je velmi důležité vyhodnotit je kvalitativně, kdy velmi často se jedná právě o ta počáteční stádia. V zahraničí například ani neznají vývojová stádia šikany. V jedné srovnávací studii Anglie dopadla zhruba stejně jako my. Nejlépe na tom bylo Japonsko, kde byl počet obětí šikany nejmenší, ale na druhou stranu se tam zase jednalo o opravdu vážné případy dlouhodobějšího charakteru, docházelo i k vraždám. Takže s těmi čísly je důležité pracovat a správně je vyhodnocovat, ale to obrovské zázemí pro šikanu je opravdu 40 procent.

O: Když budeme vycházet z Vaší stupnice vývoje šikan, existují výsledky, či dělaly se nějaké studie, kolik procent obětí dospělo až do 4. až 5. stádia?

MK : Ne, takové studie neexistují.

O: Dalo by se zobecnit, jak samotné děti vnímají pojem „šikana„? Zda za šikanu považují již první stádium, tedy nějaké urážky, slovní napadání, nebo za šikanu považují situace, kdy už je užíváno fyzické násilí a další tvrdší praktiky?

MK : Co jsem se při své práci setkal, tak většinou děti i rodiče chápou šikanu od okamžiku, kdy už to dospěje do nějaké fyzické agrese. Často tak psychická agrese, jako je manipulace a izolace (velmi typická pro dívky), je nepostižitelná. Tyto praktiky ale stejně zraňují, dívky se z toho mohou i zhroutit. Může být zajímavé, jak děti a rodiče přesně šikanu vnímají, ale to je spíše na nějakou úvahu než na exaktní porovnání.

O : Přiznám se, že jsem si myslel, že ta čísla (četnost výskytu šikany) budou menší právě z toho důvodu, že jak děti, tak rodiče budou za šikanu považovat až ta pozdější vývojová stádia. K tomu mi ale nekorespondují čísla, která byla při výzkumu zjištěna. Proto nevím,

jestli nejsme v situaci, kdy jsou rodiče na tento problém přecitlivělí a za šikanu nepovažují i jednání, které ještě šikanou objektivně není. Jako učebnicový příklad mohu použít, když se dva stejně staří kluci perou o to, kdo si bude hrát s nějakou hračkou.

MK : Ale při těch výzkumech, které se prováděly, bylo skoro v každé třídě zjištěno něco. Minimálně to, že dítě uvede, že mu je ubližováno a že se nemůže bránit. Je pravda, že se třeba ještě nemusí jednat o šikanu, ale už to k tomu má hodně blízko. Proto jsou ta čísla reálná.

O : Nyní bych se chtěl zaměřit na pedagogy. Jsou to osoby vysokoškolsky vzdělané, na problém šikany se určitě připravují. K dispozici mají písemné materiály, mimo jiné i metodický pokyn MŠMT, kde je definice šikany, jaké jsou její příznaky, je zde i metodika řešení. Moje otázka zní: Myslíte si, že školy, které absolvují a praxe, kterou tyto pedagogové mají, je dostatečně připravují na vyřešení tohoto problému?

MK : Většina pedagogů není plně připravena na tento problém. Vysoké školy udělaly posun, ale žádná fakulta nevyučuje systematicky prevenci šikany a nerealizuje praktický výcvik. Takže realita je taková, že při celonárodním výzkumu 90 procent pedagogů nevyřešilo základní diagnostickou situaci. A když se s těmi učiteli setkám a dám jim naprosto konkrétní příklady z praxe a nejsou na to připraveni, tak to nevyřeší nikdo. Šikana se totiž do takové míry vymyká normálnímu selskému rozumu, že kdo na to není moc připravený, tak nemá šanci. Nicméně posun k pozitivnímu tu je, ale nějaký velký průlom ještě nenastal.

O : Mě ve Vaší publikaci do velké míry zaujalo, jak konkrétní jste, pokud se týká metod, jak šikanu odhalit, vyšetřit a vyřešit. Přiznám se ale, že já jako osoba bez praxe odhalování šikany, bych měl i přes uvedený návod strach, abych se svým přístupem nedopustil příkoří vůči nevinné straně (např. křivým nařčení z šikany apod.)

MK : Knížka je dobrá věc, ale abyste řešení šikany zvládl, tak musíte mít i praktický výcvik. Samotná diagnostika je velmi náročná a já jsem v této problematice zase postoupil dále a snažím se to zdokonalovat. Je pravda, že v zahraničí mají obecné postupy, jak se zachovat v případě řešení šikany a to je velmi rizikové a i ohrožující.

O : V našem rozhovoru jsem se Vás ptal na děti a pedagogy. Nyní se zaměřím na rodiče. Já osobně velký důraz kladu právě na rodinné prostředí. Mnoho sociologů Vám řekne, že domácí prostředí je to hlavní místo, kde se odehrává výchova. Existuje ale část rodičů, kteří v dnešní době stále vychovávají podle zažitých pravidel. A tak když se jim dítě svěří, že jej někdo napadl, tak mu odvěti, „když ti dal někdo facku, tak mu ji vrať“,,. Dál to moc neřeší. Stejně tak v současné době existuje několik knih, které se snaží rodičům pomoci, ale je otázka, kolik z nich po takové knize sáhne. Moje otázka tedy zní : Myslíte si, že máme rodiče připraveny na problém šikany?

MK : Ono jde spíš o to, že rodiče nejsou připraveni na tu situaci, když už k něčemu dojde. Tam v podstatě dochází i k viktimizaci rodičů, kteří neví, co v té situaci dělat a často těžce nesou, že k šikaně u jejich dítěte došlo. V tom je u rodičů problém.

O : Na problematiku šikany bylo provedeno několik výzkumů, jsou pořádány vzdělávací semináře a obecně vzato jsou vyvíjeny snahy, aby došlo ke snížení šikany v dětském kolektivu. Přesto mimo několika výjimek (např. projekt Zdravá škola, ve kterém jste zainteresován) nenaznačuje nic tomu, že by došlo ke snížení šikany. Jak lze tedy dospět ke snížení šikany a lze toho vůbec dosáhnout?

MK : Projekt Zdravá škola, který jsme dělali v českých školách, byl velmi úspěšný. Zde se zkoušely speciální postupy proti šikaně. Když jsme to například porovnávali s programy v zahraničí, tak my jsme tu za 4 měsíce dokázali to, co např. Olweosův v Norsku za 2-3 roky. Ty nejlepší programy dosahují úspěšnosti max. 15 procent. A ta má nová metodika spočívá právě v tom, že se nejedná pouze o obecné postupy. V tom nejlepším případě jsme dosáhli hranice 15 procent, což je bezesporu úspěch. Některé programy proti šikaně nedosáhnou žádného zlepšení. Tedy v současné době máme programy, které fungují a s ohledem na zahraničí jsme na tom docela dobře.

O : Existuje nebo chystá se program na snížení dětské šikany, který by byl celorepublikový?

MK : Pod nadací O2 je realizován projekt Minimalizace šikany (MIŠ), u něhož jsou snahy o provedení ve větším měřítku. Má to samozřejmě své překážky, ale ty snahy tu jsou. Pokud se o problematiku hlouběji zajímáte, pak Vám doporučuji seznámit se s projektem „Skrytá podstata hradeckého školního programu proti šikanování“, jež jsem prezentoval ve sborníku z konference Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém pořádané v roce 2009 v Praze.

O : Děkuji za rozhovor a pomoc při mé diplomové práci.

(rozhovor byl autorizován)

Po ukončení rozhovoru jsem si dohledal příspěvek „Skrytá podstata hradeckého školního programu“, a seznámil se s ním. Pokud se mohu z prvotně získaných informací k tomuto projektu vyjádřit, pak se jedná o nový přístup k řešení problematiky šikany ve školách, který dosahuje vynikajících výsledků. Stejně tak ale vyžaduje vysokou odbornost, praxi a aktivní přístup od osob, které jej budou realizovat. Protože si bezesporu zaslouží bližší pozornost, uvádím příspěvek v příloze diplomové práce.

4. Rozbor konkrétních případů

V empirické části práce provedu rozbor dvou případů. V prvním se bude jednat o jednání dívky, která šikanovala svoje dvě jiné spolužačky na základní škole. Všechny aktérky tak ještě nedosáhly věku 15-ti let. Rozbor bude zaměřen na specifika dívčí šikany a zapojení orgánů, jejichž povinností bylo šikanu odhalit a řešit.

Případ druhý bude z prostředí střední školy a oběť i pachatelé jsou ve věku mladistvých. Druhý případ je závažnější i co se následků na zdraví oběti týká. Stejně jako v prvním případě bude rozbor zaměřen na pozici státních orgánů při odhalování a řešení tohoto případu šikany. Bude ale zaměřen i na další aktéry zdánlivě nezúčastněné. A to zejména na spolužáky, kteří se ve své podstatě nezapojovali do šikany jako takové, ale o šikaně věděli, na pedagogy a mistry odborného výcviku, zda tito pedagogové mohli šikanu odhalit dříve.

Vzájemným porovnáním případů pak lze blíže vysvětlit odlišnosti při řešení šikany v případě, kdy se jí dopustila osoba nezletilá a mladistvá.

Vzhledem k tomu, že oba případy jsou pravdivé, skutečně se odehrály a prezentuji je zde se souhlasem vedení PČR, bude splněno několik podmínek :

- všechna jména jsou vymyšlena
- údaje o místě a čase jsou smyšlena
- oba případy jsou již uzavřeny a rozhodnutí ve věci nabylo právní moci
- přímí aktéři nebyli kontaktováni, k samotnému rozboru nejsou jejich výpovědi nutné, a proto není žádoucí, aby jim byl případ připomínán
- veškeré údaje jsou uváděny tak, aby nebylo prolomeno ustanovení o ochraně soukromí dětí a mladistvých dle z.č. 218/2003 Sb., stejně jako další opatření na ochranu osobních údajů

4.1 Případ první - dívčí šikana na základní škole

Dne 9.10.2007 se na Policii České republiky, službu kriminální policie v městě Sádce, dostavila paní Marie Nová a oznámila, že její dcera Alena, která navštěvuje 7. třídu Základní školy v Sádce je šikanována. Dále uvedla, že dcera je ve třídě se spolužačkou Barborou Malou, která dceru fyzicky a psychicky týrá. Z výslechu matky vybírám:

„Koncem září a začátkem měsíce října 2007 jsem poprvé zaslechla stížnost od dcery, že jistá Barbora Malá jí bere věci, které nechce vracet a mlátí ji třeba pěstí do ramene. Další stížnosti byly nadávky a to velmi časté. Na dceři jsem zaregistrovala i nějaké podlitiny v oblasti ramene. Pak již říkala jenom o nadávkách. V období před třemi týdny moje dcera nechtěla bez udání důvodu jít do školy..... Dcera mi řekla, že šikana se týká i naší sousedky Anny Staré. Ta je podle mého názoru psychicky slabší a vše těžce nese.... Po tom, co mi tohle dcera řekla, jsem byla ve škole u ředitele. Zde byla Alena i Anna a vše se řešilo. Pan ředitel řekl, že se to bude řešit a dá se to kurátorovi. Dále nám řekl, ať vše oznámíme na PČR.,

Výslech matky poškozené ale pokračoval, kdy matka uvedla další okolnosti šikany, které nastaly poté, co se případ řešil u ředitele školy. Za nejdůležitější pasáž považují:

„Po našem oznámení u ředitele přišla do třídy vyučující p. Zelená a řekla tam, že jsme tam byli a vše řekli (pozn. zde je myšleno, že oznamovatelka s dcerou byla u ředitele, kde oznámily šikanování a věc je v řešení). Tudíž se to dozvěděla i Barbora Malá. Ta ihned druhý den napadla Annu a řekla, že zmlátí i její rodiče. Ředitel nechal naše holky dva dny doma a pak již byly prázdniny. Po prázdninách byla obě děvčata nemocná. Když skončila nemoc, tak moje dcera opět nechtěla jít ze strachu do školy. Měla vždy teplotu a bylo jí špatně od žaludku. V současné době již do školy chodí, ale pravidelně ji vyzvedáváme před školou.... V současné době si již na mlácení nestěžuje, ale nadávky a výhrůžky stále trvají... Ve škole žádné opatření neudělali. Pokud vím, tak jí pouze snížili známku z chování, ale tím si nejsem jista... Víím, že ředitel školy toto oznamoval na sociální péči a na nějakou komisi, ale nevím na jakou.,,

Souběžně s výslechem matky poškozené Aleny, podávala k věci vysvětlení i babička poškozené Anny, která má svoji vnučku svěřenou do péče.

Tato na policii uvedla, že její vnučka navštěvuje Speciální základní školu, neboť prodělala dětskou mozkovou obrnu. Od první do sedmé třídy bylo vše v pořádku. V sedmé třídě si ale začala stěžovat, že jí je ubližováno ze strany jedné spolužačky a jednoho spolužáka. K projevům šikany pak uvádí:

„...tito ji brali její sešity, knížky, kreslicí potřeby, penál, kdy ve většině případů si tyto věci již nechali. Dále jí vulgárně nadávali slovy „píčo, krávo, čůzo, čubko blbá atd.,, Jedná se o její spolužáky Barboru Malou a nějakého Velku, jehož jméno neznám. Tito její spolužáci ji dále brali a jedli svačiny, zakazovali jí chodit na záchod, v několika případech ji i zbili a vyhrožovali jí, že když to řekne, tak ji zbijí a pozvou si svoji rodinu, aby zbili mě a členy

rodiny. Toto jednání se začalo projevovat na mé vnučce tím, že nechtěla chodit do školy a znatelně se jí zhoršila již tak špatná psychika, kdy začala mít noční můry – ze spaní vykřikovala „Barboro, nech mě,, a volala mě, abych ji zachránila apod. Dále se začala uzavírat do sebe, přestala komunikovat a trpěla úzkostnými stavy. Když měla jít do školy, tak brečela, vymýšlela si důvody, proč do školy nejít. Tento její stav vyvrcholil tím, že musela být již dvakrát hospitalizována v nemocnici pro bolesti břicha....Dále chci uvést, že chodila ze školy domů, kdy na těle měla krevní podlitiny a to na rukou. Na dotaz, jak k podlitinám přišla, mi odpověděla, že jí výše uvedení mlátili a to tak, že jeden ji držel a druhý bil, nebo bral věci. Dále se mi svěřila, že jí jednou mlátili hlavou o lavici....,,

Tolik k popisu šikany a následcích, které u poškozené vyvolávala. Závěrem ještě babička poškozené uvedla, že byla u ředitele školy, kde sepsali zápis. Že ve spolupráci s rodiči Velky byl tento přemístěn na jinou školu. Rodiče Barbory ale na výzvy ze strany školy nijak nereagovali, problém trvá stále.

Tedy policie měla k dispozici prvotní oznámení matek poškozených. Na základě oznámení byl skutek kvalifikován jako čin jinak trestný výtržnictví dle § 202/1 tr. zákona spáchaný ve spolupachatelství dle § 9/2 tr. zákona (v té době účinného z.č. 140/1961 Sb.) a byly zahájeny úkony trestního řízení. Následně proběhlo šetření, kdy k věci podaly vysvětlení obě poškozené a dva další spolužáci ve třídě. Obě poškozené uvedly zhruba stejné informace, jako jejich zákonní zástupci při oznámení. Další spolužačka (Beáta) uvádí, že je kamarádkou Barbory Malé a ve své výpovědi tuto hájí. Poslední spolužák (Arnošt) se vyjadřuje spíše k osobě Velky, kdy uvádí, že byl od něho slovně, ale i fyzicky napadán. Dále k věci podala vysvětlení i Barbora Malá, která popřela, že by jakkoliv oběma holkám ubližovala. Připustila, že: „... s kamarádkou Beátou jsme si jednou dělaly ve škole srandu, že ostříháme Anně vlasy. My jsme nejdříve odstříhly kousek sobě a potom jsme chtěly odstříhnout Anně, ale jenom málo. Ona to vzala vážně, rozbrečela se a šla to říci učitelce...Já občas do Anny strčím, protože provokuje a nadává mi, jak to si už nepamatuju. Strčím do ní ramenem, pěští jsem ji nebouchla, to možná Beáta, ale já ne. Alena se s náma normálně baví, takže tu neprovokuju....,,

Jako poslední byl vytěžen Tomáš Velka, který uvedl, že občas nadával Arnoštovi, proč to neví, protože ten mu taky nadával. Jinak popírá, že by ho kdy fyzicky napadl. Dále uvádí, že do školy v Sádkách už nechodí, protože tam byly blbý učitelky, že teď chodí do školy v Hádkách. Následně byla do spisu založena zpráva ze Základní školy v Sádkách na chování Barbory Malé a Tomáše Velky. Ve správě na Barboru Malou je uvedeno, že probírané učivo zvládá velmi dobře, pokud chce pracovat. Domácí příprava je ale nedostatečná, narušuje

výuku nevhodnými komentáři, výkřiky apod. Odmítá se podřídit jakýmkoliv pravidlům. Nerespektuje učitele, má velmi vulgární vyjadřování – nepřetržité.

V případě Velky zpráva uvádí, že jeho chování je závadové od samotného jeho přestupu (počátkem roku 2007). Vyhrožoval učitelce, že na ni pošle partu skinů. Tomáš má takřka každodenní hrubé porušování školního řádu. Byla mu podmíněčně nabídnuta cykloturistika (v případě zlepšení chování), o tuto projevil zájem. Ve stejném roce napadl fyzicky na chodbě spolužáka, při řešení situace neprojevili lítost, ani jiných emocí. Následuje výčet jeho přestupků, mezi nimi

- surově napadl spolužáka při hodině PC, bil jej do hlavy, házel po něm kameny a hlínu
- fyzicky napadl učitelku vykonávající dozor
- při výuce opakovaně napadl spolužáka (Arnošt)

V obou zprávách se pak shodně uvádí, že spolupráce s rodinou je nulová, v případě Barbory rodiče vůbec nekomunikují, v případě Tomáše slíbí nápravu, ale jinak nejednají, odmítli podepsat ředitelskou důtku, která byla Tomášovi udělena.

Uvedený případ, tak jak jsem jej zde prezentoval, byl relativně jednoduchý na diagnostiku. Oba zákonní zástupci popsali několik příznaků, které vykazuje šikanované dítě. Tedy mimo to, že obě děti byly schopny se své matce (babičce) svěřit, pak na podporu jejich slov hovoří další přímé i nepřímé znaky šikanovaných dětí

- podlitiny na těle
- noční můry ze spaní, výkřiky
- obava chodit do školy
- uzavření se do sebe
- psychosomatické poruchy vedoucí až v hospitalizaci (následně byla potvrzena psychosomatická příčina bolesti břicha)

Adekvátně se zachovali i zákonní zástupci, kteří správně diagnostikovali, že jejich dítě je šikanováno. V první fázi věc řešili cestou ředitele a následně, když nebylo dosaženo plné nápravy (opatření budou rozebrána) vyhledali pomoc policie. Přitom věcně popsali jak k šikaně docházelo, neodkazovali se pouze na výpovědi svých dětí, které by ve své podstatě mohly být napadnuté, ale uvedli okolnosti, které podporovaly jejich výpovědi. Nadále pak spolupracovali s orgány činnými v trestním řízení, kdy ale nezasahovali do jejich pravomoci. V případě poškozené Aleny její matka po dobu šetření události minimalizuje možnosti šikany

tím, že dceru vyzvedává před školou. V případě poškozené Anny pak babička provedla úkony k minimalizaci následků šikany (s vnučkou začala navštěvovat středisko výchovné péče, kde byla zahájena individuální terapie). Tedy v tomto konkrétním případě lze vyhodnotit přístup zákonných zástupců jako adekvátní situaci.

Stejně stanovisko již ale nelze zaujmout v případě řešení ze strany školy a bohužel ani policie.

Z pohledu školy: Je na místě správným řešením, že ředitel se nesnažil záležitost jakkoliv bagatelizovat či dokonce skrývat a ihned přijal opatření k nápravě :

- doporučil matce, aby o věci informovala policii. Tento postup byl jistě na místě, pouze vyvstává otázka, zda neměl spíše policii informovat on a to zejména s ohledem na zadokumentování případů agrese a šikany ještě před tím, než záležitost oznámila matka poškozené viz. Zpráva na Tomáše Velku, kde se píše, že ještě před případem šikany obou poškozených opakovaně fyzicky napadal své spolužáky i učitele. Ředitel tuto situaci vyhodnotil a řešil tak, že Tomáš za toto své jednání obdržel ředitelskou důtku, se kterou rodiče nesouhlasili. V případě Barbory, kdy byly rovněž ještě před oznámením poznatky o šikaně, byla tato oceněna za své chování trojkou z chování, ale výchovný efekt byl v obou případech nulový. Ukazuje se tak zde to, co jsem uváděl v teoretické části své práce, že výchovná opatření ve formě poznámek a snížených známek z chování se v případě šikany zcela míjejí účinkem.
- po oznámení případů šikany odcházely obě dívky z vyučování o 15 minut dříve – to je samo o sobě kontroverzní opatření. Je pravdou, že takto byla sice eliminována možnost setkání s agresorkou, ale to pouze cestou ze školy. K tomu se jednalo o opatření, které jakoby ukazovalo na obě dívky a říkalo : to jsou ony, kvůli kterým to tu všechno je.

Naprosto nevhodný přístup pak byl od učitelky, která jako první opatření celou věc zveřejnila v třídním kolektivu a reakce od agresorky na sebe nenechala čekat (opětovné fyzické napadení poškozené a vyhrožování z důvodu, že tato záležitost oznámila). Takovýto přístup ze strany pedagoga je naprosto názornou ukázkou nezvládnutí situace a minimálně

neznalosti metodického pokynu MŠMT.⁴⁶ Nic na tom nemění, že úmysly učitelky mohly být sebelepší. V dalším postupu řešení šikany již pracovníci školy spolupracovali s orgány činnými v trestním řízení, poskytli jim zprávy na agresory. V těch uvádějí skutečnosti, jež jsou na hraně trestního zákona, dle mého jsou však za jeho hranou a policie měla být kontaktována mnohem dříve. Nebyla využita ani nejtvrďší výchovná opatření, která školský zákon umožňuje a tím je vyloučení ze školy (byť lze mít za to, že by se situace pouze přesunula na jinou školu).

Pro celkové dokreslení postoje (bezradnosti učitelů) uvádím část jejich vysvětlení, které učinili při došetřování :

Ředitel – „ ...já osobně jsem u toho, co Barbora holkám dělala, nebyl, takže jsem nic přímo neviděl, ale vím, co se tehdy asi dělo, to už jsem Vám psal ve zprávě...je to hned po xxx druhý nejvíce závadový jedinec, kterého jsme tu doposud měli, její otec ji absolutně nezvládá, někdy mi připadá, že mi ani nerozumí, co mu tady říkám, jenom se na mě usmívá...její matku jsem nikdy neviděl...problém je v tom, že s sebou Barbora strhává i některé další žáky, pro všechny ve škole je lepší, když tady není a upřímně si myslím, že si s ní nebudou vědět rady ani v tom ústavu, do kterého doufám nastoupí....,

Třídní učitelka – „,konkrétní událost se stala v době, kdy ve třídě nebyl pedagogický dozor, já jsem byla 14 dní nemocná...když jsem se vrátila do práce, tak se mi Anna zdála nějaká smutná, tak jsem se jí ptala, co se stalo a ona mi pověděla, že jí Barbora ubližuje. Předě mnou si Barbora nikdy nic nedovolila, to bych okamžitě zasáhla, slyšela jsem maximálně slovní nadávky a ty si Barbora neodpustí. Ona Barbora tady rozbila kolektiv úplně a děti se jí bojí všechny, myslím si, že nikdo Vám proti ní nebude nic říkat, ale jsou rády, když ve škole není. Anna je celkově slabší osobnost, je nesamostatná a Barbora si ji zřejmě vybrala, protože je to snadný cíl a jde po ní cíleně, když je někde Anna sama....,

Je zajímavé, jak třídní učitelka přesně provedla rozbor situace, bohužel pozdě. Tedy pedagogové školy se dopustili chyb. Pokud by zareagovali pružněji, mohly být následky na psychické újmě obou poškozených rozhodně menší. Nevím, zda nějaký vliv na postupu pedagoga měla i skutečnost, že v případě Barbory tato žije v rodině, která je do velké míry rozvětvená a někteří její členové mají sklony k násilnému chování.

⁴⁶ Metodický pokyn č.j.:24426/2008-6, čl. 4 – pro vyšetřování šikany lze doporučit strategii prováděnou v pěti krocích : 1) rozhovor s těmi, kdo na šikanování upozornili, 2) nalezení vhodných svědků, 3) individuální případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoliv však konfrontace obětí a agresorů),4) zajištění ochrany obětem, 5) rozbor s agresory případně rozbor mezi nimi.

Z pohledu policie : Orgány policie dostaly oznámení od občana, které vyhodnotily jako oznámení trestní povahy a podle toho postupovaly při objasňování a dokumentování věci. Nicméně i zde jsou patrné nedostatky.

První problém je už se samotnou právní kvalifikací. Ta byla stanovena jako čin jinak trestný výtržnictví. Nicméně policejní orgán se při výslechu obou zákonných zástupců ani při pozdějším šetření nijak nezabýval upřesněním právní kvalifikace, kdy z provedeného šetření bylo dáno podezření minimálně z následujících trestných činů :

- vydírání – z výslechu „...zakazovali jí chodit na záchod, v několika případech ji i zbili a vyhrožovali jí, že když to řekne, tak ji zbijí...,,
- ublížení na zdraví min. ve stadiu pokusu – z výslechu „... že jí jednou mlátili hlavou o lavici... Na dotaz, jak k podlitinám přišla, mi odpověděla, že jí výše uvedení mlátili a to tak, že jeden ji držel a druhý bil,,

Policejní orgán se ale o to vůbec nezajímal. Při svém šetření se už nijak nezaobíral výpovědí jednoho z žáků, který uvedl, že byl napadán ze strany Tomáše Velky. Po šetření v rozsahu, jakém je prezentováno, věc odložil pro nedostatek věku pachatelky. Tomáš Velka vystupuje v usnesení již pouze jako svědek. Policejní orgán dále nerozebíral a nesnažil se konkretizovat způsob, kterým byla poškozená Anna šikanována ze strany Tomáše. Státní zástupce se nespokojil s výsledky šetření a žádal doplnění zejména o výslech učitelky, ředitele, možných svědků události. Požadoval výčet opatření, která škola učinila, zajistit zdravotní zprávy poškozených (z těch bylo následně zjištěno, že zdravotní problémy s břichem byly psychosomatického původu). Policejní orgán své šetření doplnil v rozsahu požadovaném státním zástupcem a následně spisový materiál opětovně z důvodu nedostatku věku pachatelky, odložil.

Policejní orgán postupoval s vědomím, že od samotného počátku, v případě prokázání vinny, nebude trestní stíhání pachatelky možné, a to právě s ohledem na její nízký věk. Proto se do detailu nezabýval přesnou právní kvalifikací, která by ve své podstatě neměla vliv na vývoj dané situace. Svoji roli sehrál do jisté míry i fakt, že v době řešení se již rozhodovalo o ústavní výchově Barbory. Jako podstatné je ale příslušníkům policie nutné vytknout, že se řádně nezajímali o druhého potencionálního agresora, který v době vyšetřování změnil školu (resp. byla mu změněna rodiči). Čistě hypoteticky, pokud by Tomáš byl aktérem šikany, pak přestup na jinou školu rozhodně nepovažoval jako trest a jiným způsobem nebylo jeho jednání řešeno. On sám jakékoliv závadové jednání popíral a to i navzdory zprávě školy, která poměrně přesvědčivě zdokumentovala jeho hrubé porušování školního řádu, které se ve velké míře projevovalo agresivním a nebezpečným jednáním jak proti žákům, tak ale i proti

učitelům. Tím, že nedošlo k žádnému výchovnému opatření, je akutní nebezpečí, že Tomáš bude ve svém počínání pokračovat i v novém působišti.

Z pohledu pracovníků oddělení sociálně právní ochrany dětí : Ti se zúčastňovali výslechu nezletilých a na žádost orgánů činných v trestním řízení podali na jmenovanou Barboru posudek. V něm jasně poukazují na závadové jednání nezletilé, ale do velké míry zdůrazňují i závadovost výchovného prostředí, ve kterém se Barbora nachází. Poukazují na nulovou spolupráci rodičů a opatření, kterým se pokusili zjednat nápravu, žel bez výsledku (napomenutí soudem za zanedbání péče o nezletilou, stanovení dohledu nad výchovou nezletilé). Rovněž uvádějí, že Barbora se měla dopouštět i jiné trestné činnosti, kdy je podezření, že tohoto jednání se dopouštěla za asistence matky. Na základě dlouhodobé neschopnosti zlepšit spolupráci s rodinou a s ohledem na antisociální jednání Barbory, byla nad touto na podkladě návrhu pracovníků OSPOD vyslovena ústavní výchova. Lze konstatovat, že pracovníci OSPODu plně jednali v mezích svých pravomocí. Dostupnými prostředky se snažili zjednat nápravu v chování Barbory, které do velké míry vycházelo z neuspokojivého rodinného prostředí. Krátce po případu šikany ve škole, byla nad touto vyslovena ústavní výchova. Vzhledem k tomu, že ústavní výchova je krajní řešení, předchází mu v drtivé většině případů opatření mírnějšího charakteru. Tyto možnosti pracovníci v daném případě bez valného efektu vyčerpali. To, že posledním impulzem pro nařízení ústavní výchovy byl zmiňovaný případ šikany, nelze klást pracovníkům jakkoliv za vinu. Ostatně okresní soud při rozhodování o nařízení ústavní výchovy dospěl ke shodným závěrům.

Když policejní orgán případ pro nedostatek věku odložil, státní zástupce v souladu se zákonem 218/2003 Sb. podal návrh na uložení opatření (dle § 9/1 z.č. 218/2003 Sb). Soud od uložení opatření upustil. V odůvodnění uvádí, že od opatření bylo upuštěno, neboť k dosažení účelu z.č. 218/2003 Sb postačilo projednání činu soudem pro mládež. Dále rozvádí, že u nezletilé byla již nařízena ústavní výchova, která začíná plnit svůj účel, nezletilá se k jednání staví dostatečně kriticky, soud se domnívá, že není nezbytně nutné ukládat další opatření.

Shrnuji, že na uvedeném případě bylo ukázáno :

- přístup obou zákonných zástupců, kteří podchytili šikanu (v daném případě byly projevy šikany do velké míry zaznamenatelné, šikana trvala relativně po krátké období, ale vykazovala vysokou psychickou agresivitu, hlavní aktérka ji nijak nemaskovala ani neskrývala). I po jejím oznámení vykonávali činnosti pro její zamezení a zmírnění dopadů, příkladně spolupracovali se školou

- přístup pracovníků školy, kteří věc po iniciativě rodinných zástupců řešili a žádným způsobem se nepokusili tuto bagatelizovat. Projevila se ale neznalost v metodice objasňování a dopustili se faktických chyb, které byly popsány.
- přístup pracovníků policie, kteří vyšetřování vedli do jisté míry formálně, zřejmě pod dojmem, že spisový materiál bude odložen a na aktérku šikany byla již nařízena ústavní výchova. Značným pochybením pak zůstává, důsledné neprošetření dalšího možného iniciátora šikany, a to i přes skutečnost, že indicie k dispozici měli.
- přístup pracovníků OSPOD, kteří po vyčerpání mírnějších opatření ke zlepšení chování nezletilé, přistoupili k tomu, že podali návrh na nařízení ústavní výchovy, který byl soudem akceptován a ve svém výsledku znamenal zlepšení chování Barbory.
- příčiny v jednání Barbory, které nebyly do této doby popsány, ale lze vyvodit, že chování jmenované vycházelo z neúnosného rodinného prostředí, kdy přístup rodičů k Barboře ani nelze nazvat výchovou. Naopak vyvstalo podezření, že při páchání sociálně patologického jednání s ní aktivně spolupracovali, či ji k činnosti naváděli (rodiče mimo jiné odsouzeni pro ohrožování mravní výchovy mládeže).
- pachatelka (+ možný pachatel Velka) v první fázi vyšetřování nepřipouští vinu a naopak Barbora osočila poškozenou, že to byla ona kdo jí (Barboře) nadávala.

Na uvedeném příkladu jsem doložil, že i přes chyby, které jsem popsal, bylo v případě Barbory dosaženo úspěchu v podobě vyjmutí z naprosto antisociálního prostředí, umístění do výchovného ústavu, kde systematickou prací, terapií a denním přístupem začala přehodnocovat své chování. Jenom další vývoj ukáže, zda ústavní výchova dokáže u Barbory přebít asociální návyky, které získala v rodinném prostředí, či zda se její chování opět dostane do rozporu s normami společnosti. Černým stínem zůstává osoba Tomáše, jako dalšího možného pachatele.

4.2 Případ druhý – šikana na střední škole

Na podzim roku 2007 byla vyslána hlídka policie do města Mařín na Střední odborné učiliště, kde mělo dojít k popálení učně jeho spolužáky. Na místě bylo zjištěno, že při praktické výuce skutečně došlo k situaci, kdy dva z učňů polili spolužáka hořlavou kapalinou a následně tohoto zapálil. Na něm se pak vzňalo pracovní oblečení a utrpěl popáleniny asi na 30 procentech těla. Policisté učinili na místě prvotní šetření, k věci podali vysvětlení

svědkové události a ještě týž den byly ve věci zahájeny úkony trestního řízení pro podezření ze spáchání provinění ublížení na zdraví.⁴⁷

O deset dní později bylo přistoupeno k výslechu poškozeného Josefa A., který uvedl okolnosti incidentu a co mu předcházelo. Uvedl, že v současné době je v druhém ročníku jako opravář zemědělských strojů. Již od prvního ročníku měl problémy se spolužákem Zdeňkem M. Mimo jiné ve svém výslechu uvedl : „...abych za něj vypiloval část výrobku při praxi, narýsovat výrobek, někdy mě o to požádal, jindy mi to nařídil...také se třeba stalo, že Zdeněk si šel ven zakouřit a mně dal výrobek, abych ho za něj dodělal přitom mi vzal můj vlastní a já jsem pak nestíhal svoji práci při praxi a v důsledku toho jsem měl horší známky ...taky mě vydíral o peníze a to tak, že mi vytáhl peněženku z kapsy u kalhot, sám si z peněženky vzal peníze...to bylo nejméně v deseti případech...já jsem se přitom bránil, říkal jsem mu, že mu peníze nepůjčím, ale měl jsem z něho strach, tak jsem mu je nakonec dal... Týden před tím, než mě popálili jsem vycházel ven z dílny ve škole na oběd. Předemnou šel Zdeněk, najednou se otočil a kopl mě do podbřišku. Hodně to bolelo, Zdeněk se smál... Zdeněk mě občas kopal i do zadku, do nohou. Občas to bolelo, když dal větší ránu...když se ale vrátil do školy (po nemoci), tak po mně chtěl dopsat všechny sešity. Dopisování sešitů po mně chtěl každou chvíli, mně se to pak projevovalo na známkách...Kvůli Zdeňkovi jsem se bál jít do školy asi ve třech případech, bál jsem se, co zase bude chtít a co mi bude dělat...o tom, že jsem ve škole nebyl věděli rodiče ve dvou případech, řekl jsem jim, že mi ujel autobus, ten pravý důvod jsem jim nikdy neřekl...Občas mi ubližoval i Michal, ten začal ve druhém ročníku a to tak, že mě bil pěstí do ramene...Zdeněk s Michalem mi také nadávali. Například ty debile a také se mi vysmívali, že nemám zuby, o které jsem přišel v důsledku úrazu...Já jsem se s tím nikomu nesvěřoval, neříkal jsem to ani rodičům, ani učitelům. Rodiče se to dozvěděli až v nemocnici...nevím proč si vybrali zrovna mě, asi proto, že se neumím tolik bránit, nemám takovou povahu, abych se bránil. „

Poškozený Josef ve své výpovědi uvedl více příkladů, kterými poukazoval, jak byl ze strany obou spolužáků šikanován. V závěru pak uvedl okolnosti, které bezprostředně vedli k jeho zapálení. Ten den byli na praxi na dílně. Nejdříve jej studenti (uvádí 11 osob) chytli a strčili do kufru vozidla, které bylo určeno k výcviku. To vše i přes zjevný odpor poškozeného. Tímto autem potom houpali ze strany na stranu. Když potom z vozidla vystoupil (byl puštěn)přistoupl k němu Michal a polil jej v rozkroku nějakou tekutinou a následně ho zapálil. Josef si ale oheň na oděvu uhasil. Následně jej ale Michal se Zdeňkem přes aktivní

⁴⁷ Dle § 224 odst. 1 z.č. 140/1961 Sb. - trestní zákon. Právní kvalifikace byla stanovena podle tehdy účinného trestního zákona.

odpor (držel se dveřní zárubně a pustil se až po úderu pěstí do ruky) vytáhli ven, kde jej polili. Jednání přihlíželi i další spolužáci, jeden měl celou událost natáčet na mobilní telefon. Nakonec jej jeden držel za ruce a druhý ho zapálil. Josefovi se nepodařilo uhasit, oheň se rozhořel. Pak mu nějací spolužáci pomohli, zbylí utekli do dílny.

Obdobně, jako v prvním rozboru, i v tomto případě rozeberu přístup jednotlivých zainteresovaných stran.

Rodiče poškozeného

Jak Josef uvedl, svým rodičům o tom, že je šikanován, nic neřekl. Jedná se tedy o případ, kdy rodiče mohli skutečnost, že jejich dítě je šikanováno, odhalit pouze na základě nepřímých (varovných) nebo přímých znaků šikany, ty v daném případě mohli být :

- zhoršený prospěch (*...tak po mně chtěl dopsat všechny sešity...dopisování sešitů po mně chtěl každou chvíli, mně se to pak projevovalo na známkách... a já jsem pak nestíhal svoji práci při praxi a v důsledku toho jsem měl horší...)*
- modřiny na těle (*...najednou se otočil a kopl mě do podbřišku. Hodně to bolelo, Zdeněk se smál... Zdeněk mě občas kopal i do zadku, do nohou. Občas to bolelo, když dal větší ránu...ten začal ve druhém ročníku a to tak, že mě bil pěstí do ramene...)*
- začíná vyhledávat důvody pro absence ve škole (*...Kvůli Zdeňkovi jsem se bál jít do školy asi ve třech případech, bál jsem se, co zase bude chtít a co mi bude dělat...o tom, že jsem ve škole nebyl věděli rodiče ve dvou případech, řekl jsem jim, že mi ujel autobus, ten pravý důvod jsem jim nikdy neřekl...)*

Rodiče však tyto známky šikany nevyslyšeli a tak situace dospěla do stadia, kdy až hrubý útok na osobu poškozeného prolomil jeho mlčení a tento přistoupil k tomu, že sdělil skutečnost, že je šikanován. V ten okamžik rodiče začali jednat.

- pro potřeby trestního řízení si (byť byl jejich syn v pozici poškozeného) zvolili právníka, který je zastupoval při trestním řízení a hájil jejich zájmy. Vzhledem k tomu, že oba pachatelé museli mít obhájce již v přípravném řízení a pokud by si obhájce nezvolili, byl by jim ustanoven soudem (důvody nutné obhajoby z důvodu věku podezřelých), bylo na místě, že rodiče poškozeného rovněž zvolili k hájení svých práv osobu právně vzdělanou.
- osm dní po události si otec poškozeného podal stížnost v projednávané záležitosti, ve které popisuje, co se odehrálo s tím, že neměli absolutně tušení, že jejich syn je obětí šikany a že na internetu našli fotku, kde jeho syn visí za nohy z jeřábu (na vyndávání

motorů z vozidla). Jednání, které se pak odehrálo, charakterizuje jako pokus o vraždu s tím, že pět studentů se pokusilo o jeho zavraždění upálením za živa a za přispění ze strany pedagogických pracovníků, kteří jednoznačně zanedbali své povinnosti cit. „*Nejsme si dokonce ani jisti, zdali stav šikany pedagogům daného zařízení dokonce nevyhovoval.*„, Dále si stěžuje, že není společně s manželkou ze strany školy vyrozumíván, ale že má zjištěno, že za tři dny se koná schůzka rodičů dotyčných studentů. Tato informace mu postačuje k tomu, aby vyvodil závěr, že cit. „*Máme za to, že asi proto, aby se všichni společně domluvili, jak se vyhnout odpovědnosti a jak vše svalit na našeho syna.*„, Dále se vyjadřuje i k postupu policie, která dle jeho názoru nic nedělá.

V žádném případě není na místě rodiče očerňovat, jejich reakce je úměrná reakci rodičů, kteří do jednoho okamžiku mají za to, že je vše v pořádku a následně se dozví, že jejich syn byl popálen a následně se dozvídají, že byl i šikanován. Pod vlivem emocí a z důvodu bezradnosti, jak v dané situaci reagovat, učinili dva výše popsané kroky. Zatímco první krok lze vyhodnotit jako správný, pak v případě druhém bylo na místě ponechat jednání právě na zvoleném obhájci, než přistoupit k tomuto dopisu, kde rodiče viníky hledají mezi všemi (bez jakéhokoliv podezření napadají pedagogy, že o šikaně věděli a že jim šikana na učilišti vyhovovala), ale v žádném případě si nepřipouštějí (nechtějí připustit) sebemenší chybu. Vždyť kdyby otec zapátral na internetu dříve, jistě by rovněž našel fotografii svého syna visícího hlavou dolů z jeřábu (nic na tom nemění fakt, že vyšetřování prokázalo, že zrovna tato aktivita nebyla součástí šikany, jednalo se pouze o porušení školního řádu, sám poškozený v pozdější fázi uvedl, že o zavěšení na jeřáb projevil sám zájem, byla to legrace a i on sám se podílel na zavěšení jiného studenta – bylo vyhodnoceno, že zavěšování na jeřáb nebylo součástí šikany) K uvedenému dopisu, jak je následně zjištěno, schůzka rodičů a zástupců školy byla sjednána z důvodu projednání vyloučení obou aktérů ze školy a v případě policie nebylo nalezeno žádné pochybení v přístupu objasňování, spis byl řešen profesionálně (bude rozebráno.)

Na uvedeném případě byla vystižena prvotní reakce rodičů, kteří v první fázi tápou a neví, jaký postup je na místě, jak se mají zachovat. Stejně, jak je na toto upozorňováno v první teoretické části této práce. V pozdější fázi vyšetřování byl již přístup rodičů korektní, jejich zájmy v trestním řízení dostatečně hájil jimi zvolený právní zástupce.

Pachatelé

Oba hlavní aktéři vypovídali ve své podstatě shodně. Na událostech ze dne, kdy došlo k popálení, připustili svůj díl viny. Argumentovali však tím, že to byla klukovina, že vše bylo se souhlasem poškozeného a že tak činili, neboť na internetu viděli obdobná videa. Cestou svých obhájců pak upozorňovali na to, že část viny nese škola, protože pokud by na místě byl přítomen dohled, nemohlo by k tomuto dojít. Oba pak rozhodně popírají jakoukoliv šikanu, pokud k něčemu došlo, pak to bylo z legrace. K zamyšlení je i pasáž, kde se snaží objasnit, že ani moc nevěděli, že by kapalina mohla být hořlavá (i přes to, že den předtím obdobný pokus s hořlavostí vyzkoušeli na starém hadru) a že s ohledem na svůj věk nemohli předpokládat, že oblečení polité kapalinou a zapálené se může vznítit. Je pravda, že v těchto zdůvodněních je již značně patrný zásah obou obhájců obviněných. Na tomto tvrzení setrvali až do rozhodnutí soudu. Na dotazy policisty svůj vztah k poškozenému Zdeněk popisoval : „ *S Josefem jsme byli kamarádi, i když ne moc velký, ale nikdy jsme spolu žádný konflikt neměli. Nikdy jsme si nenadávali, ani jsme se neprali. V pondělí nebo v úterý, ten týden co se to stalo, jsem Josefa kopnul do břicha trochu silněji, vím, že ho to bolelo, tak jsem se mu došel omluvit. Udělal jsem to z legrace, nečekal jsem, že ho kopnu tak rychle...byl jsem na operaci s mandlema ... po návratu do školy jsem Josefa požádal, zda by mi mohl dopsat sešity...řekl jsem mu doslova : Josefe, prosím tě, mohl bys mi pomoci dopsat sešity? A on řekl, že jo... jsem Josefa poprosil, aby mi pomohl s pilováním, on s tím souhlasil a já jsem mu za to dal dva rohlíky a tři cigarety. Jinak mi s ničím při praxi nepomáhal...je pravda, že se Josefovi kvůli těm zubům smáli všichni včetně učitele...já jsem se mu tak smál jednou...toto je mi hrozně líto, nechtěl jsem to udělat, záleží mi na tom, hlavně aby byl Josef zdravý, Nečekal jsem, že to takhle může pro Josefa dopadnout, bral jsem to jako srandu. Včera jsem Josefovi napsal dopis, ve kterém mu píšu, že toho hrozně lituju, a že si přeju, aby byl zdravej..* Na dotazy obhájce pak popírá, že by poškozeného nutil k vydání peněz, aby za něj dělal práci apod.

K tomuto možnému špatnému přístupu poškozeného malé odbočení. Přestože nelze výpověď Zdeňka jakkoliv přeceňovat, lze si představit, že absence zubů poškozeného mohla vzbudit všeobecné veselí (dle svědků uváděl, že o ně přišel při cestě z hospody, kdy spadl do výkopu) a to včetně pedagoga, který takto mohl zareagovat spontánně či z důvodu uvolnění situace, ale každopádně by tato reakce byla špatná. Lze mít ale i za to, že sám poškozený tuto „historku,, rád vyprávěl, neboť doufal, že takovýto příběh jej odpoutá ode dna a statutu „outsidera,, a mohl by ho včlenit do kolektivu a získat mu statut „drsňáka, toho, co se umí napít,, apod. Tedy rozšíření historky mezi spolužáky mohlo vzejít (a dle šetření i vzešlo) přímo od poškozeného, kdy se ale pro tohoto s největší pravděpodobností nedostavil

předpokládaný efekt a „historka,, se obrátila proti němu samotnému. Tedy i samotná osoba ohrožená šikanou, nevědomě a ve svých očích s dobrým úmyslem, může zapříčinit, že její situace ve skupině se naopak ještě zhorší. Jako poslední bod chci uvést, že této situace „obratně,, využil obhájce obviněného, který každému ze spolužáků (svědků) položil otázku, zda ví, jakým způsobem poškozený přišel o zuby, kdy se mu dostávalo stejné odpovědi (no vyprávěl ve třídě, že šel z hospody, měl upito a spadl do nějaký díry). Je zřejmé, že obhájce se tímto způsobem pokoušel zpochybnit šikanu jako takovou. Samotný problém snahy obhájce snižovat vinu pachatele na úkor oběti není předmětem této práce.

Zdeněk vyvinul snahy k omluvě poškozenému Josefovi. Ovšem minimálně dopis, o kterém se zmiňuje ve výslechu a který odeslal doporučeně a jeho kopii i s podacím lístkem dodal do spisového materiálu, vzbuzuje pochybnosti o upřímnosti jeho snažení.

Jak jsem uvedl, i druhý z hlavních aktérů Michal rovněž přiznával, že se účastnil zapalování poškozeného (když i on stejně tvrdil, že to byla sranda a vše bylo dobrovolné). Na dotaz policistky pak ke vztahu k poškozenému uvedl : *„...normálně jsme se spolu bavili, ale že bysme byli nějak extra kamarádi, to ne. Josef ve třídě oblíbený nebyl, nevím proč, já jsem taky nebyl oblíbený. Akorát co vím, tak Zdeněk po něm pořád chtěl dopisovat sešity, ale nikdy jsem nebyl přítomný, jak mu to Zdeněk říkal. Nevím v kolika případech to bylo. Ve třídě to věděl každý. Zdeněk mu i uděloval práci na praxi, aby to Josef dělal za něj...Já jsem s Josefem nikdy problém neměl, akorát jednou jsem se mu smál kvůli těm zubům, ale to bylo ze srandy, když vyprávěl, jak se mu to stalo. Říkal, že šel z diskotéky opilý a spadl do nějaký díry. To říkal před celou třídou. Smáli se všichni, vytahoval se s tím každou chvíli, jak někde pije....závěrem chci ještě uvést, že rodiče Josefa byli u nás doma a mí rodiče se rodičům Jirky i za mě omluvili. Můj otec se pak ještě u právníka Josefových rodičů zajímal o jeho zdravotní stav.,,*

Oba aktéři tedy svého činu litovali. Jak jsem již ale uvedl, je otázka do jaké míry to mysleli upřímně a nakolik jejich aktivity pramenily z rad jejich obhájců. Zejména když nikdy nepřipustili, že by Josefa šikanovali, dopis adresovaný poškozenému byl odeslán doporučeně, aby jeho existence mohla být zdokumentována. Nesouhlasili s výrokem soudu a podali odvolání. S přístupem a postojem obou aktérů se vypořádával i soud ve svém zdůvodnění.

Pokud budeme hledat příčiny vzniku šikany, pak lze vysledovat, že v tomto případě se šikana vyvíjela podle 5 stádií, které definoval Dr. Kolář. Vše započalo již v prvním ročníku, kdy jeden ze studentů zjistil, že je možné si ulehčit svoji práci tím, že pověří jiného studenta k jejímu vypracování. Není zdokumentováno, zda v samotném počátku byly snahy od Josefa, aby tomuto jednání zabránil, ale i pokud byly, tak nenašel podporu v tom, aby byl schopen

tyto výpady ustát a jim se bránit. Důležitá v tomto ohledu je i část výpovědi jednoho ze spolužáků, který jako svědek (jeden z mála, který vypovídal konkrétně) uvedl : „...*Občas byly problémy se Zdeňkem, ten třeba na někoho občas dorážel, například si z někoho dělal srandu nebo se někomu smál, když dostal špatnou známku, taky třeba do někoho kopnul...*„, Pak uvedený student popisuje, jak to probíhalo v případě, kdy Josef dopisoval za Zdeňka sešity, že když Josef odmítl, tak ho Zdeněk nejdříve přemlouval a někdy mu pohrozil, že mu dá pěstí. Dále cit.: „...*já jsem byl přítomný asi tak 3x, když mu Zdeněk říkal, že mu dá pěstí. Toto bylo během celé školy. Zpočátku to chtěl Zdeněk také po někom jiném, ale Josef vždy povolil, tak chodil pak jenom za ním...*„, Tedy lze usuzovat, že v prvním ročníku, kdy se vztahy ve třídě vytvářely, byl Josef vytipován Zdeňkem, zprvu jako prostředek ke splnění studijních povinností se zmenšeným úsilím, následně jako objekt k pobavení, ke kterému se přidali i další studenti.

Podle zákonitosti vývojových stádií šikany se zpočátku nejednalo o nějaké těžké fyzické napadání, ale spíše o úsluhy, které ke všemu rozhodně nebyly v každodenní četnosti. Tyto úsluhy střídaly dny (či spíše převládaly dny), kdy situace ve třídě nebyla nijak vyhocená, navenek třída fungovala a nevykazovala problémy. Stále zde ale bylo nastaveno sociální klima, které stanovilo jasná pravidla : v případě, že Zdeněk potřeboval dopsat sešity, nedostávalo se mu peněz na cestu, potřeboval se dopravit domů, potřeboval vybit vztek, byl tu k dispozici Josef. To, že četnost takovýchto potřeb, dle zjištěného šetření, nebyla příliš častá, neomlouvá jednání agresorů, spíše napomáhá pochopit, že tento případ šikany byl po dlouhou dobu latentní a zároveň dal obhájčům manipulační prostor k obhajobě svých klientů.

Jednání agresorů a zejména pak Zdeňka se ale zintenzivňovalo (týden před popálením kopne poškozeného do podbřišku, tento následně zůstává doma a schovává se pod postele před rodiči). A tak, když dojde v dílně k situaci, kdy se studenti chtějí pobavit za podpory dalších studentů, je Josef proti své vůli zatažen do kufru cvičného vozidla, kdy je vozidlo rozhoupano. Po propuštění z vozidla pak Zdeněk s Michalem polijí oblečení Josefa hořlavou kapalinou. Inspiraci zřejmě nacházejí na síti Internet a ze zkušeností starších studentů, kteří si tímto způsobem „krátili čas,, a byli schopni si sami polít rukáv a zapálit si ho. Protože oba aktéři toto chtějí rovněž vyzkoušet, vyberou si k pokusu Josefa. Tekutiny na oblečení je vylito ale příliš mnoho a Josef není schopen se uhasit. Z výslechů svědků je zřejmé, že byl v šoku, což lze do velké míry přičíst i právě tomu, že tento „pokus,, byl na něm proveden proti jeho vůli a po aktivním odporu. A tak se snaží uhasit, zatímco zbylí studenti (11) tomuto přihlížejí, resp. se snaží z místa utéci (ve výslechu pak uvádějí, že na místě vůbec nebyli) a pouze cca 3 studenti se snaží aktivně Josefa uhasit. Odborné pomoci se mu dostává s příchodem mistra.

V případě Michala mohly být důvody pro jeho chování odlišné. Vycházím z jeho výpovědi, ve které uvádí : *„...Josef ve třídě oblíbený nebyl, nevím proč, já jsem taky nebyl oblíbený...„*, Pokud bych tuto část výpovědi vyhodnotil jako pravdivou, pak se nabízí otázka, zda agresivní jednání ze strany Michala nevycházelo z přesvědčení, že z Josefa se stává „otloukánek“, a tedy projevenou agresí proti němu si zlepšil pozici v třídním kolektivu. Tomu nasvědčuje i část svědecké výpovědi Josefa, který k osobě Michala uvádí: *„...Michal byl někdy docela v klidu, v prváku jsem s ním žádné konflikty neměl. Až ve druháku mě občas bouchl do ramene, třeba že jsem se na něj špatně podíval, nebo když šel třeba okolo. Ale občas jsme si spolu povídali, dalo se s ním mluvit, ale kamarádi jsme nebyli...„*,

Tento případ je naprosto zřejmou ukázkou vývoje šikany od prvního stadia až min. po čtvrté stádium (hraničí s pátým), kdy došlo k těžkému fyzickému útoku. Ostatními studenty byla vzata šikana na vědomí, skupinové klima dokázalo potlačit jejich morální postoje a přidali se na stranu agresorů, byť ve svém počínání nikdy nebyli aktivní (mimo natlačení poškozeného do vozidla a i tam hráli hlavní úlohu oba agresoři), ale jednáním agresorů se bavili a z již několikrát zmiňovaných důvodů (nepřidělavat si problémy, nedostat se mezi ty, jež budou šikanováni či odsouzeni za snahu zjednat nápravu apod.) jednání nijak nezabránili, ani neudělali jiné opatření.

Stejně tak tento případ prakticky ukázal, jak obtížná je šikana na odhalení, zejména pokud se jedná o prvá stadia a jak zákeřná prvá stadia jsou. Jak těžké je ji diagnostikovat, např. oproti škádlení. I v tomto případě však indicie na zjištění byly. Částečně jsem je uvedl v odkazu rodičů, částečně se jimi budu zabývat v bodě školy.

Spolužáci

Z dosavadního rozboru je zřejmé, že spolužáci do jisté míry zlehčovali jednání obou aktérů a při následných výsleších uváděli, že si ničeho nevšimli, případně, že to bylo ze srandy. Povětšinou se vyjadřují v tom směru, že jsou dobrým kolektivem, pouze vyjimečně uvádějí, že se Zdeňkem byly problémy, že si dovoloval. Jeden ze studentů pak přiznává, že z něj měl strach a že se ho proto raději stranil. Stejně tak zjemňují verzi o zapálení, kdy opět buď uvádějí, že to neviděli, resp. že si nevšimli toho, že by to bylo proti vůli Josefa, že by se tento nějak aktivně bránil. A tak je spíše výjimkou, když jeden ze studentů uvedl, : *„...já jsem si pak všiml, jak Zdeněk s Michalem táhli za ruce Josefa za roh dílen. Josef šel sám, ale oni mu drželi ruce za zápěstí. Tohle jsem viděl asi z metrové vzdálenosti. Ostatní šli za nima. Josef říkal, ať ho pustěj, ještě se zapíral patama do země, podařilo se mu vytrhnout, ale Michal ho zase chytil. Josef se smál, nevím, co myslel. Do té doby celá ta situace na mě*

působila jako sranda. Když ho odtáhli za ten roh, tak Michal se Zdeňkem ho drželi jednou rukou a druhou rukou ho zapalovali...už si přesně nepamatuju, co dělal Josef, ale škubal sebou, nic neříkal...Michal ho zapaloval na bříše, Zdeněk ze zadu na zádech...já jsem zazmatkoval (když hořel) a odešel jsem na dílnu....,

Jak je patrné, tak přestože se jedná o nejpřímější svědeckou výpověď, vnitřně se ve studentovi „pere,, nutnost sdělit skutečnosti tak, jak se odehrály a pocit viny či neshodit ostatní, obezřetnost před orgány policie apod. A tak svědek uvádí obraty typu: „...Josef šel sám, ale oni mu drželi ruce za zápěstí ... říkal, ať ho pustěj, ještě se zapíral patama do země, podařilo se mu vytrhnout, ale Michal ho zase chytil....,

Ostatní studenti (či pouze jejich část) minimálně vnitřně podporovali hlavní aktéry šikany. Důvody, proč tak činili, byly opakovaně uváděny. Když došlo ke zveřejnění šikany, snažili se jednotlivé případy šikany zmírňovat, případně uváděli, že o nich nic neví. Motivem k tomuto jednání mohla být obava stíhání vlastní osoby (neposkytnutí pomoci, nápomoc v případě vtlačení do vozidla), podvědomé snižování pocitu vinný bez ohledu na možný postih (vždyť se vlastně skoro nic nestalo, vždyť to byla většinou sranda, vždyť jsem nemusel nic oznamovat nebo dělat, nebyla to šikana). Případně důvodem mohlo být vnitřní přijetí norem šikany a pak student podle svého přesvědčení nemusel pociťovat, že by se dělo něco špatného.

Jestliže se vyšetřování v případě obou agresorů dostalo až k projednání soudu, pak je třeba se zaměřit na to, zda došlo k nápravě i zbývajících studentů. Jsem toho názoru, že s ohledem na následky, které v tomto případě nastaly, situace, kdy byli nuceni vypovídat před orgánem policie, věc se řešila a ve výsledku byli seznámeni s rozsudkem soudu, který ve věci rozhodoval, lze mít za to, že tento případ byl dostatečným ponaučením a odradil zbylé studenty od jakýchkoliv podobných aktivit.

Zároveň je nutné uvést, že studenty (a děti) obecně nelze přeceňovat a je třeba respektovat jejich psychický vývoj. Je otázkou, zda po dítěti nežádáme příliš, když ho nabádáme, aby v případě, kdy je někdo cizí šikanován, zasáhl. Srovnajme, kolik dospělých lidí je schopno a ochotno vyvinout činnost ve prospěch jiného s vědomím, že svým přístupem se mohou sami dostat do problémů. Převáděno na děti. Zda nechceme po dětech příliš, když po nich žádáme, aby v případě šikany jiného dítěte, tuto šikanu veřejně odsoudily, nebo přímo se aktivně postavily proti agresorovi na stranu oběti. Na stejné téma byl natočen estonský film *The Class*,⁴⁸ který obdržel speciální cenu na filmovém festivalu v Karlových Varech. Tento

⁴⁸ V ČR byl k získání pod nepřesným názvem *Zkažená mládež*

film vychází ze skutečné události a popisuje tragické vyústění případu šikany, kdy se jeden ze studentů střední školy postavil a v rámci třídního kolektivu podpořil studenta, který byl šikanován.⁴⁹

V konkrétním případě je popsáno chování, které opět koresponduje s vývojovými stádii šikany, tak jak jsem je prezentoval. Je namístě zdůraznit, že nelze předpokládat, že samotný dětský kolektiv je schopen vždy objektivně vyhodnotit situaci (přestože taková situace může nastat). Stejně tak bych byl zdrženlivý i v případě překotného odsuzování dětí, které samotné šikaně přihlížejí, ale přímo se jí nezúčastňují. Výchova k tomu, aby dítě oznámilo závadové jednání, je do velké míry náročná a výsledku nelze vždy stoprocentně dosáhnout.

Škola

Pokud se mám zaměřit na školu, pak první bod musí znít : mohli pracovníci školy (ať už pedagogové teoretické výuky, tak mistři odborného výcviku) odhalit, že ve třídě docházelo k šikaně? Diagnostiku ovlivňovalo několik bodů:

- jednalo se zejména o psychickou formu šikany, až na poslední (nejtěžší) případ popálení a ojedinělé fyzické útoky, o úsluhy, „půjčování,, peněz, posměšky apod.
- četnost útoků nebyla každodenní. Přestože ani poškozený se přesně nevyjádřil k četnosti, lze mít na základě zjištěných údajů za to, že k dílčím útokům mohlo docházet v rozpětí 1-2x týdně (min. 1-2x měsíčně), ke konci se ale stupňovaly.
- oběť s agresorem (agresory) byla schopna komunikovat i na běžné úrovni.
- celkové sociální klima ve třídě bylo špatné, studenti považovali za kamarádké si nadávat značně vulgárními slovy, vzájemně se napadat, urážet a to vše vysvětlovat jako srandu a to nejen ve vztahu agresor – oběť, ale takovýto přístup byl i mezi dalšími členy třídy.

⁴⁹ Film popisuje studenta střední školy Joosepa, který se stal terčem zpočátku ne příliš agresivních útoků, ze Strany úzké skupiny třídního kolektivu, resp. hlavního agresora. Když se psychické i fyzické napadání zintenzivňuje, jeden z jeho spolužáků z vnitřního morálního přesvědčení se začne Joosepa zastávat. Do té doby do třídní skupiny integrovaný Caspar se tímto svým krokem dostane na okraj třídní skupiny a i přes svoji fyzickou zdatnost je stejně fyzicky napadán jako Joosep. Šikana vyústí aktem, kdy jsou oba spolužáci násilím přinuceni k vzájemným sexuálním praktikám. V průběhu šikany Joosep nenajde zastání o rodičů, Caspar se babičce nesvěřuje a učitelé řeší šikanu laxně a neodborně. Po vzájemné domluvě si oba studenti obstarají střelné zbraně (vlastní je otec Joosepa) a hlavní agresory zastřelí v prostorách školy. Při střelbě jsou zastřeleni i nevinní studenti. Joosep páchá sebevraždu Casper nenalezne sílu a sebevraždu nespáchá. Zdůrazňuji, že film je natočen podle skutečných událostí a popisuje šikanu od prvního stádia až po možné následky, kdy dosáhne pátého stádia. Film je brilantní a zároveň odstrašující ukázkou destruktivního třídního klimatu, metodicky špatného přístupu pedagogického sboru, povrchní a formální výchovy v rodině. Vystihuje mentální úroveň studentů střední školy a vystihuje, jak „jednoduché,, je potlačit morální zásady, které v sobě máme.

Na druhou stranu i zde byly projevy, které mohly na šikanu minimálně nepřímo poukázat. Stejně, jako jsem uváděl u rodičů, tak i zde byly projevy :

- zhoršený prospěch
- absence ve škole

O celkové situaci ve třídě vypovídá vedoucí učitelů odborného výcviku „... *Já o žádném problému do té doby nevěděl, ani mistři mě o ničem neinformovali, ale vím, že ta třída byla taková divoká...*“, Nicméně jak mistři odborného výcviku, či třídní učitelka ve své zprávě, tak ředitel školy uvádějí, že nezaznamenali sebemenší náznaky šikany. Souhlasím, že známek, jak chování poznat, bylo minimální množství, ale nikdo z učitelů se nezarazil nad tím, že sešity Zdeňka byly evidentně dopisovány někým jiným resp. neměl být velký problém odhalit, že byly dopisovány rukou poškozeného Josefa. To sice nemusí znamenat šikanu, ale již opakovaně bylo sděleno, že šikanu je těžké odhalit a příznaků, že k ní dochází, bývá minimální množství. Avšak Josefovo písmo v sešitě bylo rozhodně velkým impulsem k bdělosti učitele.

Jinak je ve spisovém materiálu zdokumentováno, že se žáky bylo ještě před incidentem projednáváno téma šikany, že žáci byli vybízeni, aby se svěřili s případnými problémy pedagogovi a k tomuto měli i možnost. Pracovníci školy, včetně mistrů odborného výcviku byli školeni v problematice šikany. Pedagogy ale nebyla šikana diagnostikována. Nechci hodnotit, nakolik to bylo na základě popsaných indicií možné. Spíše to ale poukazuje na neefektivitu školení pedagogů, které se často omezí na seznámení s platnými předpisy bez hlubšího rozboru. Myslím, že jsem dostatečně popsal, že největším problémem je šikanu odhalit. Aby tak mohlo být učiněno efektivně, nelze se omezit pouze na přednášky, či jakékoliv jiné akce, kde je školený pouze pasivním příjemcem informací. Teoretické znalosti jsou bezesporu nutné, ale teprve praktickým výcvikem, rozбором jednotlivých událostí (obdobný tomu, jež předkládám) si lze postupně osvojit dovednost (nikoliv znalost) v odhalování šikany.

Naopak naprosto scestnou považuji snahu obhájců obviněných přenést část viny na mistry odborného výcviku za to, že studenti ve věku 16-17 let byli na dílně cca 15 minut sami. Jestliže totiž tvrdím, že nelze šikanu podceňovat, musím zároveň uvést, že jako prevence nemůže sloužit nepřetržitý dohled nad každým studentem při výcviku (pokud je tento takřka plnoletý). Ztotožňuji se tak s názorem policejního orgánu, státního zástupce i soudu, který ve věci šikany rozhodoval a který i přes důkladné vyšetřování neshledal důvod k trestnímu stíhání kohokoliv z dané školy.

Orgány činné v trestním řízení

Už jen krátce k přístupu orgánů činných v trestním řízení. Na rozdíl od prvního případu, kde závěr zněl: poněkud rutinní přístup z důvodu předpokladu odložení věci pro nízký věk pachatelky, je v tomto případě nutné ocenit přístup všech složek orgánů činných v trestním řízení. Počínaje od prvotního oznámení, kdy bylo profesionálně zdokumentováno místo činu a objasněna situace, tak v celém průběhu, kdy se pečlivým přístupem policejnímu orgánu podařilo zajistit množství důkazů pro objektivní rozhodnutí soudu: záznam z mobilního telefonu z akce, kdy byl poškozený násilím dán do zavazadlového prostoru vozidla na dílně, znalecký posudek na povahu zranění poškozeného, velké množství předpisů, upravující dohled nad učni a mnoho dalších. Splnil veškeré zákonné povinnosti (spolupráce s OSPOD, školou, jakož i s dalšími subjekty). A tak soud pro mládež měl dostatek podkladů pro rozhodování věci. Ztotožnil se s právní kvalifikací policejního orgánu⁵⁰ provinění vydírání spáchaného ve formě spolupachatelství, tedy že jiného násilím a pohrůzkou násilí nutili, aby něco konal a trpěl a způsobili takovým činem těžkou újmu na zdraví. Přitom oba byli uznáni vinnými nejen pro samotný případ popálení, ale i pro dlouhodobou šikanu ve školním prostředí. Ve svém odsuzujícím výroku odsoudil oba hlavní aktéry k trestnímu opatření odnětí svobody v trvání jednoho roku. Pro výkon tohoto trestního opatření byli zařazeni do zvláštní věznice pro mladistvé.

Z hlediska pohledu sociální pedagogiky je přínosné odůvodnění výroku, ve kterém soud opustil strohou řeč paragrafů a naprosto lidsky odůvodnil svůj poměrně přísný trest.⁵¹ Z odůvodnění několik pasáží : „...jako mladí lidé, nota bene učni 2. ročníku v učebním oboru, ve kterém pracují s otevřeným ohněm, min. v podobě svářečského zařízení, s běžnými životními zkušenostmi, to vědět museli, koneckonců i malému dítěti je jasné, že pokud zapaluje otevřeným ohněm látku politou hořlavinou, může dojít k jejímu vznícení...oba se vůči poškozenému průběžně dopouštěli násilí, nutili ho, aby strpěl jejich chování, omezovali ho v pohybu a následně i na jeho osobní svobodě a ve svobodě vlastního rozhodování, přičemž takto jednali cíleně, vědomi si smyslu vlastního počínání....vykazující zjevné a nepochybné známky tzv. šikany...opakovaně používané násilí či pohrůžky násilí vůči poškozenému, že skutek trval delší dobu a jeho hlavním smyslem bylo, pohrávat si s poškozeným „jako kočka s myší,, dávat mu najevo jejich mocenskou převahu, ponižit ho a trýznit ho ... které

⁵⁰ Provinění vydírání dle § 235 odst. 1,2 písm. d) z.č. 140/1961 Sb. – trestní zákon. V průběhu šetření došlo pod vlivem zjištění nových skutečností k překvalifikování z původní právní kvalifikace tak , aby odpovídalo jednání obviněných

⁵¹ Tedy jasný důkaz toho, že i netrestané mladistvé v případě vysoce nebezpečného jednání lze odsoudit k trestu odnětí svobody

obžalovaní vůči poškozenému užívali, přitom nemělo za cíl zcela vyřadit vůli poškozeného, ale působit na jeho psychiku s cílem přinutit ho, aby se jim podrobil (forma násilí „vis compulsiva“,...Zda ovšem takto uložené trestní opatření bude způsobilé ke splnění svého účelu, nejenom z hlediska výchovného, ale i individuální a konečně generální prevence, to ukáže čas. Bude tak především záležet na obžalovaných, na tom, do jaké míry budou oni sami ochotni a schopni uvědomit si, že jejich jednání, které si zaslouží označení zločin, s legráckami nemělo vůbec nic společného, a že si zaslouží trest....,

Oba jmenovaní aktéři se odvolali ke Krajskému soudu, který rozsudek soudu prvního stupně ve výroku o vině a trestu potvrdil. Ve svém hodnocení se shoduje s odůvodněním soudu prvního stupně, kdy se ještě zaobírá právní situací, že v daném případě mohla být aplikována ještě přísnější právní kvalifikace. K nepodmíněnému trestu pak uvádí, že ve shodě s názorem soudu okresního je tento ukládán zejména z důvodu události, kdy došlo k popálení poškozeného. Vzhledem k tomu, že v rozhodnutí soudu odvolacího není přípustný řádný opravný prostředek, rozsudek nabyl definitivně právní moci a stal se vykonatelným.

4.3 Závěrečné vyhodnocení případů, možnosti řešení

Popsal jsem a tematicky rozebral dva reálné výskyty šikany na našich školách. Případy, které byly odhaleny a potrestány. V prvním případě se jednalo o šikanu krátkého působení a to zejména s ohledem na fakt, že agresorka se nesnažila své jednání nijak skrývat a dostala pocit neohroženosti. Případ druhý byl dlouhodobý a teprve závažný incident, při kterém došlo k vážné újmě na zdraví poškozeného, zapříčinil odhalení a vyšetřování ze strany kompetentních orgánů. Ani v jednom případě nebyla ze strany pedagogů zaznamenána jediná aktivita k bagatelizaci či utajení šikany. Naprosto jednoznačně se ale ukázala zmiňovaná bezradnost v případě odhalování a řešení. Zejména pak první příklad je názornou ukázkou, neboť příznaky šikany na obou poškozených byly jasně patrné, ale škola začala jednat až v okamžiku, kdy zasáhli zákonní zástupci obou dívek.

Na obou případech, ale zejména na případě č. 2 je pak opakovaně poukazováno na opravdu obtížnou možnost šikanu diagnostikovat. Potvrdilo se, že ve všech případech se nelze spolehnout na to, že poškozený se svěří rodičům či jiným osobám. Pak je nutné se spolehnout na znalost třídního kolektivu, vytipovat vůdčí osobnosti a snažit se docílit toho, aby ve

skupině bylo nastoleno pozitivní a podporující prostředí. Přínosné jsou i přímé a nepřímé znaky šikany, které mohou upozornit, že vývoj skupiny se ubírá špatným směrem.

Jak jsem již v rozboru případu č. 2 uvedl a v souvislosti s výše uvedeným, musím učinit závěr, že školení na problém šikany, které pedagogové absolvují a v případech, kdy jsou pouze příjemci informací, je nedostatečné a neúčinné. Pedagogové do velké míry tato školení podceňují a nevěnují jim takovou pozornost.

Proto hlavním mottem mé snahy je, že k profesionálnímu odhalování a potírání šikany nepostačí pouze znalosti pedagoga, kterých se mu na školení dostává, ale zejména dovednosti a osobnostní předpoklady. To jsou ostatně i předpoklady dobrého sociálního pedagoga a pedagoga obecně.

Závěrem této kapitoly, která byla do velké míry věnovaná právě přístupu pedagogů se pokusím nastínit, jakým způsobem by bylo možné změnit strukturu školení pro pedagogy.

Princip takového školení by spočíval ve snaze, teoreticky připravené pedagogy vtáhnout do děje, názorně jim předvést jaké následky může šikana způsobit, umožnit jim na konkrétním případě vyzkoušet si šikanu diagnostikovat. Tomu by bylo nutné podřídít osnovu případných vzdělávacích akcí, které by mohly mít následující obsah:

- 1) Seznámení s teoretickými poznatky, význam pojmu šikana, její vývojová stádia, rozdíl mezi šikanou, šikadlením a rovnocenným soupeřením, následky pro oběť a agresora, právní následky apod.
- 2) Prezentace konkrétních případů šikany, jejich rozbor, pozornost věnovat zejména znakům šikany, na podkladě kterých bylo možno šikanu diagnostikovat, průběh vyšetřování, následky
- 3) Praktická část hraní rolí – najatí herci (z důvodu reality, by se mělo jednat o dětské herce) sehrají případ šikany. Jeden či dva výjevy, ve kterých by bylo jasně demonstrováno a školený personál by mohl „v přímém přenosu,“ vidět a vcítit se do pocitu oběti. Výsledek by do velké míry závisel na schopnosti dětských herců, na jejich mentální vyspělosti. Aby byli schopni scénku přesvědčivě odehrát, ale aby to nepoznamenalo jejich psychiku.

Nabízí se i varianta druhá, jak lze bod č. 3 realizovat. Tato metoda je do velké míry kontroverzní, nicméně ji zde nastíním. Tato varianta by vyžadovala opravdu zkušeného školitele, který by z dosavadního průběhu byl schopen vytipovat vhodného figuranta z řad školených pedagogů. V praxi by to mohlo vypadat tak, že školitel by vybral školenou osobu, která je obézní, malého vzrůstu apod.. Pak nastoupí domluvený spolupracovník školitele, sportovní postavy (dobrý herec, již se nejedná o dítě) a společně by improvizovaně odehráli děj, který by vykazoval známky šikany. Podstata úspěchu spočívá v tom, aby herec agresor

dokázal osobu představující oběť zahnat do rohu, vyvolat v ní pocity úzkosti. Tohoto cíle je možné dosáhnout třeba např. naprosto neadekvátním přístupem herce agresora, který po chvíli jakoby nudné ukázky vypadne z role a naprosto vulgárními výrazy (co ty prase tlustý, ty chceš někoho učit, vždyť jsi sám zkrmenej, to snad není možný) a klidně i fyzickým nátlakem (přitlačení ke stěně) se pokusí šokovat a podřídít si osobu v roli oběti. Tento přístup je do velké míry kontroverzní právě proto, že takovýto náhlý útok a agrese může vyvolat nečekanou reakci a následky u vybraného dobrovolníka.

Cílem by bylo umožnit účastníkům školení alespoň částečně se přiblížit pocitům, které zažívá oběť a umožnit jim zkušenost odhalení a řešení šikany. To by představovalo další odehranou část „představení“, kdy by najatí dětské herci by odehrávali otevřený děj, který by byl do velké míry závislý na rozhodnutí hlavního aktéra, školeného dobrovolníka, který by znázorňoval učitele. Demonstrovány by samozřejmě nebyly pouze případy šikany, ale případy, kdy by se jednalo o rovnocenné soupeření dvou soků, případy, kdy se zdánlivě neděje nic špatného a pouze na několika znacích a v případě aktivního přístupu dobrovolníka -pedagoga, by bylo možno zjistit, že dochází k šikaně.

Uvedený přístup ke školení by vykazoval i určité nevýhody. Mezi ně je nutné zařadit :

- maximálně 15 účastníků – při větší skupině by praktická část ztrácela na významu
- realizačně náročné – projekt by si vyžadoval zkušeného školitele a minimálně dvě osoby, které by se zhostily rolí při inscenaci šikany, v případě scénářů diagnostiky by bylo nutno osob více, z důvodu věrohodnosti pak zejména dětí s vysokou schopností improvizace. I tak by bylo na místě propojení s hlavní školitelem, který by živě do sluchátek herců dával pokyny k dalšímu vývoji. Z toho se následně odvíjí další nevýhoda a to
- náročnost na technické vybavení
- vysoká odbornost a profesionalita školitele – nejlépe osoby, která se v dané problematice dlouhodobě pohybuje a má praktické zkušenosti.
- nutnost překonání ostychu a odstupu školených tak, aby mohli být zataženi do projektu a bylo jim umožněno prožít děje.

Při návrhu výše uvedeného programu vycházím z následujícího. V případě preventivních akcí pro děti se tyto často pokoušíme zaujmout a v průběhu se pokoušíme zasáhnout i jejich emocionální stránku osobnosti a docílit toho, že při školení budou aktivní. Uvědomujeme si, že samotné akce, které mají povahu přednášky, nejsou tím nejlepším

způsobem jak docílit prevence a vzbudit v dětech vnitřní, osobní přesvědčení, že šikana je něco, co se nemůže tolerovat a tedy něco k čemu se nikdy nesníží.

V případě dospělých a povětšinou již pedagogicky vzdělaných osob se ale předpokládá, že tito již mají o samotný problém zájem, šikanu jako takovou nepodceňují a sami na základě přednášek budou schopni pružně a hlavně aktivně na tento problém reagovat. Bohužel tomu tak v řadě případů není. Učitelé z nejrůznějších příčin mohou význam šikany podceňovat. Může to být z důvodu přesvědčení, že šikana je záležitost škol ve větších městech, otupění z důvodu přesycení touto problematikou a situací, kdy např. sdělovací prostředky ale i samotné děti rády používají výraz v nevhodných příležitostech a účelově, aby dosáhly svých cílů. Lze se dokonce setkat s postojem, kdy (i právě s ohledem na přesycení pojmem šikana) školy dělají opatření proti šikaně a proškolení vlastního pedagogického sboru, ale více než z důvodu efektivního předcházení šikaně, spíše pro splnění zákonných povinností, případně aby nemohly být napadeny, že v problematice šikany nijak nekonaly. Zdůrazňuji, že tento přístup není u všech škol a dokonce, že jich není ani většina, rozhodně však nemohu tvrdit, že takovéto školy neexistují.

Výše uvedený návrh možné vzdělávací akce pro učitele je vyjádření mé snahy o to, jakým směrem by se mohla výuka pedagogů ubírat a je vyústěním mé práce se zjištěním nedostatků v postupu pedagogů v případech šikany. Ve své podstatě takto koncipovaný program do velké míry vychází z podstaty pedagogiky zážitku.

5. Rodiče a děti – orientace v problematice

Poslední blok práce je zaměřen na rodiče a jejich děti. Přístup rodičů a dětí byl již částečně rozebírán v části rozhovoru s Michalem Kolářem a zejména pak v rozboru případů z kapitoly 4. V této kapitole budou zjišťovány názory a znalosti rodičů, žáků a studentů. Informace budou zjišťovány dotazníkovou metodou.

Na začátku průzkumu jsem si položil otázky, na které bych rád získal odpovědi.

- vědí rodiče, jaký význam má slovo šikana, co se za tímto slovem skrývá?
- znají instituce, které jsou v případech projevů šikany kompetentní k nápravě?
- uměli by rozpoznat pokud by jejich dítě bylo šikanováno?
- vědí jak se zachovat v případě, kdy by jejich dítě bylo šikanováno?
- jaká je informovanost dětí, jaké mají povědomí o pojmu šikana (vědí alespoň orientačně, jaký je význam slova šikana, umějí šikanu rozpoznat?)
- jak jsou na tom školy v regionu Rakovník s výskytem šikany?

Z výše uvedených otázek jsem vytvořil 4 základní hypotézy, které budou průzkumem potvrzeny či vyvráceny.

H1 - více jak 25% dětí si nesprávně vysvětluje pojem šikana

H2 - na základních či středních školách v Rakovníku se se šikanou (včetně prvního stadia ostrakismu) setkala méně než 36,85% žáků a studentů

H3 - méně jak 25% rodičů, kteří vyplní dotazník a jsou ochotni spolupracovat si nepřesně vysvětluje pojem šikana

H4 - méně jak 25% rodičů, kteří vyplní dotazník a jsou ochotni spolupracovat, nezná organizace angažující se v případech šikany u dětí

Výše uvedené hypotézy byly vytvořeny na základě znalosti problematiky. V první hypotéze vycházím z předpokladu, že pro děti je (zejména ve školských zařízeních) připraven

ucelený preventivní program proti patologickým jevům. Ten by měl dětem dostatečně osvětlit význam základních pojmů.

Ve druhé hypotéze bylo stanoveno, že výskyt šikany na školách v Rakovníku je menší než 36,85%. Toto číslo jsem převzal z teoretické části své práce a vyjadřuje jakousi všeobecně uznávanou hodnotu výskytu šikany na našich školách. Protože město Rakovník je nevelké, žije v něm cca 17000 obyvatel, domnívám se, že co se výskytu šikany týká, bude z důvodu menšího počtu obyvatel pod tímto průměrem.

Třetí hypotéza je již zaměřena na rodiče. Předpokládám, že dotazník odevzdá ta skupina rodičů, která se o problematiku zajímá a má zájem na jejím řešení. Proto byla do hypotézy zařazena pasáž „rodičů, kteří vyplní dotazník a jsou ochotni spolupracovat,“ a procentuální vyjádření stanoveno na méně jak 25% těch, kteří si nepřesně pojem vysvětlují. Předpokládám, že rodiče ochotní spolupracovat jsou informováni lépe a rovněž, že rodiče -vychovatelé by měli být seznámeni s pojmem lépe, nežli jejich děti.

V případě poslední hypotézy jsem vycházel ze stejných předpokladů jako u hypotézy č. 3.

Průzkum bude zaměřen na potvrzení či vyvrácení nastolených hypotéz. Stejně tak budou prezentována další data, která budou při průzkumu zjištěna.

5.1 Specifikace průzkumného vzorku

Dotazník byl distribuován na 3 školy ve městě Rakovník. Celkem bylo rozdáno 235 dotazníků pro děti a 235 dotazníků pro rodiče. Realizace průzkumu proběhla za spolupráce pedagogického sboru jednotlivých škol. Při vyplňování byla dodržena pravidla, kdy každé dítě sedělo v lavici samostatně bez možnosti, aby jiný žák nahlížel a zjišťoval, co jeho spolužák napsal. Před samostatným vyplňováním byly děti opakovaně upozorněny, že dotazník je naprosto anonymní, že nebude možno poznat, že dotazník vyplnily právě ony. Každý žák či student, který dotazník vyplnil, jej odevzdal k dalším, již vyplněným dotazníkům. Dále obdržel obálku, ve které byl dotazník pro rodiče. Informace pro rodiče byly uvedeny přímo v dotazníku. Dotazníky jsou součástí přílohy této práce. Vzhledem ke struktuře dotazníku proběhlo vyhodnocení kvantitativní metodou v kombinaci s metodou kvalitativní. A to zejména s ohledem na množství otevřených a polootevřených otázek.

Použití pouze kvantitativní metody vyhodnocení by nezajistilo objektivní interpretaci.
K jednotlivým školám :

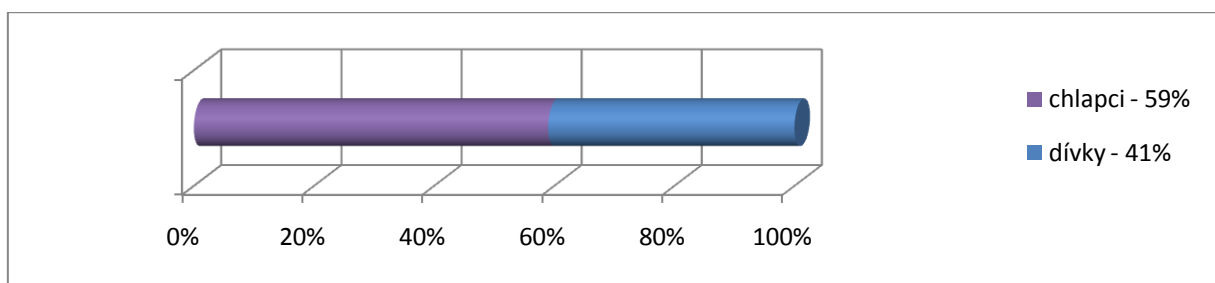
1) **3. základní škola Rakovník** jako zástupce základních škol. 3. základní školu v Rakovníku navštěvuje kolem 650 žáků v 1. až 9. ročníku. Je zde i sportovní třída s rozšířenou výukou tělesné výchovy. Škola se pravidelně zúčastňuje preventivních akcí, mezi poslední se řadí preventivní akce pořádaná preventivně informační skupinou Policie ČR v Rakovníku. Jednalo se o projekt Malá policejní akademie. Dotazník byl rozdán mezi žáky 6. až 9. tříd. Celkem bylo rozdáno 79 dotazníků pro děti a 79 pro jejich rodiče. Výběr respondentů byl náhodný, vždy se jednalo o jednu třídu daného ročníku.

2) **Integrovaná střední škola Na Jirkově, Rakovník.** ISS vzdělává studenty zejména v učebních oborech (kuchař, číšník, zedník, truhlář, prodavač) Rovněž je možnost dalšího vzdělávání v nástavbovém maturitním studiu. Pracovníci školy nemají poznatky o tom, že by ve třídě byly případy šikany. Pouze vědí a snaží se potírat případy vulgárního chování a slovních urážek. Do školy bylo distribuováno 79 dotazníků pro studenty a 79 pro jejich rodiče. Dotazníky byly rozdány pouze mezi učně učebních oborů ve všech 1. až 3. ročnících. Vzhledem k tomu, že učni se v týdenních intervalech střídají v teoretické a praktické výuce, pokrylo 79 dotazníků všechny studenty, kteří se v době sběru dat nacházeli ve škole k teoretické výuce.

3) **Průmyslová škola Rakovník.** Obdobně jako ISS i na průmyslové škole v Rakovníku je možnost vzdělávání v učebním oboru (obráběč kovů apod.). Dominuje ale vzdělání v maturitním oboru (strojnictví, slaboproudař). Škola pravidelně pro své žáky zajišťuje preventivní akce, povětšinou realizované preventivně informační skupinou PČR. V tomto školním roce řešili jeden případ, který kvalifikovali jako šikanu. Věc byla vyřešena jedním podmíněčným vyloučením a ve třech případech sníženou známkou z chování. Uvedená třída je pod stálým dohledem, poslední informace naznačují, že třídní klima se dostalo do mezí normálu, nicméně zvýšená pozornost k této třídě neupadá. Do průmyslové školy bylo rozdáno 77 dotazníků a to pouze studentům maturitního oboru od 1. do 4. ročníku. Jako v předcházejících případech i nyní byli respondenti vybráni náhodně a tito obdrželi i dotazník pro své rodiče.

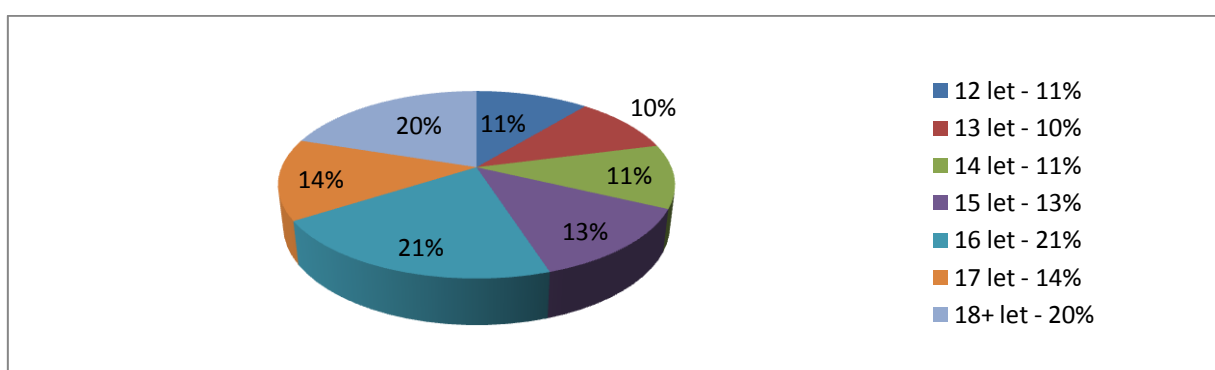
Věkové a gender rozložení. Jak bylo uvedeno, průzkumu se účastnily kompletní třídy v rámci jednotlivých ročníků. Vzhledem ke struktuře dotazníku pro žáky a studenty byl tento

určen pro věkovou skupinu 12 až 19 let. V případě základní školy od 6. třídy výše. Pokud se týká pohlaví, pak poměr respondentů byl 59% ku 41% ve prospěch chlapců. Zvýšený počet chlapců je způsoben zejména výsledky na Střední průmyslové škole. Studium na této škole je určeno zejména pro chlapce.



graf č. 1 - poměr průzkumného vzorku

I přes vychýlení ve prospěch chlapců z důvodu jednostranného zaměření průmyslové školy, bylo dosaženo relativně rovnoměrného zastoupení obou pohlaví. Obdobně tomu bylo i v případě věkového rozložení.



graf č. 2 – věkové rozložení průzkumného vzorku

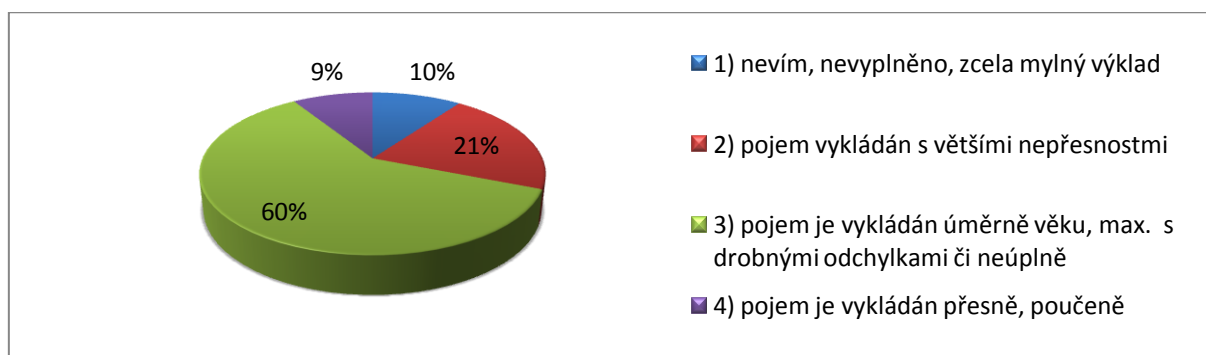
5.2 Vyhodnocení dotazníků - děti

1) Jak bys popsal slovo šikana, co znamená šikana?

V případě dětí⁵² byla hlavní hypotéza stanovena na jejich základní orientaci v problematice šikany, tedy zda si jsou schopny uvědomit, co samotný pojem znamená. K tomuto bodu se vyjadřovaly v samotném úvodu dotazníku. Měly samy svými slovy

⁵² Dotazník vyplňovali i studenti, kterým již bylo 18 let. Označení „dítě“, se může s ohledem na právní i jinou terminologii zdát jako nepřesné. Při vyhodnocování tohoto dotazníku je ale pojem dítě užíván ve smyslu syn či dcera rodičů a tím je každý z nás i v dospělosti.

vyjádřit, co pojem šikana vyjadřuje. Vše zasazeno do školního prostředí. Odpovědi byly rozličné. Aby bylo možno zachytit podstatu odpovědí, třídil jsem je podle stupnice hodnocení: 1) pojem je dítětem zcela mylně chápán, případně význam pojmu vůbec nevedlo, 2) dítě si pojem vykládá s velkými odchylkami od jeho pravého významu, 3) dítě si význam pojmu vykládá úměrně svému věku, max. s drobnými odchylkami či neúplně, 4) dítě si význam pojmu vykládá naprosto správně a poučeně. Tímto vyhodnocením jsem zjistil, že základní orientaci v problému děti mají. Pouze 10% dotazovaných nebylo schopno se vyjádřit co pojem šikana znamená, případně jejich výklad byl naprosto špatný. Například několik z dotazovaných odpovědělo pouze slovem „násilí,“. Jak je již v teoretické části uvedeno, nelze dát rovnítko mezi pojem „násilí,“ a „šikana,“. A pokud takto odpoví respondent ve věku 16 let, nelze to vyhodnotit jinak, než že význam pojmu šikana plně nechápe. Na druhou stranu byli dotazovaní schopni se rozepsat, že: „jedná se o úmyslné fyzické či psychické napadání (včetně nadávek a vysmívání se jinému) jiného většinou slabšího žáka, který se nemůže pořádně bránit a hodně mu to vadí. Šikanovat může jednatlivec, ale i skupina,„S těmito výroky dosahujícími téměř dokonalosti samotné definice se lze ztotožnit a jsou ohodnoceny na žebříčku nejvýše. Nejčastěji se pak opakovala odpověď, že se jedná o fyzické a psychické napadání jiného (slabšího), což sice šikanu přesně nevystihuje, ale ve svém výsledku si příliš neprotiřečí. Celkové rozložení znalostí o pojmu „šikana,“ vystihuje graf č. 3.

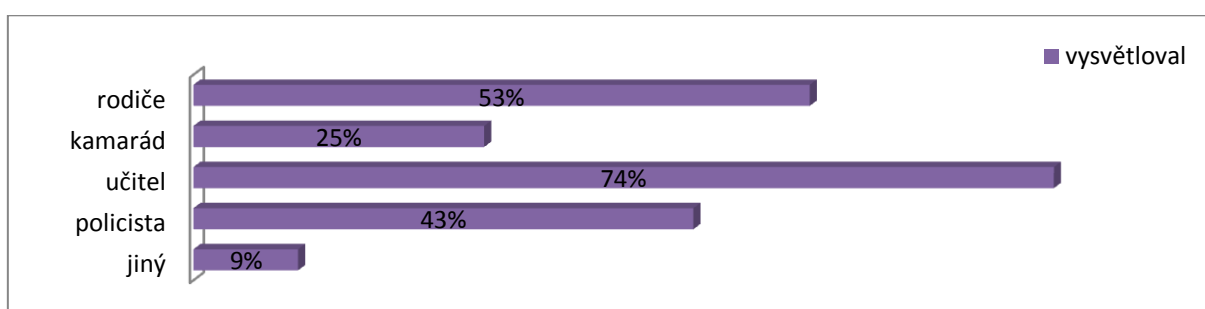


graf č. 3 – jak bys popsal pojem „šikana,“

Přítom nebyl zaznamenán významný rozdíl mezi jednotlivými školami. V součtu bodu 3) a 4) dojdeme k výsledku 69% žáků a studentů škol, kteří jsou schopni si pojem šikana vyložit a chápat do té míry, aby rozpoznali nebezpečnost tohoto jednání.

2) Už ti někdo vysvětloval, co znamená slovo šikana?

Další bod dotazníku byl zaměřen na oblast zdroje příjmu informací. Tedy odkud děti získávají informace. Na dotaz, zda jim již někdo vysvětloval, co znamená pojem „šikana“, pouze 4% dotazovaných uvedla, že jim nikdo šikanu nevysvětloval. Zbýlých 96% již tento pojem slyšelo, někdo jim jej vysvětloval. V uvedeném bodě pak mohly uvést kým jim byl pojem objasňován. V dotazníku bylo možno označit více odpovědí.⁵³ A tak bylo zjištěno, že nejčastěji byly s tímto pojmem seznámeny od učitele. Více než polovině dětí pojem vysvětlovali rodiče a v těsném závěsu pak policista. Již méně jsou seznamovány ze strany kamaráda.



graf č. 4 – pojem šikana mi vysvětloval ...

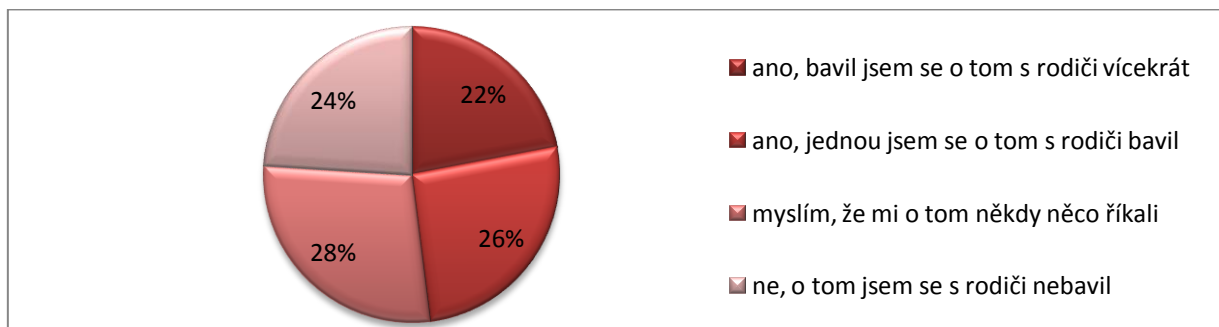
Na pomyslném chvostu je odpověď, kdy samy děti mohly dopsat jakoukoliv jinou osobu, která jim pojem šikana vysvětlovala. Dotazovaní uváděli jiné příbuzné či blízké osoby. Lze mít tedy za to, že školy nezahálejí a žáky i studenty seznamují s touto problematikou. Viditelná je i preventivní činnost PČR. Pokud se týká rodičů, pak 53% není příliš vysoké číslo, nicméně je pravda, že několik respondentů, kteří neuvedli rodiče jako zdroj informací, v následující otázce uvedlo „myslím, že mi o tom někdy něco říkali,,“.

3) Bavil ses někdy doma s rodiči o šikaně?

Vzhledem k tomu, že nejbliže ke svému dítěti by měli mít rodiče, bylo dále zjišťováno, jak často se rodiče se svými potomky o šikaně baví, tedy jak aktuální téma to pro rodiče je. V tomto případě žádná nabízená možnost jasně nedominovala a výsledky byly ve své podstatě dost podobné. To, že nekorespondují procenta v grafu č. 4 a grafu č. 5, je, jak již

⁵³ Otázek postavených tak, že bylo možno uvést více odpovědí je v dotazníku více. Proto součet odpovědí v těchto případech přesahuje 100%. Odpovědi je potom nutno chápat jako poměr mezi tím, kolik dotazovaných odpověď uvedlo a kolik ne. Např. z celkového počtu dětí, kterým byl objasněn pojem šikana jej vysvětloval jeho rodič více než u každého druhého (53 %). Tomu ale neodporuje, že stejný pojem dítěti vysvětloval i učitel (74%) a tedy takřka ¾ dětí bylo seznámeno od učitele a pouze ¼ dětí, kterým byl pojem vysvětlován, jej od učitele neslyšely.

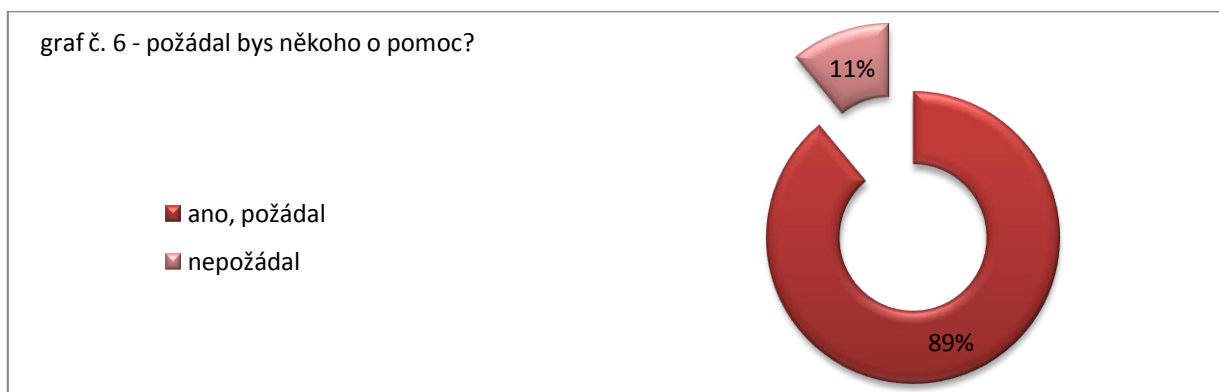
bylo uvedeno, výsledkem toho, že dotazovaní, i když uvedli, že jim rodiče pojem nevysvětlili, přece jen následně označili možnost, že se o tom doma snad jednou s rodiči bavili. Lze mít za to, že dítě si jeden rozhovor v minulosti v kontrastu např. s osvětou, které se mu dostává ve škole, nevysvětluje do té míry, že by jej to motivovalo, aby zaškrtno odpověď „rodiče mi vysvětlili pojem šikana,“.



graf č. 5 – bavil ses s rodičema o šikaně?

4) Koho bys požádal o pomoc, kdyby tě někdo šikanoval?

Dalším bodem, který sondoval orientaci v problematice šikany, byla hypotetická situace, jak by dítě zareagovalo, kdyby se stalo šikanovaným. Zda by někoho požádalo o pomoc a případně koho. Z celkového objemu vyplněných dotazníků se 11% žáků a studentů vyjádřilo tak, že by nikoho nepožádalo.



graf č. 6 – požádal bys někoho o pomoc?

V případě, kdy respondent označil možnost, že by nikoho nepožádal, bylo vyžadováno zdůvodnění takovéto odpovědi. Několik dotazovaných tuto možnost využilo. Celkem 7 dětí se vyjádřilo v tom směru, že by to bylo ještě horší (z toho že to už dvakrát zažily), či že by to nebylo k ničemu. Rovněž 7 dětí uvedlo, že by si to vyřešily samy. 4 uvedly, že by si to vůči nim nikdo nedovolil (všichni 4 z průmyslové školy v Rakovníku). V jednom případě

respondent uvedl, že by si to vyřídili v rámci třídy a jeden je přesvědčen o tom, že by to bylo žalování. Pozornost tedy vyžaduje zejména oněch 7 dětí, které by se nesvěřily, protože mají strach z většího násilí. (4x ISS, 2x ZŠ, 1x průmysl. škola)

Zbývajících 89% žáků a studentů by někoho o pomoc požádalo a opět mohli označit více možností. V tom případě mají (v celku logicky) největší důvěru právě rodiče⁵⁴. Za nimi jsou v závěsu kamarádi a to zejména v důsledku odpovědí studentů průmyslové školy, pro které již není hlavní personou rodič, ale právě kamarád.⁵⁵ Projevuje se zde fakt, že v maturitních ročnících je již větší procento osob, které dovršily 18 let věku a přirozeně se od rodičů odpoutávají. V této věkové skupině se tak skrývá zvýšené nebezpečí, že student nebude mít komu se svěřit. S rodiči už nemá tak úzký vztah a pokud by byl skutečně šikanován, může zjistit, že nemá ani kamarády.

Využití spolužáků a kamarádů v boji proti šikaně nelze podceňovat, a proto zde přednáším zkrácenou prezentaci preventivního programu úspěšně aplikovaného v praxi. Existuje více průzkumů, které potvrzují, že kamaráda by v případě šikany oslovilo větší množství dětí a to i na základních školách. V případě, že dítě není plně srozuměno s problematikou šikany, není povětšinou schopno pomoci. Na základě tohoto zjištění byl v mezinárodním měřítku zaveden peer-program „CHIPS⁵⁶“, jehož nositelem bylo Sdružení linky bezpečí a následně i Vzdělávací institut ochrany dětí. „Na projektu je jedinečné to, že vzájemnou pomoc poskytují svým spolužákům ne dospělí, ale přímo jejich vrstevníci. Základní filosofií projektu je naučit se pojmenovat a podchytit problémy, které děti trápí, a to nejen ve školách, ale i doma, nebo v jakémkoliv prostředí, v němž se pohybují⁵⁷...“. Tento program je založen na proškolení garanta projektu v Anglii. Následně dochází k proškolení republikového týmu a pedagogů zapojených škol. Následuje několikastupňové proškolení pro vybrané žáky, ze kterých se stávají podporovatelé. Tito podporovatelé musí splňovat několik podmínek, např. nesmí tvořit elitní skupinu. Hlavní cíle pro žáky jsou překonat bariéry mezi ročníky či věkovými skupinami (častá příčina vzniku šikany), vést studenty k tomu, aby se nebáli bavit o šikaně či jiných problémech a další. Důležité je, aby se děti naučily rozlišovat, které problémy mohou vyřešit samy a kdy je již nutná pomoc pedagoga či pověřené

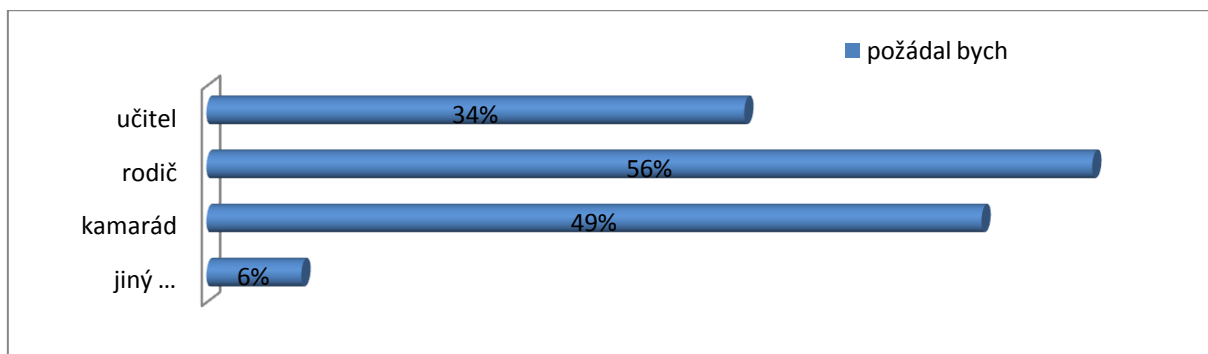
⁵⁴ Logiku této volby nabourává konfrontace s praxí, kdy procento těch, kteří se svěří rodičům, rapidně klesá. O tomto bude pojednáno později.

⁵⁵ 80% žáků ZŠ by oslovilo rodiče, u studentů průmyslové školy již pouze 39%. Kompletní porovnání v příloze.

⁵⁶ ChildLine in partnership with schools

⁵⁷ Plšková, Alena. Peer-programy v prevenci a řešení případů šikany. In sborník příspěvků z konference Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém. 1. Vyd. Praha: Tribun EU, 2009, s. 43

institute.⁵⁸ Projekt, který probíhal v letech 2006 – 2008 na pěti vybraných školách, byl do takové míry úspěšný, že dne 1.3.2010 byla schválena garance MŠMT a program bude rozšířen na 31 škol a zúčastní se ho 18000 dětí. Česká republika je tak jedinou zemí, kde se uvedený program rozšířil v takto velkém Měřítku. Tolik k prezentaci tohoto programu.



Graf č. 7 – koho bys požádal o pomoc

5) Znáš nějakou organizaci, na kterou by ses mohl obrátit, kdybys byl šikanován?

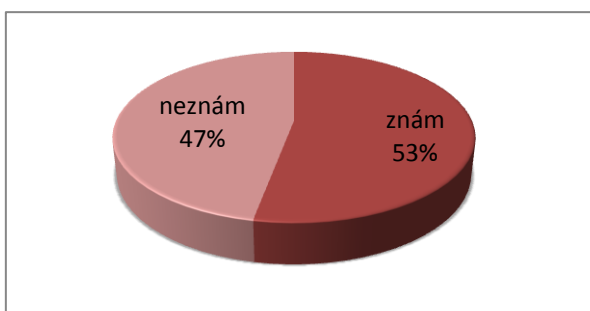
6) Znáš nějaké telefonní číslo, na které bys mohl zavolat, když bys byl šikanován a potřeboval pomoc?

Další dva body dotazníku byly primárně zaměřeny na znalosti dotazovaných. Jak je v teoretické části uvedeno, organizací, které se angažují v této problematice je několik. V provozu je i několik čísel, které poskytují poradenství a pomoc v případě, kdy se dítě dostane do problému. Jedno z těchto čísel je i linka bezpečí.⁵⁹ V tomto směru již žáci a studenti projevili menší znalosti a to v okamžiku, když měli uvést telefonní číslo. Pokud se vyjadřovali k organizacím jako takovým, pak největší povědomí má právě sdružení linka bezpečí. V případě znalosti či povědomí o telefonních číslech již toto sdružení takový „úspěch“, nezaznamenalo. Několikrát se v dotazníku objevila odpověď, že číslo dotyčný nezná, ale v případě potřeby je schopen si jej dohledat např. na internetu, případně, že uvedené číslo je vylepené v telefonní budce⁶⁰. S tímto lze souhlasit, ale přesto získaná data mají svoji výpovědní hodnotu.

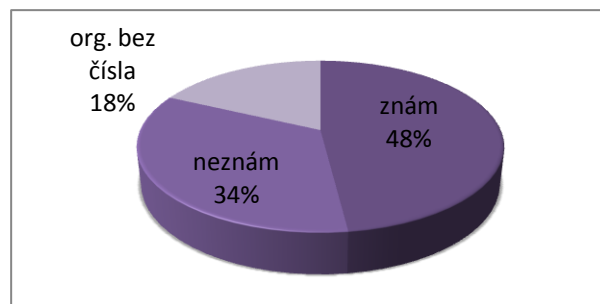
⁵⁸ Plšková, Alena. Peer-programy v prevenci a řešení případů šikany. In sborník příspěvků z konference Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém. 1. Vyd. Praha: Tribun EU, 2009, s. 43 - 46

⁵⁹ 800155555, 800155155, 116111

⁶⁰ Těchto odpovědí bylo 18%, proto jsou zaneseny samostatně do grafu. Takřka ve všech odpovědích byla onou institucí linka bezpečí

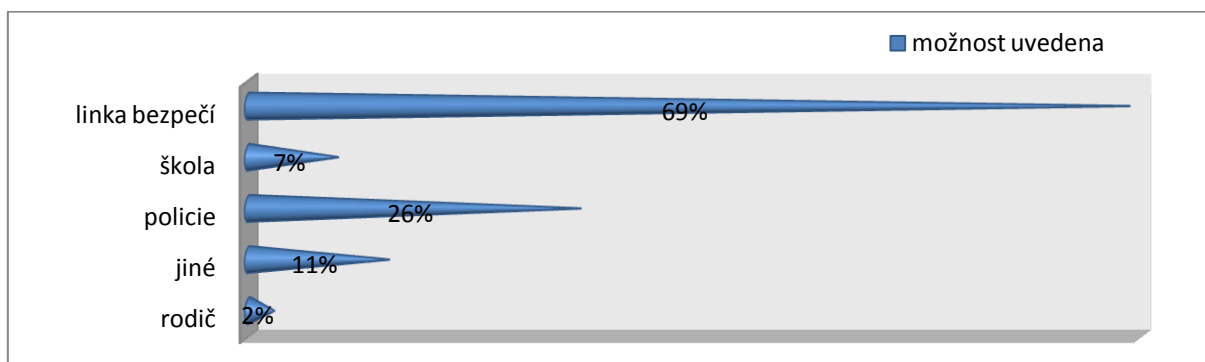


graf č. 8 – znáš organizaci...



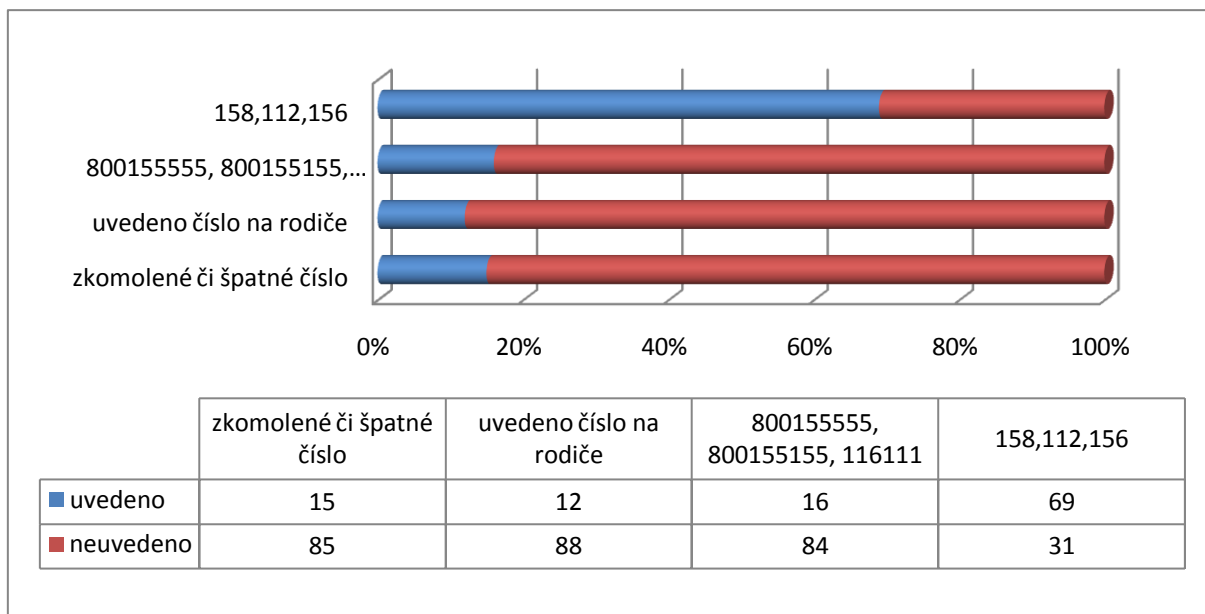
graf č. 9 – znáš telefonní číslo...

Dalšími organizacemi, které byly uváděny, jsou policie a škola. Rovněž se opakovaně objevovala odpověď rodič či jiný blízký příbuzný. Přestože nelze tuto skupinu považovat za instituci v pravém slova smyslu, dokladuje a) snahu dotazovaných přistupovat k vyplňování dotazníku zodpovědně, b) důvěru v rodiče, jako hlavní opěrný bod v případě problémů nejen šikany. V grafu č. 10, kde jsou instituce v grafické podobě zaneseny, se pod výrazem „jiné“, nacházejí organizace, jejichž název byl výrazně zkomolen či se přímo nezabývají problematikou šikany (lověk v tísní apod.)



graf č. 10 – instituce

Poměr telefonních čísel je uveden v grafu č. 11. Pokud dotazovaní uvedli konkrétní číslo, výrazně dominovalo tísňové číslo na policii (a to i městskou) č. 158, 156, případně 112. Jen tato tři čísla (nejčastěji však č. 158) uvedlo celkem 69% všech, kteří byli schopni uvést konkrétní číslo. Do grafu je zanesena i odpověď „rodič, příbuzný,..“ S ohledem na to, jak nepatrný je v součtu všech odpovědí přesah stoprocentní hladiny je zřejmé, že většina dotazovaných, která si pamatovala nějaké tel. číslo, uvedla převážně pouze jedno.

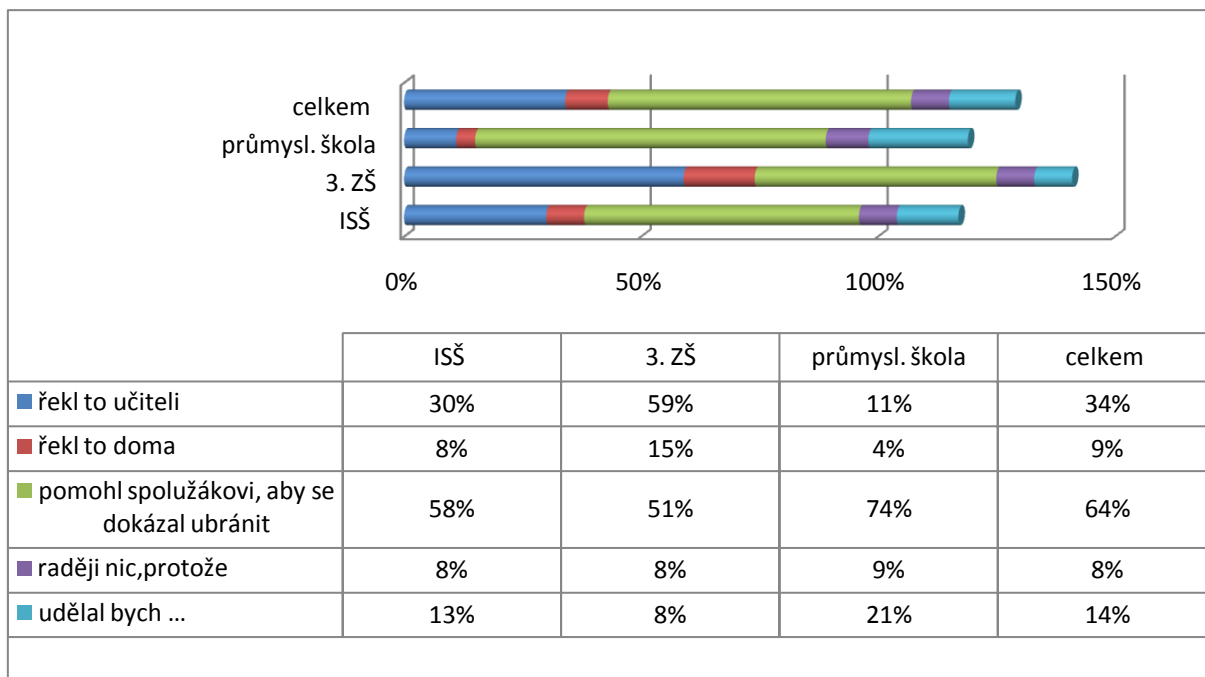


graf č. 11 – telefonní čísla

Lze konstatovat, že znalost telefonních čísel nepatří k vědomostem mládeže, přestože minimálně číslo linky bezpečí je koncipované tak, že si jej lze snadno uložit v paměti. Moji kritiku ale zmírňuje skutečnost, že v dnešní době informační exploze, kdy minimálně na každé škole je přístup k internetu, telefonní číslo je opakovaně zveřejňováno na veřejných místech a na pomůckách pro děti, lze toto v případě potřeby rychle a snadno dohledat. Proto stejně jako u znalosti telefonních čísel, tak u znalosti institucí, jsou získaná data k potvrzení či vyvrácení hypotézy použita pouze podpůrně. Mimo potřeby hypotézy lze konstatovat, že telefonní číslo na linku bezpečí není v podvědomí dětí do té míry, co tísňové telefonní číslo na policii.

7) Představ si, že bys věděl, že nějaký starší kluk pořád mlátí a vysmívá se tvému spolužákovi. Co bys udělal?

Další část dotazníků určená ke zjištění orientace žáků a studentů v problematice šikany, byla koncipována k získání dat v oblasti postojů a jejich aktivity v případě šikany. Žáci měli odpovědět na dotaz, jak by se zachovali, resp. co by učinili, pokud by věděli, že nějaký starší kluk pořád mlátí a vysmívá se jejich spolužákovi.



graf č. 12- udělal bych ...

V grafu č. 12 záměrně používám srovnání všech tří škol, ve kterých průzkum proběhl. Jak je vidět, tak na základě pohlaví a s postupujícím věkem rapidně mizí důvěra v učitele. Zejména na průmyslové škole, kde jsou v podstatě jen studenti mužského pohlaví, se našlo jen málo jedinců, kteří by takovou věc oznámili učiteli, natož doma. To se prostě nenosí. Jednoznačně nejvíce odpovědí bylo, že by dotyčný slabšímu pomohl. V několika případech ale byla tato možnost podmíněna tím, že se musí jednat o kamaráda. Tedy nestačí, že to je spolužák. V případě průmyslové školy pak výrazně do rozvržení grafu zasahuje možnost „udělal bych ...“. V této možnosti se opět projevovaly věkové rozdíly. Zatímco u mladších se pod tuto odpověď zařadily možnosti typu „zeptal bych se ho jestli to chce řešit, šel bych s ním k učiteli, přesvědčil bych ho, aby to někomu řekl apod.“, pak v případě průmyslové školy existovala v podstatě jen jedna odpověď „zbil bych staršího“, případně obdobné modifikace. V teoretické části bylo vysvětleno, jak se agresorem může stát v podstatě kdokoliv. V rozboru druhého konkrétního případu v empirické části je pak názorně uvedeno, jak se může podstatná část přidat na stranu agresora proti oběti. Nepochybuji o tom, že studenti odpovídali podle pravdy, ale kdyby došlo na reálnou situaci a oni by se měli rozhodnout, zda se za cenu vlastní oběti postaví na stranu šikanovaného, či zvolí cestu „poznání síly a moci“, a připojí se k agresorovi, jsem přesvědčen o tom, že procentuální poměr by se minimálně obrátil. A právě peer-program, který ve zkrácené podobě prezentuji na s. 77 se mimo jiného snaží docílit i

toho, aby počáteční odhodlání pomoci v rovině teoretické, nebylo v praktické konfrontaci zmařeno.

Za pozornost stojí i odpověď „neudělal bych nic,..“ V případě označení této otázky se nabízela možnost svoji odpověď zdůvodnit. Učinili takřka všichni. Dva hlavní (a vlastně jediné) důvody byly 1) není to moje věc, 2) mám strach, aby se šikana nepřenesla na mě. I když tato odpověď není nijak pozitivní, celkem dosáhla výsledku 8% a ti, jež ji označili, se nebáli sobě přiznat svůj postoj k problematice šikany, když každý z naprosto odlišného důvodu.

Dále byla zjišťována orientace v případě diagnostiky šikany. To už opouštíme teoretickou (a potažmo postojovou) oblast a přenášíme se do oblasti praktické dovednosti. Tedy tento bod nepřímo opouští údaje nutné k potvrzení či vyvrácení nastolených hypotéz, ale v zájmu uceleného názoru je nezbytný.

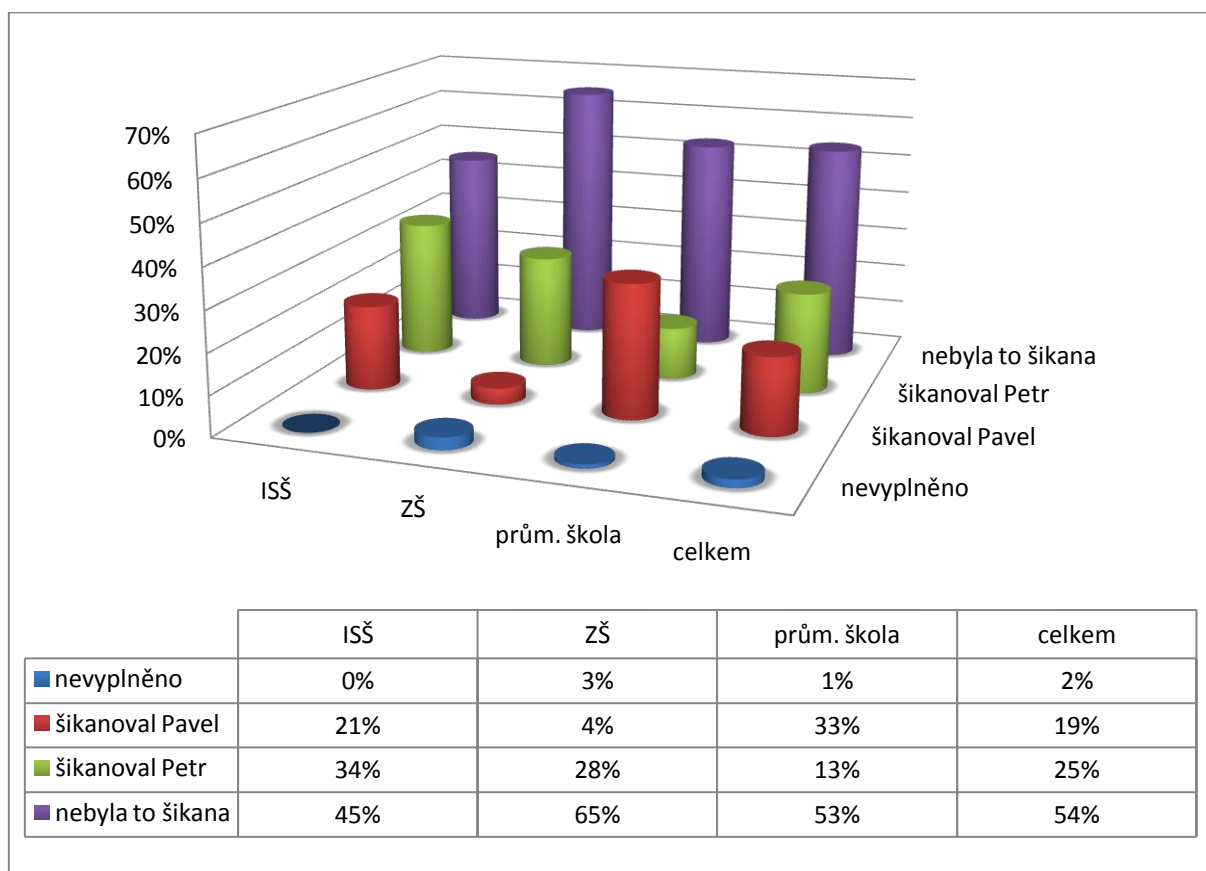
8) Představ si následující situaci...

V dotazníku, který respondenti obdrželi, měli pod bodem 8 vyřešit následující situaci. Tvůj spolužák (Pavel) předběhl jiného (Petra) ve frontě na oběd, když Petr chce, aby se Pavel vrátil na své místo, tak ten to odmítá. Začnou se hádat a Petr Pavla uhodí, začnou se prát. Nakonec je roztrhne učitel. Myslí si : 1) Pavel šikanoval Petra, protože ho předběhl ve frontě, 2) Petr šikanoval Pavla, protože ho uhodil, 3) ani jeden nešikanoval, protože (doplň). Celá situace byla postavena tak, aby bylo zřejmé, že nemůže jít o šikanu. Přestože popis případu je stručný, je jasné, že Pavel předběhl Petra ve frontě na oběd. Pavel by sice získal prospěch na úkor Petra, ale pokud by byl Pavel agresor, rozhodně by si Petr nedovolil mu oponovat, požadovat návrat na původní místo a dokonce jej fyzicky napadnout. Stejně tak se nelze domnívat, že by mohl šikanoval Petr, který žádal, aby se Pavel vrátil na své původní místo, neboť pouze požadoval, aby nebyla poškozována jeho práva. Je zřejmé, že ani jeden z nich nevykazoval známky šikanovaného, neboť jen těžce si lze představit, že šikanovaný žák bude předbíhat ve frontě a hádat se se spolužákem, který požaduje jeho návrat. Rovněž si nelze představit, že by žák, který je šikanován, fyzicky napadl osobu, která předběhla ve frontě. Tedy lze hodnotit, že oba kluci se chovali nežádoucím způsobem, kdy jeden předbíhal na úkor jiného a druhý spor řešil užitím fyzické síly, ale rozhodně nebylo dáno podezření ze šikany, neboť nebyly naplněny všechny znaky.

Nejzdatnějšími se v případě diagnostiky ukázali být žáci základní školy, kteří celkem v 65% správně určili, že šikany se nedopustil ani jeden z kluků. Doprovodné odůvodnění pak ve většině případů podtrhovalo jejich myšlenkové pochody. Největší problém zaznamenali

studenti ISŠ Jirkov, kteří byli úspěšní ve 45% odpovědí. Celkem situaci správně vyhodnotilo 54% dotazovaných. Tedy každý druhý odpověděl špatně. S ohledem na to, že se jednalo pouze o základní a dle indicií jasnou situaci, se kterou se (zejména v případě předbíhání ve frontě) můžeme na školách setkávat běžně, není dosažený výsledek nijak výrazným úspěchem.

Dostávám se ke zjištění, že přes teoretické znalosti (viz. graf č. 1) je žáci a studenti neumějí správně aplikovat. Stejně tak se ukazuje, že v případě diagnostiky šikany se situace s vyšším věkem nezlepšuje, ba právě naopak⁶¹. Toto osobně přičítám tomu, že na základních školách existují preventivní programy, při kterých jsou žáci součástí projektu a aktivně se zapojují při plnění úkolů, realizace apod. Mají možnost si některé úkoly prakticky vyzkoušet a získávají lepší orientaci. To vše s ohledem na jejich věk, rozumové schopnosti a další specifika vyjádřená vývojevou psychologií. S přechodem na střední školu ale počet takto strukturovaných preventivních programů mizí (ne zcela, ale v porovnání se základními školami ano) a začínají převládat přednášky, kdy se ze studentů stávají pasivní příjemci informací.

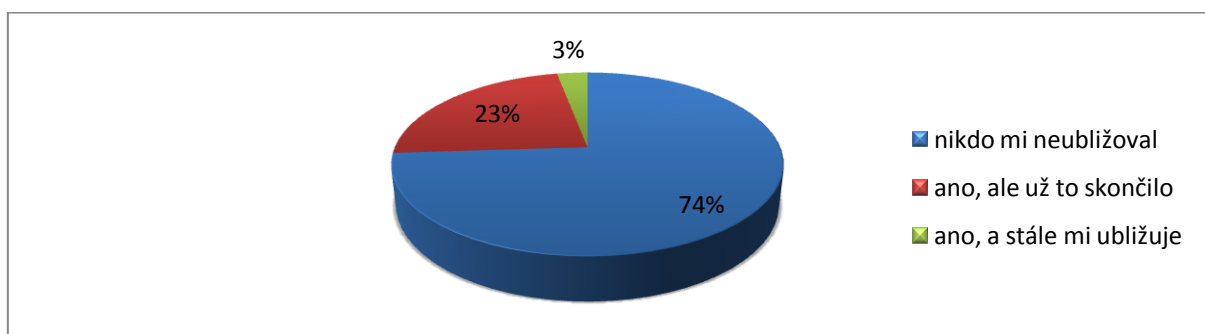


Graf č. 13 – kdo šikanoval...

⁶¹ Při přípravě a realizaci průzkumu považuji fakt, že jsem stejnou otázku nezařadil i do dotazníku pro rodiče a nemohl tak porovnat dosažené výsledky žáků a studentů s výsledky rodičů

9) Ublížíval ti (fyzicky, slovně nebo i jinak) někdo ze třídy nebo ze školy?

Poslední otázky směřovaly k potvrzení či vyvrácení hypotézy týkající se výskytu šikany. Dotazovaný se měl vyjádřit k bodu : „Ublížíval ti (fyzicky, slovně nebo i jinak) někdo ze třídy nebo ze školy?“, Záměrně jsem se v této otázce vyhnul pojmu „šikana“, a použil termín „ublížil ti,“. V případě, kdy dotazovaný uvedl, že mu ubližováno bylo či je, mohl specifikovat, jakým způsobem. Teprve potom se vyjádřil k tomu, zda toto považoval za šikanu. Nejdříve tím, že si vybral jednu z možností 1) ano, určitě se jednalo o šikanu, protože... 2) myslím, že se jednalo o šikanu, protože... 3) myslím, že se nejednalo o šikanu, protože ... 4) určitě se nejednalo o šikanu, protože... Následně mohl dotazovaný vybranou možnost zdůvodnit. Opět tohoto využila většina dotazovaných.



graf č. 14 – ubližoval Ti někdo

Celkem 74% žáků uvedlo, že jim nikdy nebylo ubližováno. Zbylým 26% ubližováno bylo. Na základě těchto výsledků ale nelze učinit obecný závěr, že bylo šikanováno 26% dětí. Ukazuje se jak nesmírně důležité je správně interpretovat získaná data⁶². Až dalším vyhodnocením a zejména, když děti uvedly, co bylo podstatou ubližování a zda to osobně považovaly za šikanu, lze provést přesnější interpretaci dosažených dat. Většina dětí využila nabízené možnosti a v krátkosti konkretizovala způsob, jakým jim bylo ublíženo. V největším množství se jednalo o slovní urážky, nadávky a vysmívání, které je možno zařadit do prvního, maximálně druhého vývojového stadia šikany. V dotaznících jsou ale zaznamenány i odpovědi, které ukazují na šikanu, která dosáhla vyššího stadia. Pro názornost uvádím několik příkladů odpovědí žáků z 3. ZŠ. Lze na nich dokladovat myšlení dětí, jejich postoje.

⁶² Jak ostatně potvrdil Dr. Michal Kolář při našem rozhovoru

- Ano, ale už to skončilo. Nevím, jestli to je ubližování, ale výsměch na můj obličej mi vadí....myslím, že se nejednalo o šikanu, protože byl to jenom výsměch na moji barvu kůže, dívka 14 let.⁶³
- Ano, ale už to skončilo. Mě pořád provokoval, tak jednu facku schytl, ale řekl, že to je v pohodě, že si to zasloužil. Určitě se nejednalo o šikanu, já jsem se mu omluvil a on mně taky a teď jsme nejlepší kámoši, kluk 12let.⁶⁴
- Ano, ale už to skončilo. Nadával mi, shazoval mě a další, nikdy se to pořádně nevyřešilo. Byla to psychická šikana. Určitě se jednalo o šikanu, protože to říkali rodiče, já se ho bála, chodit do školy jsem nechtěla, zdálo se mi o něm (noční můry), dívka 12 let⁶⁵
- Ano, ale už to skončilo. Mě psychicky týral a strkal do mě. Ale jednou mě to hodně naštvalo a zmlátil jsem ho. Ano určitě se jednalo o šikanu, protože to bylo dlouhodobé. Kluk 12 let.⁶⁶
- Ano, ale už to skončilo. Nechci to rozebírat, nebylo to až tak vážný. Myslím, že se nejednalo o šikanu, protože mi nadávali a fotili si mě a pak jsem fotky našla na internetu. Dívka 12 let.⁶⁷
- Ano, ale už to skončilo. 3. třída, jeden kluk furt ke mně chodil a furt do mě strkal, házel mi taškou atd. Ano, určitě se jednalo o šikanu, furt říkal, že to je ruská škola a bouchal mě atd. dívka 13 let.⁶⁸
- Ano a stále mi ubližuje. Nadávání. Určitě se nejedná o šikanu, protože je to vzájemné, kluk 13 let.⁶⁹

⁶³ Je na zamyšlenou, že dívka odpovídala, že jí bylo ubližováno v minulém čase, ale při konkretizaci odpovědi používá čas přítomný, tedy jako by jednání stále přetrvávalo

⁶⁴ Jasný příklad toho, kdy se o šikanu nejednalo a dotazovaný toto správně diagnostikoval. Pokud bych ale v dotazníku nevytvořil tyto konkretizující možnosti a spokojil se s odpovědí, že dítěti bylo ubližováno, pak by dosažená čísla bez patřičné interpretace byla zavádějící.

⁶⁵ Ač zřejmě pouze slovní útoky, tak psychické následky jasně popsány. A pasáž, že se to vlastně nikdy nevyřešilo v kombinaci se sdělením, byla to šikana, protože to říkali rodiče je rovněž k zamyšlení. Tedy dospělé osoby o tom věděly a jak zasáhly ?

⁶⁶ Těžko posoudit, nakolik se v tomto konkrétním případě jednalo o šikanu, chybí jeden znak a sice neschopnost, či nemožnost oběti se bránit. Nebo se jednalo o vzepření se agresorovi a mobilizaci sil k efektivní obraně? V daném případě by bylo nutné posoudit jednání předcházející útoku, konkretizace obratu „mě psychicky týral,,.

⁶⁷ Možné podezření z nového způsobu šikany a to kyberšikany. A dle způsobu vyjadřování dívky to pro ni rozhodně nebylo nijak příjemné, neb až na druhé doplňující otázce se rozhodla alespoň zhruba uvést o co se jednalo. Rozhodně nelze tuto odpověď zlehčovat, ač sama dívka si nechce připustit, že jí to nepříjemné bylo a nelze vyloučit, že jí to je nepříjemné do současné doby.

⁶⁸ Jedna ukázka ze šikany vyššího stádia

⁶⁹ Pokud je informace správná, tak opravdu nelze hovořit o šikaně. Ale opět byl tento údaj zjištěn až z doplňující otázky. Pokud by tato do dotazníku nebyla zahrnuta, byl by učiněn (nesprávný) závěr, že v současné době je jeden žák slovně napadán jiným spolužákem, který mu neustále nadává

- Ano a stále mi ubližuje. Kopal mi do kolene, vysypával mi z tašky věci a pořád mě mlátil. Myslím, že se jednalo o šikanu, protože jsem byla s kamarádkou na ledě se klouzat a spolužák mě začal mlátit. Udělala jsem : snažila se to vrátit, dívka 13 let.⁷⁰

Na závěr ještě dvě ukázky zachycené na průmyslové škole.

- Ano a stále mi ubližuje. Slovně napadá a uráží. Myslím, že se nejednalo o šikanu, protože se vždy najde někdo (zvl. na stř. škole), kdo si o sobě myslí, jak je dobrej a musí to dávat všem najevo – Ignorace! kluk 17 let⁷¹
- Ano, ale už to skončilo. Mě vydírali pod pohrůžkou násilí, mlátili mě a (nečitelný výraz, zřejmě „silně,“) psychicky napadali. Ano určitě se jednalo o šikanu, protože se jednalo o velice opakovaný jev. Dalo by se říci že denní. Nedělám raději nic, protože to dopadne ještě hůř. Nahlásili to až sousedé, kteří byli svědky. Kluk 17 let⁷²

Na uvedených příkladech jsem demonstroval, jak široký může být v dětských očích význam slov „ je mi ubližováno,“. Každý jedinec je individualita a jednání vůči své osobě vnímá s větší či menší citlivostí. To, co jeden bere jako samozřejmé, z toho druhý má psychické následky. To, co je jasnou šikanou, si oběť nechce připustit a často i naopak.

10) Pokud jsi na předchozí otázku odpověděl kladně, myslíš, že se jednalo o šikanu?

Krátce se nyní pozastavím nad metodou, kterou jsem získal tyto informace. Tedy nad dotazníkovou metodou jako takovou. Poukazují na skutečnost, jak náročné je docílit odpovídajících výsledků ohledně výskytu šikany na školách. Pouhá otázka Jsi, či byl jsi šikanován, nemůže docílit zajištění relevantních údajů. Děti mají sice znalosti o šikaně, jsou schopny objasnit její význam, ale chybí dovednosti.⁷³ Objektivní výsledky jsou schopny ovlivnit i besedy a přednášky na toto téma, kdy je dětem do detailů objasňován problém šikany, její stadia a druhy.⁷⁴ Pak může dojít k opačnému efektu, kdy děti budou za šikanu označovat jednání, které šikanou prostě nazývat nelze.

⁷⁰ Obrácený případ oproti úvodnímu příkladu. Ač dívka uvedla, že ubližování trvá, pak se již vyjadřuje pouze v minulém čase. Pokud jsou informace správné, jedná se o fyzickou agresi ze strany chlapce vůči dívce. Ze slovního obratu „snažila jsem se to vrátit,“ usuzuji, že pokusy o obranu a překažení dalšího napadení nevyšly.

⁷¹ Opravdu se nejedná o šikanu ???

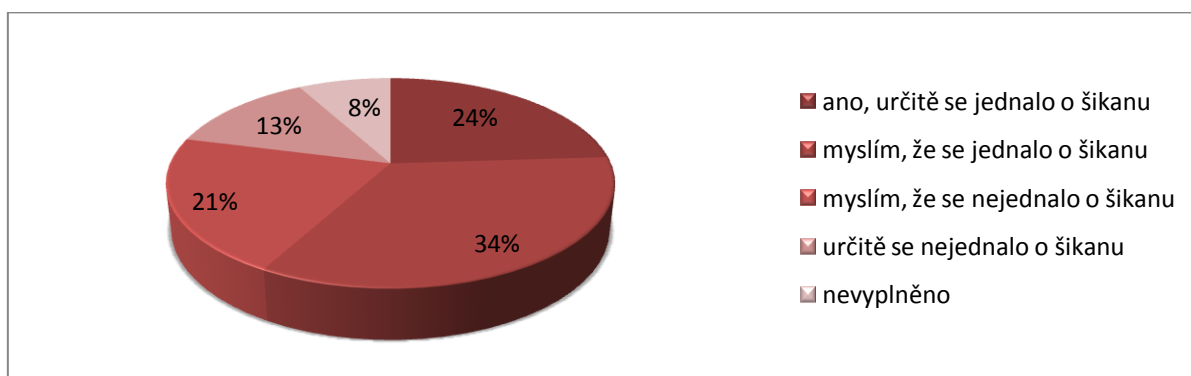
⁷² Příklad toho, že šikanované děti (mládež) se nesvěřují na setkání a u opravdu šikanovaného jedince lze údaje získat pouze obtížně a často nepřímou.

⁷³ Dovednosti na její určení, jakási aplikace teoretických poznatků do praxe. Není se co divit, jak je v mé práci uvedeno, tak pracovníci pověřených institucí na tom nejsou nijak lépe.

⁷⁴ Tyto aktivity jsou samozřejmě žádoucí, ale i přednáška musí mít svoji úroveň a respektovat dětské možnosti

A přitom všem je zde stále obrovské nebezpečí, že konkrétní a závažný případ šikany zůstane latentní, protože skutečně těžce šikanované dítě nenajde odvalu ani k tomu, aby se svěřilo v anonymním dotazníku. Nabízí se proto otázka, zda dotazníkové metody jsou nejvhodnější metodologickým prostředkem k zjištění těchto dat. Po zhodnocení všech okolností uvádím, že rozhodně ano. Prostřednictvím správně vyhotoveného dotazníku lze docílit zajištění vhodných dat, které ale musejí být správně kvalitativně vyhodnocena. Nevýhody a nebezpečí dotazníkové metody spočívají jinde. Pokud ani v jediném dotazníku není zaznamenán případ závažného případu šikany, neznamená to, že na této konkrétní škole zrovna šikana neprobíhá a nevyskytuje se zde dítě, kterému je právě nyní jiným žákem těžce, fyzicky i psychicky ubližováno. Toto není dotazník stoprocentně schopen zaznamenat a nelze se k němu v tomto směru upínat.

Jsem ale přesvědčen, že data, která jsem zajistil a následně vyhodnotil, mi plně stačila k potvrzení či vyvrácení nastolených hypotéz tak, jak učiním v samotném závěru této kapitoly.



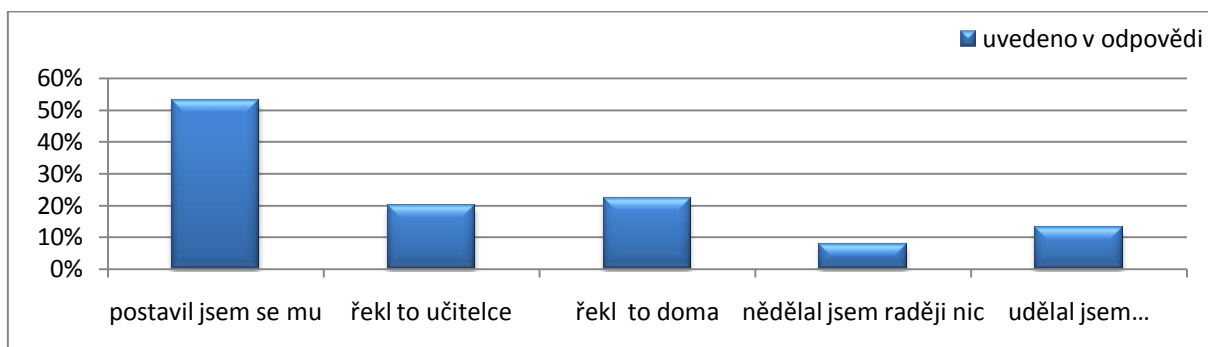
graf č. 15 – jednalo se o šikanu?

11) Pokud jsi na jednu z otázek č. 9 nebo 10 odpověděl kladně, napiš, zda jsi dělal něco proti tomu, abys nebyl šikanován či ti nebylo ubližováno, bránil ses?

K vyhodnocení poslouží i poslední zjišťovaný údaj a to, jak se dotyčný v případě ubližování či šikany zachoval. K tomuto bodu se vyjadřovaly pouze děti, které v předchozích odpovědích uvedly, že jim bylo ubližováno či že byly šikanované. Na grafickém znázornění lze zaznamenat, jak poklesne objem odpovědí, kdy se dítě obrátilo na rodiče, oproti situaci,

chápání výkladu. je nutné informace předávat rozumně, aby děti pochopily, že problém nelze zjednodušovat a není to běžné zlobení. Tomu ale může přispět situace, kdy v rámci přednášky zazní, že šikana je, když tě někdo vyfotí, když tě někdo předběhne, když se ti někdo zasměje apod. Je nutné dětem zřetelně vysvětlit, kdy se už jedná o šikanu. Osobně jsem pro užší vymezení pojmu šikana a první stádium ostrakismus nazývat spíše jako prostředí, u kterého je vyšší pravděpodobnost, že z něj může vzejít šikana. Ale toto je čistě můj názor.

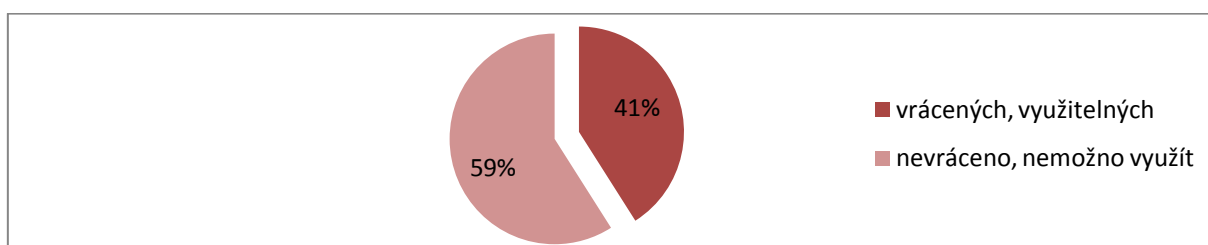
kdy děti na tuto možnost odpovídaly pouze v teoretické rovině. Rovněž zajímavý je pokles v případě žáků základní školy při vyhledání pomoci u učitele. V grafu je uvedena možnost odpovědi „udělal bych,..“. Tuto možnost využilo 13% dotazovaných a uváděli zde odpovědi : pokusil jsem se bránit, ignoruji, nevšímám si ho, oplatil jsem mu to, pomohla kamarádka, udělal si z něj legraci.



Graf č. 16 – jak jsem se bránil...

5.2 Vyhodnocení dotazníků – rodiče

Když děti vyplnily a odevzdaly dotazník, byly jim rozdány dotazníky pro jejich rodiče. Celkem tak bylo distribuováno 235 dotazníků určených pro rodiče. Již při bakalářské práci jsem se setkal s tím, že ochota rodičů k vyplňování dotazníků není příliš valná a návratnost dosahuje kolem 40%. Vzhledem tomu, že téma šikany považují za závažné a vyplněním mohli rodiče pomoci i svému dítěti, předpokládal jsem návratnost vyšší. To se nakonec potvrdilo pouze u 3. Základní školy, kde návratnost a využitelnost⁷⁵ činila 63%. Naopak návratnost dotazníků u rodičů obou středních škol byla výrazně nižší.⁷⁶

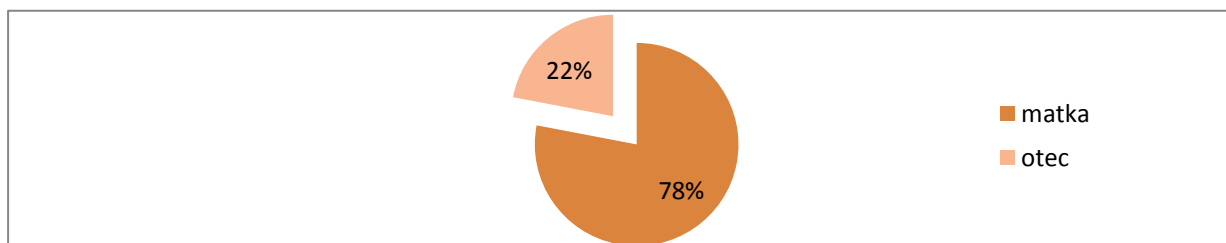


graf č. 17 – návratnost dotazníků

⁷⁵ Některé z dotazníků byly vyplněny nepoužitelným způsobem či nebyly vyplněny vůbec

⁷⁶ Průmyslová škola 34%, ISS 25%, V případě ISS byla návratnost téměř shodná jako na průmyslové škole, ale větší množství dotazníků bylo nevyužitelných

Tradičně převládala možnost, kdy se k tématu vyjadřovala matka či jiný zákonný zástupce ženského pohlaví. Ač bylo v případech úplné rodiny nabízeno rodičům, aby se k tématu vyjádřil každý samostatně a za sebe, využily této možnosti pouze 3 páry.

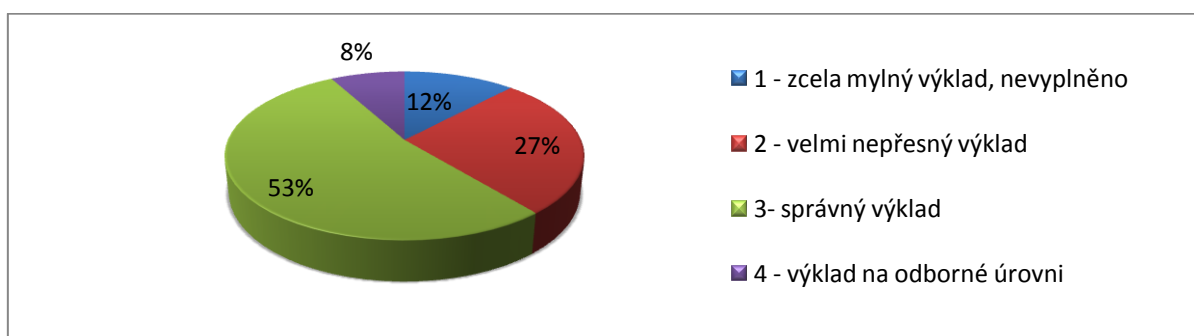


graf č. 18 – dotazník vyplňoval...

Přestože prezentované výsledky nemají přímý vztah k dané problematice, lze z nich vyvozovat, za jak závažný problém rodiče šikanu považují.

1) Jak byste charakterizoval(a) pojem šikana

Obdobně jako děti, tak i rodiče byli v prvním bodu dotazníku vyzváni, aby sami specifikovali a charakterizovali pojem „šikana,“. A stejně jako u dětí jsem vytvořil bodovou škálu od 1 do 4 bodů a k jednotlivým bodům přiřkl tyto výroky: 1) pojem je vykládán naprosto mylně, případně není vůbec vyplněno, 2) pojem je vykládán velmi odlišně od jeho pravého významu, 3) pojem je specifikován správně, na úrovni dospělé osoby – rodiče, max. s drobnými nepřesnostmi či ne zcela úplně 4) pojem je specifikován na odborné úrovni. Získaná data jsou uvedena v grafu č. 19.

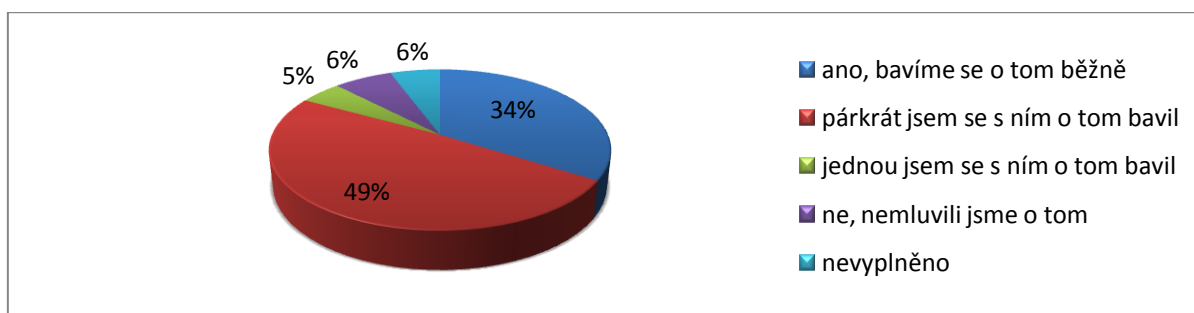


graf č. 19 – specifikace pojmu „šikana,“

Porovnáním se shodným grafem č.3 lze zjistit, že vědomosti rodičů jsou na nižší úrovni. Přitom měli jen minimálně přísněji nastavena hodnotící kritéria.

2) mluvil(a) jste někdy se svým dítětem (dětmi) o šikaně?

V dalších bodech bylo zjišťováno, nakolik si rodiče uvědomují vážnost problému a připravují své děti pro případ, kdy by se se šikanou setkaly. Proto se mohli vyjádřit k otázce: „mluvil(a) jste někdy se svým dítětem (dětmi) o šikaně?“



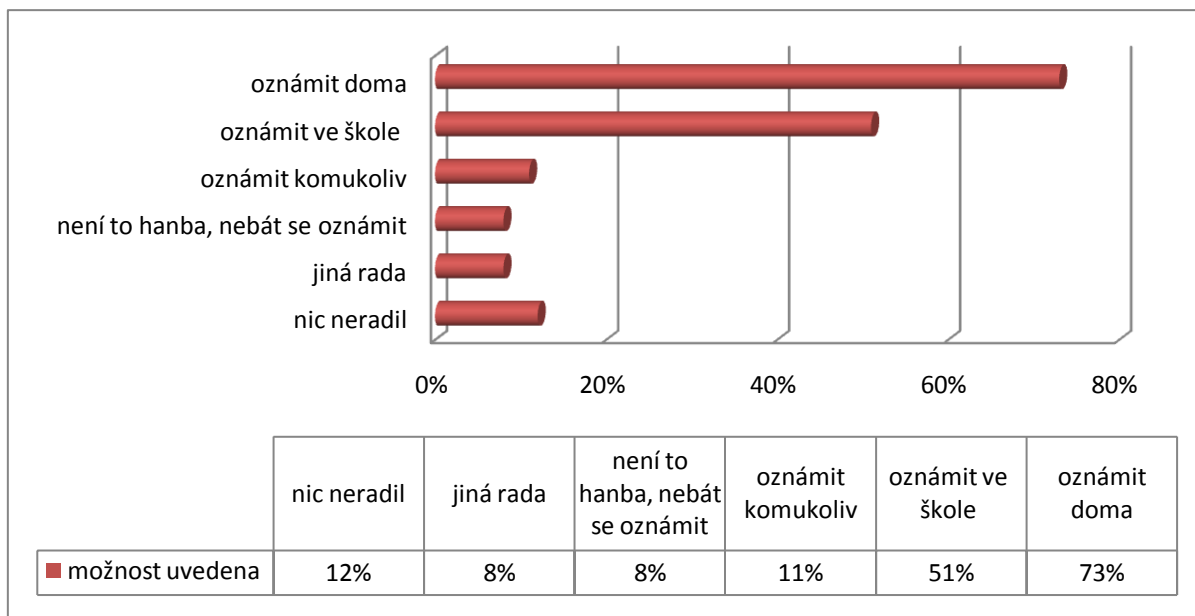
Graf č. 20 – mluvil jste se svým dítětem o šikaně?

Dosažené výsledky jsou relativně pozitivní, celkem 83% rodičů uvedlo, že se se svým potomkem na dané téma alespoň několikrát bavilo. Dosažené výsledky ale nekorrespondují s údaji, které byly zjištěny od dětí těchto rodičů. Pouze 22% dětí uvedlo, že se s rodiči o šikaně bavilo opakovaně. Nesrovnalost ale dle mého názoru zapříčinil fakt, že dotazník vyplnili a odevzdali právě ti rodiče, kteří se svým dětem přece jen více věnují, kteří se snaží problém šikany nepodceňovat. Stejně tak svoji roli mohla sehrát i nechuť rodičů připustit si, že s dítětem o problému nemluvili tak, jak by bylo potřeba

Pokud rodiče označili možnost, že se se svým dítětem o šikaně nebavili, byla jim nabízena možnost, aby svoji odpověď upřesnili. Část rodičů tuto možnost využila a uvedla, že jejich potomek (resp. vždy se jednalo o syna) není typ, který by byl šikanován. Lze tak dovodit, že tito rodiče chápou výchovu k prevenci před šikanou pouze ze strany, aby jejich dítě nebylo šikanováno. Naprosto si ale nepřipouštějí, že by jejich dítě mohlo být agresorem. Lze se domnívat, že tímto způsobem uvažuje více rodičů, ale tato oblast nebyla předmětem dotazníkového zkoumání.

3) Pokud jste se se svým dítětem bavil(a) o šikaně, radil(a) jste mu, jak se má v případě, že by bylo šikanováno, zachovat?

Další bod dotazníku, který navazoval na předchozí otázku. Pokud rodič vyplnil, že potomkovi radil, bylo možno konkretizovat svoji odpověď.



graf č. 21 – radil jste dítěti, jak se zachovat...

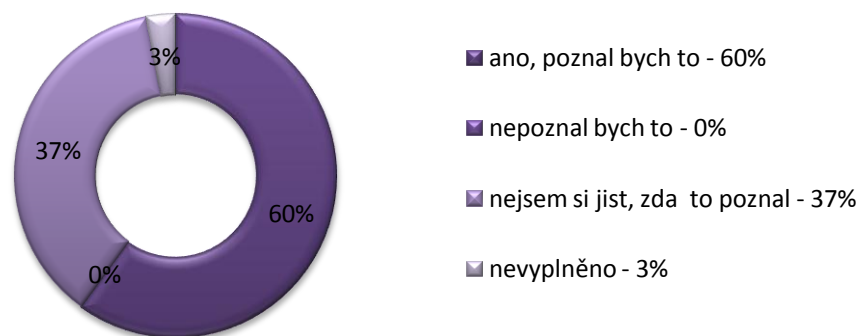
Jak je vidět, téměř $\frac{3}{4}$ rodičů radí svým dětem, aby jim šikanu oznámily. V daném okamžiku je to pochopitelně správná volba, ale jak již bylo uvedeno, děti se o skutečnosti, že jsou šikanované, často jen nerady svěřují. Proto lze souhlasit s tím, aby rodič byl první, kdo se o této skutečnosti dozví, ale je na místě položit si otázku, zda si rodiče uvědomují, že v tomto směru je nutno přistupovat k dítěti nepřímou cestou. Pomoci může vzájemná důvěra a harmonický vztah rodič – dítě, který je nutno pěstovat bez ohledu na problematiku šikany.

Za zmínku stojí i složení odpovědí pod odkazem „jiná rada“. V tomto případě bylo složení odpovědí následující: kontaktovat PČR 2%, nezapojovat se do ničeho, ignorovat agresora 2%, držet se silnějšího 1%, bránit se 2%, pokusit se o smír 1%. Když bylo zaškrtnuto, že rodič nic neradil, pak povětšinou svoji odpověď nezdůvodnil či uvedl, že nemá zkušenosti na to, aby dítěti radil.

4) Myslíte si, že byste poznal(a), kdyby Vaše dítě bylo šikanováno?

Dále bylo zjišťováno, nakolik se rodiče cítí být silní v odhalování příznaků šikany, zda si myslí, že by poznali, pokud by jejich dítě bylo šikanováno.

graf č. 22 - poznáte, pokud by bylo Vaše dítě šikanováno?



Graf č. 22 – poznáte, pokud by bylo Vaše dítě šikanováno?

37% si není jisto tím, zda by šikanu u svého dítěte odhalilo. V žádném případě nebudu tyto rodiče odsuzovat, spíše naopak. Věřím, že tito rodiče si uvědomují, jak náročné je odhalit, že je dítě šikanováno a vědí, že ani nejlepší a nekonfliktní vztah s rodičem nemusí vždy postačovat k tomu, aby se dítě rodiči svěřilo.

Ti, jež tvrdí, že by šikanu u svého dítěte poznali, se měli blíže vyjádřit k tomu, podle čeho by toto poznali. Zde rodiče převážně uváděli odpovědi, které lze zařadit mezi přímé či nepřímé znaky šikany. Mimo to 25% rodičů uvedlo, že by se jim jejich dítě svěřilo a 18% uvedlo, že by nastala změna v chování jejich dítěte.⁷⁷ Zjištěné výsledky byly sloučeny se zjištěnými daty k bodu č. 8 (Pokuste se popsat příznaky chování dítěte, které je šikanováno) a následně komplexně vyhodnoceny. Zdůrazňuji, že bylo zjištěno, že 60% rodičů je přesvědčeno o tom, že by poznali, pokud by jejich dítě bylo šikanováno. To ale v žádném případě neznamená, že 60% rodičů je schopno odhalit, že jejich potomek je šikanován. V daném případě jde pouze o přesvědčení rodičů. V některých případech se jedná o přesvědčení opravdu silné. Jako příklad mohu uvést odpověď jedné respondentky, která mi jako odpověď uvedla „jsem matka a matka, které opravdu záleží na svém dítěti, to pozná,“⁷⁸ Věřím, že obdobným způsobem uvažuje více rodičů. Věří, že to prostě poznají, neví přesně jak, ale poznají. Přitom tato skupina se nezařadí ani mezi rodiče, kteří šikanu bagatelizují, ani mezi ty, kteří ji vidí na každém kroku. Jsou ale hluboce přesvědčeni, že oni šikanu (ale i jiný

⁷⁷ Teprve až když byli v dotazníku vyzváni, aby se pokusili popsat příznaky chování dítěte, které je šikanováno počala tato skupina rodičů své odpovědi konkretizovat.

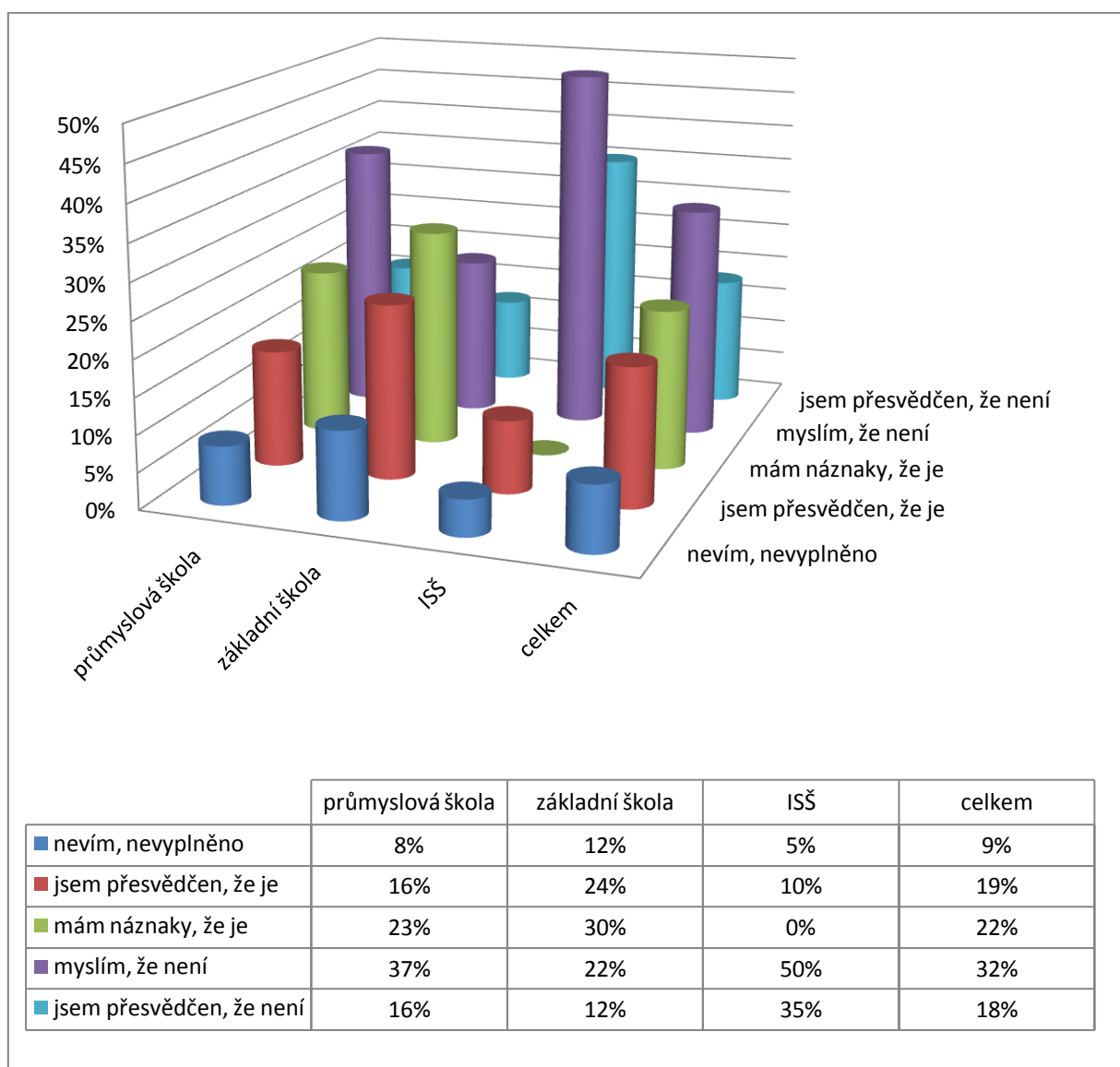
⁷⁸ Další odpovědi této respondentky: 1) charakteristika šikany: ubližování většinou staršími dětmi dětem mladším, myslím, že jsou toho většinou schopny děti, které mají nějaký problém, 2) mluvil jste někdy se svým dítětem o šikaně? – ano, bavíme se o tom běžně, 3) radila jste mu někdy, jak se má chovat – nevyplněno, 5) jsem přesvědčena, že ve škole, kterou navštěvuje moje dítě je šikana, protože mé dítě bylo šikanováno, 6) znáte nějaké instituce – neznám, 7) znáte nějaké tel. číslo – neznám, 8) pokuste se popsat příznaky dítěte, které je šikanováno – myslím, že každé dítě se chová v této situaci jinak, 10) možný vzkaz k tématu šikana – na každé škole by měl být dobrý výchovný poradce, který se této problematice chce věnovat a záleží mu na těchto dětech, když nejsou jeho (jejími) dětmi.

problém) u svého dítěte odhalí či že se jim jejich potomek svěří, zkrátka že se to od něj dozvedí. Problém je v tom, že šikana může být (a často je) velmi zákeřná, a jak uvedl Dr. Kolář v našem rozhovoru „ a natolik se vymyká selskému rozumu, že šikanované dítě se může začít chovat naprosto iracionálně a ani sebelepší vztah s rodiči není zárukou, že se jim dítě svěří. Opravdu harmonický vztah rodič dítě sice pravděpodobnost svěření se ze strany dítěte zvyšuje, ale není to rozhodně záruka. Přitom chyba není na straně dítěte ani na straně rodiče. Chyba je v agresorovi, který manipulací a psychickým nátlakem změní strukturu myšlení šikanovaného a tento opustí zažitý způsob chování. A v tomto případě se ukazuje a zdůvodňuje, jak nezbytné je znát (či ještě lépe si uvědomovat) přímé i nepřímé znaky, které vykazuje šikanované dítě. A zase, pouze teoretická znalost znaků šikany nemá bez pochopení podtextu šikany valný význam. Tedy ruku v ruce by měla jít harmonická výchova a vztah dítěte k rodičům se znalostí popisovaných znaků šikany včetně skutečného významu tohoto slova, pochopení, čím se vymyká oproti „běžným klukovinám, a „holčičím náladám,“. K tomu se přidává kvalitní komunikace s pedagogem školy, účelné vyplnění volného času dítěte, zajištění kvalitní volnočasové aktivity pro svého potomka a další více či méně důležité skutečnosti zapadající do mozaiky výchovy.

5) Jak byste zhodnotil(a) situaci ohledně šikany na škole, kterou Vaše dítě navštěvuje

Další část dotazníku zjišťovala, jaký názor zaujímají rodiče na školu, kterou jejich dítě navštěvuje. Zda si myslí, či jsou přesvědčeni, že na škole, kterou jejich syn či dcera navštěvuje, se šikana vyskytuje či nevyskytuje. Sekundárně tato odpověď odhalovala, nakolik rodiče se školou spolupracují. Opět totiž bylo vyžadováno, aby rodiče svoji odpověď zdůvodnili. Přestože zdůvodnění nebylo graficky zpracováno, tak důležitý údaj je ten, že 7% rodičů se vyjádřilo ve smyslu, že neví, nemají o škole, kterou jejich dítě navštěvuje, žádné informace. Pokud se vrátím k tomu, že dotazník vyplnili většinou rodiče, kteří se školou spolupracují a snaží se být při výchově aktivní, pak to není nezanedbatelné číslo. Zajímavý je ještě jeden údaj a to ten, kdy rodiče uvedli, že jsou přesvědčeni, že ve škole, kterou jejich dítě navštěvuje, existuje šikana. V tomto případě existovala v podstatě pouze dvě zdůvodnění. 1) vím o tom, že se zde šikana již řešila 2) na každé škole se šikana vyskytuje. Bohužel na základě prezentovaných čísel, a to ať v teoretické či praktické části této práce, se ukazuje, že toto není zjednodušování situace, ale spíše reálný odhad. Další odpovědi pak byly odůvodňovány nejčastěji : nemám náznaky o tom, že by tam šikana byla, syn (dcera) mi nic

takového neříkal(a)⁷⁹, dítě je ve škole spokojené, do školy se těší, komunikuji s učitelem a od něho nemám takové informace, nepostřehla jsem změnu chování, by se to určitě řešilo, dobrá pověst školy, přísný a spravedlivý ředitel, má to pevně v rukou⁸⁰. Ale rovněž odůvodnění : jezdím pro dítě před školu a vidím, co se děje, syn (dcera) něco naznačoval(a), děti se o tom baví. V neposlední řadě doufám, že výsledky prezentované v tomto bodě pomohou ředitelům škol, nebo jim alespoň naznačí, jak se na jejich školu dívají rodiče, kteří jim dali důvěru a posílají jim své děti.



graf č. 23 – je šikana na škole, kterou navštěvuje Vaše dítě?

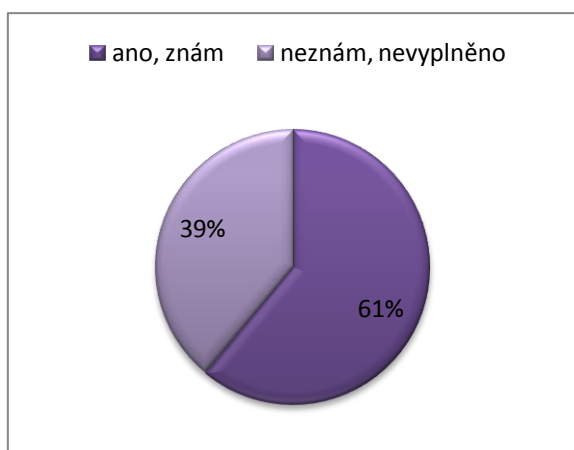
⁷⁹ Opět zdroj informací pouze od dítěte.

⁸⁰ Zatímco dobrá pověst školy se opakovaně objevovala v odpovědích u rodičů základní a průmyslové školy, tak přísný a spravedlivý ředitel byl pouze v jednom případě přesně označen - ředitel průmyslové školy a to jmenovitě.

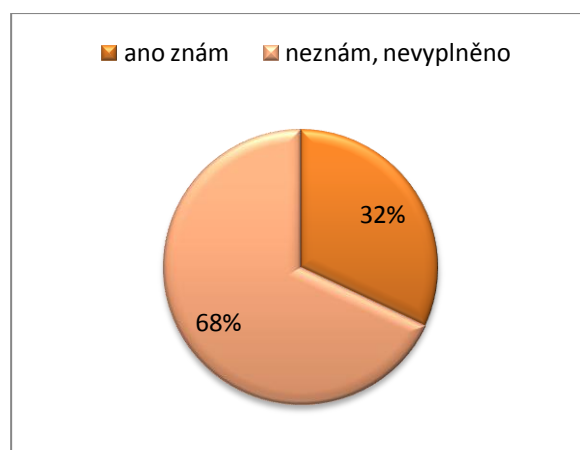
6) Znáte nějaké instituce, na které byste se mohl(a) obrátit v případě, že byste měl podezření, že vaše dítě je obětí šikany

7) Znáte telefonní číslo, na které byste se mohl(a) obrátit v případě, že byste mal(a) podezření, že Vaše dítě je obětí šikany, či v případě, že byste chtěl(a) pouze v tomto problému poradit?

Další dvě otázky měli rodiče takřka shodně s dětmi. Jednalo se o znalost institucí, na které by se mohli obrátit v případě, kdy by měli podezření, že je jejich dítě obětí šikany a znalost telefonního čísla, na které by se mohl rovněž obrátit a hledat zde pomoc či pouze radu.

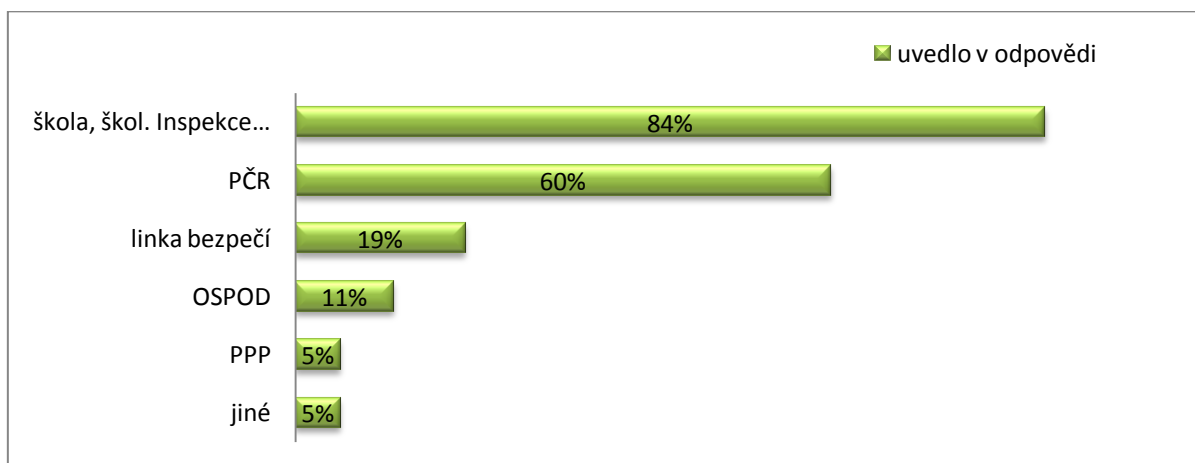


graf č. 24 – znáte instituci...



graf č. 25 – znáte telefonní číslo...

V případě, že rodiče uvedli organizaci, je poměr odpovědí uveden v grafu č. 26.



graf č. 26 – instituce...

Uvedený graf jasně prokazuje, že škola je na prvním místě, kam se rodiče obracejí pro radu. Pod odpovědí škola se ukrývají i odpovědi jako je školní inspekce, školský úřad apod.

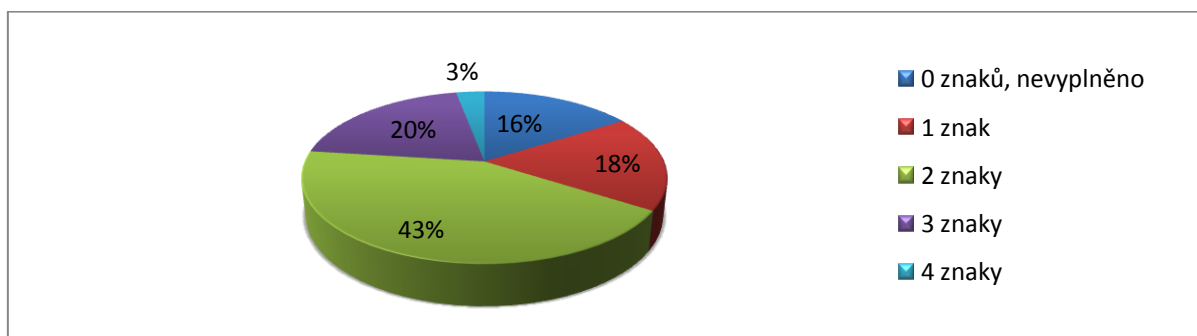
ale tento počet byl zanedbatelný. Na druhém místě pak rodiče uváděli policii. Na druhé straně si rodiče vůbec nevybavili jedinou nestátní neziskovou organizaci. Na okraji povědomí jsou i pedagogicko-psychologické poradny, oddělení sociálně-právní ochrany dětí a dobře si nestojí ani linka bezpečí, která u dětí v povědomí rozhodně je. Přitom linka bezpečí je tu pro děti, ale i jejich rodiče.

Ještě hůře si rodiče stojí v případě telefonních čísel. Znalost už nebyla vyjadřována graficky, ale pokud vynechám obligátní tísňové číslo 158 a zkomolená čísla, pak celkem 8 rodičů uvedlo správné telefonní číslo na linku bezpečí, jediný rodič uvedl číslo na rodičovskou linku⁸¹ a pět rodičů uvedlo správné telefonní číslo na školu, kterou navštěvuje jejich dítě. Přitom rodičovská linka, stejně jako linka, bezpečí neposkytuje pomoc pouze v případech, kdy již dojde k případu šikany. Vyškolení pracovníci jsou připraveni poradit při výchově, drobnějších nesnázích apod.

Pokud bych ze stejných důvodů jako u dětí i u rodičů omluvil neznalost čísel tím, že si je mohou dohledat na internetu⁸² či v telefonním seznamu, pak ale neznalost institucí (mimo školy a PČR) ukazuje, že rodič se neorientuje v organizacích, které tu jsou připraveny pomoci, neví, co od nich může vyžadovat a s čím mu pomohou. Často pak tato pracoviště označují souhrnným a nepřesným pojmenováním „sociálka“.

8) Pokuste se popsat příznaky chování dítěte, které je šikanováno

Poslední část dotazníku byla zaměřena na připravenost rodičů v případě, kdy by došlo k šikaně jejich dítěte, zjištění, zda znají nějaké indicie, které by jim toto mohly odhalit. Proto rodiče odpovídali na otázku „ Pokuste se popsat příznaky dítěte, které je šikanováno,„. Odpovědi jsem roztřídil podle množství znaků a varovných signálů, které rodiče ve svých odpovědích uvedli. Počty jsou uvedeny v grafu č. 27.

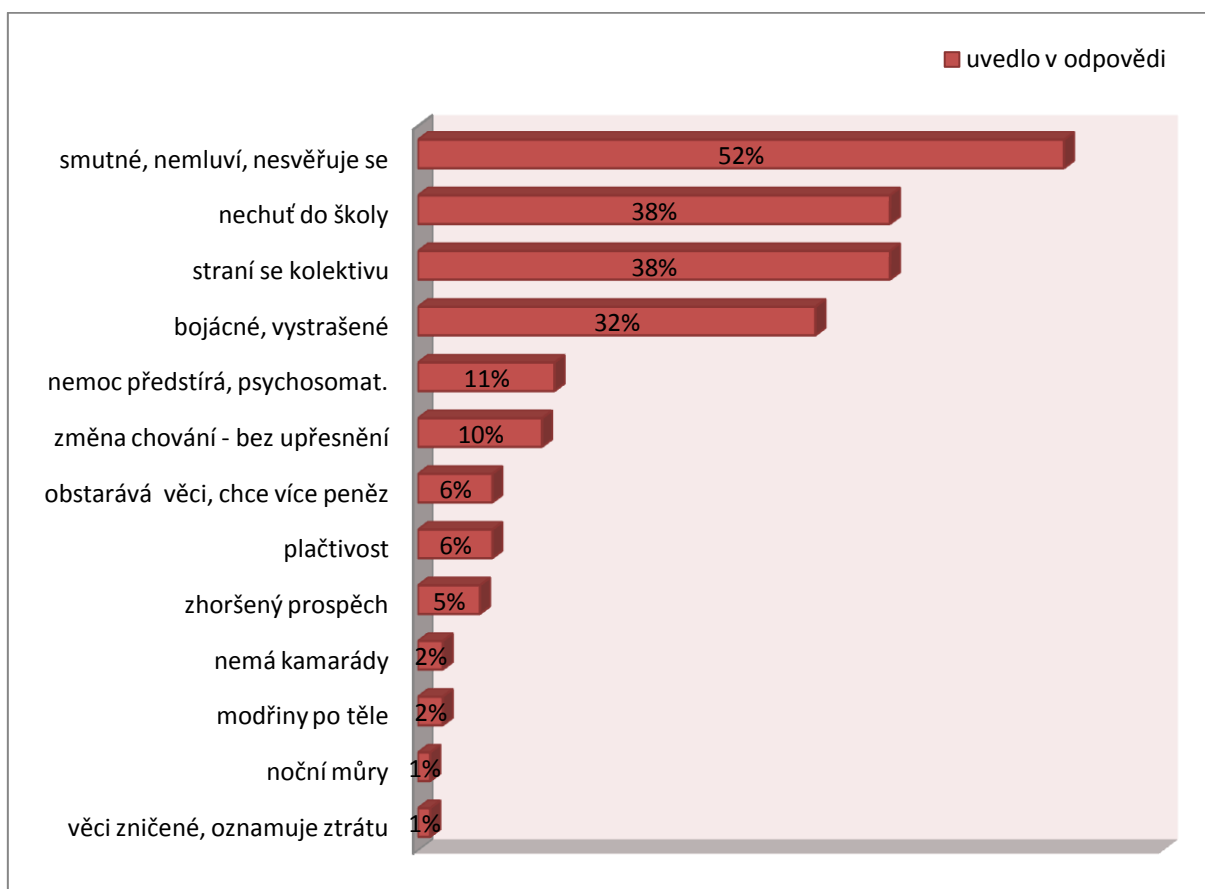


graf č. 27 – počet uvedených znaků šikany

⁸¹ Tel. č. 840111234 – linka určená pro pomoc rodičům při výchově, provozuje Sdružení linka bezpečí

⁸² 21 z dotazovaných, kteří číslo neznali mi do dotazníku napsalo, že pokud by potřebovali, tak si jej dohledají

V grafu následujícím jsou pak odpovědi konkretizovány a rovněž je uvedena četnost jednotlivých odpovědí.



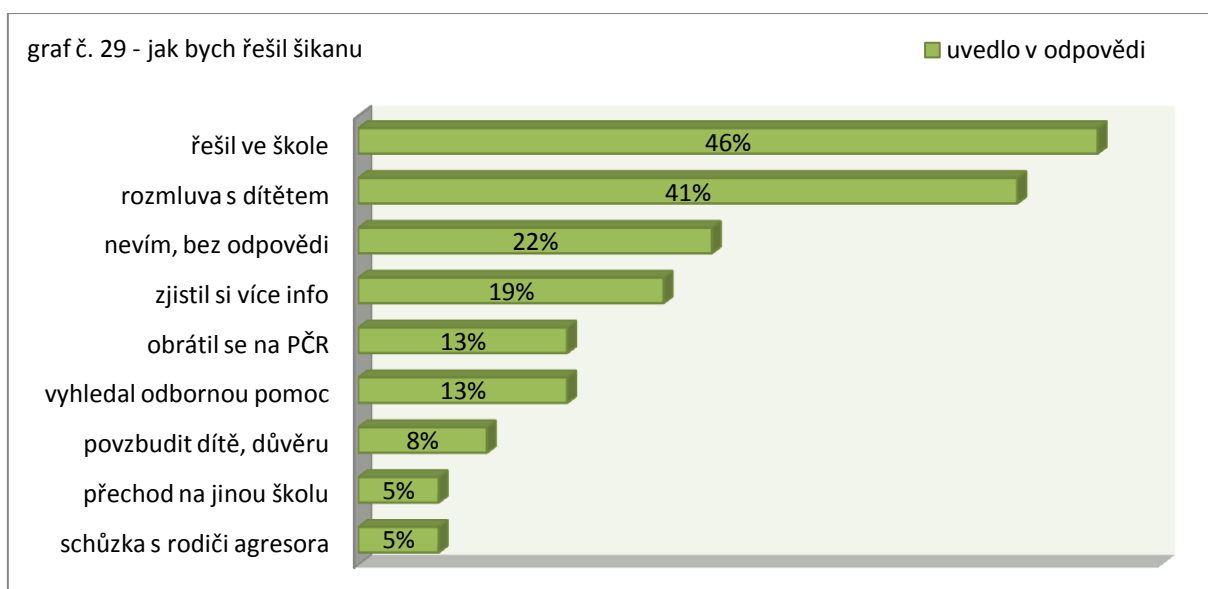
graf č. 28 – uvedené příznaky šikany

Lze tedy zhodnotit, že necelá polovina rodičů uvedla dva znaky, které jim mohou určit, že jejich dítě je šikanováno. Přitom ve více jak polovině odpovědí se objevila možnost související se změnou chování, konkrétně, že dítě by bylo smutné, zakřiknuté, nemluvné, uzavřené.

Velký poměr zaznamenala i odpověď „nechuť do školy,“ pod kterou je zařazeno i záškoláctví, útky ze školy apod. Celkově lze ale konstatovat, že nejvíce rodiče uváděli znaky, které mají přímou souvislost se změnou chování. Mimo jejich zájem zůstaly objektivněji prokazatelné znaky jako je značně zhoršený prospěch ve škole, noční můry, modřiny, nepřítomnost kamarádů, kdy dítě o žádných nemluví apod. Nicméně v celkovém objemu odpovědí jsou zaznamenány všechny hlavní znaky, které by mohly upozornit rodiče, že jejich dítě je šikanováno.

9) Jestliže jste odpověděli na předchozí otázku, pak se pokuste popsat, jak byste se zachovali v případě, kdy by se Vaše dítě chovalo Vámi popsaným způsobem.

Předposlední bod dotazníku měl objasnit, jak by rodiče šikanu řešili. Zjištěné výsledky jsou přesvědčivé a opět je to škola, na kterou by se rodiče obrátili na prvním místě. Pomoc u PČR byla volena povětšinou v případě „vážné,, šikany nebo v případě, kdy by škola šikanu nevyřešila k plné spokojenosti. Bez zajímavosti ale není 22% rodičů, kteří nevěděli, jak dítěti pomoci, případně tuto otázku nevyplnili.



graf č. 29 – šikanu bych řešil tak, že...

Opět se ukazuje, že linka bezpečí není v podvědomí rodičů, stejně jako jiné organizace. Pouze několik rodičů by hledalo odbornou pomoc mimo školu či policii a ještě méně bylo schopno pojmenovat, že by se obrátili na OSPOD, PPP apod.

5.4 Vyhodnocení průzkumu, ověření hypotéz

Tím bylo ukončeno vyhodnocení dat, která byla zajištěna z dotazníků pro žáky základních škol a studenty škol středních a jejich rodičů. Na počátku této empirické části jsem stanovil hypotézy, které měly být tímto dotazníkem potvrzeny, či vyvráceny.

H1 - více jak 25% dětí si nesprávně vysvětluje pojem šikana

Hypotéza č. 1 byla potvrzena.

Při tomto se opírám zejména o úvodní bod dotazníku, kde se děti samostatně a přímo vyjadřovaly k pojmu „šikana,„. Mohu říci, že pojem si úměrně svému věku správně vysvětluje 69% procent žáků a studentů středních škol. I když tedy byla hypotéza potvrzena, pak ale jen s velmi malým rozdílem. Dosažený výsledek znalostí je příznivý. Jak už je v této práci, a v empirické části zvláště, uvedeno, není hlavní problém ve znalostech, ale v praktických dovednostech. Určení hranice, kdy lze chování žáků a studentů nazvat zlobením (či pubertálními excesy) a kdy už se jedná o šikanu.

Znalosti žáků jsou na slušné úrovni, mají v povědomí některé organizace zabývající se problémem šikany. Samotné děti jsou přesvědčeny, že v případě problému by se obrátily na své rodiče či školu, ty starší by pak vše spíše řešily přes své kamarády. Jak jsem ale už uváděl, v případě, že k šikaně dojde, se tyto plány do velké míry hroutí. Určitou pomoc a řešení nabízí linka bezpečí, kde se vyškolení pracovníci pokoušejí získat důvěru volajících a přesvědčit je, aby se s problémem svěřili svému rodiči či jiné zodpovědné osobě. Sdružení linka bezpečí je v podvědomí dětí a tyto jsou schopny si požadované číslo dohledat. Proto je na místě nadále podporovat její provoz a sdružení i telefonní čísla nadále rozšiřovat a upevňovat ve vědomí dětí.

H2 - na základních či středních školách v Rakovníku se se šikanou (včetně prvního stadia ostrakismu) setkalo méně než 36,85% žáků a studentů

Hypotéza č. 2 byla potvrzena.

V případě, že sečtu všechny odpovědi, ve kterých dítě uvedlo, že mu je či bylo ubližováno, dosáhnou vyjádření 26%. Přestože existuje reálné nebezpečí, že ne všechny děti se do dotazníku svěřily s tím, že jsou či byly šikanovány, či jim bylo ubližováno, počet těchto dětí není schopen statisticky ovlivnit dosaženého čísla takovým způsobem, aby byla překročena hladina stanovená v hypotéze. Přitom již v průběhu vyhodnocování dat, jsem zdůrazňoval, že zjištěné informace je nutné správně interpretovat. Tedy konstatuji, že výskyt šikany ve vybraném vzorku žáků a studentů je ještě nižší než 26%.

H3 - méně jak 25% rodičů, kteří vyplní dotazník a jsou ochotni spolupracovat si nepřesně vysvětluje pojem „šikana,,

Hypotéza č. 3 byla vyvrácena.

Pokud použiji obdobnou metodiku jako v případě první hypotézy, pak součtem správných odpovědí v bodě, kde se rodiče vyjadřovali k problému šikana, dospějí k číslu 61%. Jak jsem již uváděl v odůvodnění nastolení hypotézy, vycházel jsem z předpokladu, že dotazník vyplní rodiče, kteří úzce spolupracují se školou, plně se věnují svým dětem a budou disponovat lepší orientací a znalostmi v problematice. Nicméně se ukazuje, že i rodiče ochotni spolupracovat, mají své vědomostní nedostatky, i když dosažený výsledek není nijak tragický. Stejně tak se ukazuje, že rodiče nemají přehled o institucích, které se v dané problematice realizují. Přesto konstatuji. Přestože nebyla hypotéza č. 3 potvrzena, není hlavním problémem šikany u rodičů neznalost a nepřesný výklad pojmu „šikana,,. Nicméně ona snížená orientace v problematice má za následek ne zrovna kvalitní preventivní činnost ze strany rodičů k dětem (a to jak prevence před tím být šikanovaný, tak stát se agresorem) a v případě, kdy dojde ke skutečnému případu šikany může zvýšit riziko neadekvátního chování.

H4 - méně jak 25% rodičů kteří vyplní dotazník a jsou ochotni spolupracovat, nezná organizace angažující se v případech šikany u dětí

Hypotéza č. 4 byla vyvrácena.

V tomto případě se opírám zejména o informace uvedené v grafu č. 24 a 25. Celkem 61% rodičů uvedlo, že zná instituce, na které by se mohli obrátit v případě, že by měli podezření, že jejich dítě je šikanováno. Z toho ale drtivá většina za takovou instituci považuje jenom školu a policii. Škola jistě vyjde rodičům vstříc, stejně jako policisté, ale existuje více institucí, státních i nestátních, ve kterých jsou odborně vyškolení lidé připraveni poradit i pomoci. Ty v povědomí rodičů rozhodně nejsou.

Závěr

V této kapitole se pokusím v hrubých rysech shrnout celou svoji práci. Podchytit hlavní problémy a nastínit možná řešení. Částečně jsem tak učinil již v závěrech jednotlivých kapitol či v práci jako takové. Závěr koncipuji jako souhrn dosavadních poznatků ve spojení se svými vlastními myšlenkami a názory.

Šikana je patologické jednání ze strany člověka-agresora. Šikana může vzniknout všude tam, kde je větší počet lidí, kteří spolu tráví větší množství času a ve skupině vznikají neformální vztahy. Proto šikana není pouze doménou dětí a školních zařízení, ale šikanu lze zažít na pracovišti, vojně ba i v domovech důchodců. Tato práce pojednávala pouze o šikaně mezi dětmi a mládeží, tedy o šikaně často přezdívané šikana školního prostředí. Toto pojmenování vystihuje místní určení, kde šikana vzniká. Šikana mezi dětmi ale nebuji pouze v prostorách školy, ale její působnost se přenáší i na dětské plácky mezi stavby paneláků, hřiště a všude tam, kde dítě tráví svůj volný čas (mimo domovy). Oproti dospělému člověku dítě jen těžce nalézá cesty, jak se bránit, jeho psychika se teprve vyvíjí. Specifika dětské šikany si žádají specifické postupy. Je naším společným cílem minimalizovat výskyt šikany.

Pojem šikana

Dovolím si tvrdit, že nenajdu člověka, který by řekl, že toto slovo nikdy neslyšel. Není den, abychom o šikaně neslyšeli. O šikaně dopravní, úřednické, od nadřízených a samozřejmě o šikaně mezi mládeží. Pojem šikana se stal opravdovým fenoménem a bohužel i jakýmsi módním doplňkem, tedy pojmem, který je pro svoji schopnost přilákat pozornost médií a veřejnosti, často zneužíván. V tom spočívá jeho největší slabost. Slabost toho, že ve společnosti vzbuzuje různorodé a velmi často nepřiměřené reakce. A to jak přehnaně emotivní, tak i právě apatické a to z důvodu přesycení jeho užití. To vše vede k tomu, že v tomto ohromném objemu šikan malých a ještě menších, zanikne skutečně nebezpečný případ šikany, kdy následky jsou tragické a pak se hledá, kdo za to může, kdo nese jaký díl viny. Zda mistři na dílně, kteří nechali studenty 15 minut bez dozoru, či neznalost toho, že když polijete hořlavinou oblečení a zapálíte, tak že toto shoří. Přitom ti skuteční viníci stojí jakoby stranou.

Problematiku zneužívání pojmu šikana částečně řeší ono rozdělení podle Michala Koláře, který trefně popisuje jednotlivá stádia s jejich příznaky, nebezpečností a možnostmi nápravy. Ovšem kolik rodičů tato stádia zná, kolik reportérů by je chtělo sdělit ve svých

reportážích. Oč snazší je vypustit zprávu, že na našich školách se 40% dětí setkala se šikanou či lépe, že bylo šikanováno. Myslím, že s tímto pojmem se musí zacházet velmi obezřetně a omezit jeho zneužívání (které do jisté míry pramení právě z neznalosti definice pojmu šikana, z neznalosti jednotlivých stupňů apod.). Pokud se mohu vyjádřit k jednotlivým stádiím šikany, pak jsem toho názoru, že by bylo vhodnější, prvé stádium (ostrakismus) považovat za jakési prostředí, ze kterého je možné propuknutí šikany jako takové. K tomuto bych přistoupil právě z důvodu neznalosti laické veřejnosti, tedy i rodičů. Pokud vyjdu z toho, že rodič nemá přehled o jednotlivých vývojových stupních šikany, tak situace, kdy lze označit za šikanu jak titulování hanlivou přezdívkou, tak totální ponižování lidské důstojnosti (např. přinucením lízání bot agresora) může u rodiče zapříčinit přehnanou reakci v naprosto neodůvodněných případech stejně jako podcenění situace, kdy dochází k závažné formě šikany.

Rovněž se nabízí naprosto řečnická otázka, co je lepší. Je lepší vyvinout veškerou snahu a za použití všech dostupných prostředků likvidovat a trestat sebemenší náznaky šikany, či je lepší připravit své dítě na situaci, kdy ne každý je jeho kamarád a že každé dítě nemusí být hodné?

Škola (+ další instituce angažované v problematice šikany)

Přístup pedagogů jsem již dostatečně popsal v části rozborů konkrétních případů podkapitole 4.3 – možnosti řešení. V tomto závěru již nebudu tyto informace opětovně rozebírat, pouze shrnuji.

Ne všichni pedagogové jsou profesně připraveni řešit problematiku šikany. Často mají problémy šikanu správně diagnostikovat a řešit. Vzhledem k tomuto jsem ve stejné kapitole navrhl koncept preventivně vzdělávací akce pro pedagogický sbor (rozebrán v kapitole 4.3)

Jak jsem již v dané kapitole uvedl, návrh možné vzdělávací akce pro učitele je vyjádření mé snahy o to, jakým směrem by se mohla výuka pedagogů ubírat a je vyústěním mé práce v kontextu zjištění nedostatků v postupu pedagogů v případech šikany. Ve své podstatě takto koncipovaný program do velké míry vychází z podstaty pedagogiky zážitku.

Děti – hlavní aktéři v případech dětské šikany.

Rekrutují se z nich utlačovaní i agresoři, vnitřně odsuzující i podporující. Ve své práci a to jak v teoretické, tak následně praktické části, jsem dostatečně rozebral, jaké skutečnosti mohou zapříčinit, že se z nich stanou agresoři či oběti. V rozboru konkrétního případu, stejně jako na základě vyplněných dotazníků, jsem se pokusil konfrontovat teoretické poznatky se

situací v praxi, pokusil jsem se odhalit možné vnitřní pochody v jejich psychice. Proto zde již nechci dosažené poznatky znovu opakovat. V tomto závěru se chci věnovat možnému typu preventivní akce, který by mohl přispět ke snížení výskytu šikany na našich školách. V tomto případě se nejedná o typický model přednášky prezentované autoritou pedagoga, policisty či jiné obdobné osoby.

Dovolím si na tomto místě uvést jeden zážitek z doby, kdy jsem byl na střední škole. Na této škole jsme měli několik preventivních přednášek na různá témata. Ze všech přednášek si již vybavuji pouze jedinou. Přednášku na téma drogy. Přednášku vedla jedna slečna, která se v samotném počátku svěřila, že byla sama uživatelkou drog. Vyprávěla nám, co si prožila v době, kdy žila pod vlivem drogy. Z počátku to na nás (alespoň na mě) působilo, jako zajímavé vyprávění ze světa, který jsem neznal. Skoro jako by to až svádělo k tomu si to vyzkoušet. To vše ale pouze do doby, než ona slečna najednou opustila tuto oblast, vyhrnula si dlouhé rukávy, všechny nás postupně obešla a my jsme měli možnost vidět její zdevastované ruce od vpichů. Do toho připojila výčet dalších zdravotních problémů a omezení, které jí užívání drog způsobilo. Svě vyprávění zakončila výčtem trestných činů, kterých se dopustila a za některé z nich odsouzena.

Dnes s odstupem musím konstatovat, že v té době na nás byla použita přednášková metoda, která má vysoké předpoklady na věkovou skupinu 15 – 20 let zapůsobit. Nejdříve seznámení s tím, že tu nemáme žádného teoretika či osobu, která bude říkat : nesmíš brát drogy, je to špatné, nesmíš krást, zavřou tě. Očima dospívajícího dítěte: „*je tu nějaká holka, navíc o sobě tvrdí, že fetovala. Pak začíná vyprávět, jak vlítla někomu do baráku, protože měla stihomam o pronásledování a jiné zážitky, to je zajímavý, dobře se to poslouchá.*„ A pak přichází šok, názorná ukázka dopadů drog. Do toho výčet zdravotních komplikací a následky trestně právní.

Je tedy nutné čerpat poznatky z vývojové psychologie. Jestliže u menších dětí můžeme využít jejich hravost, pak v období 15+, kdy u mnohých dětí je puberta v samotném rozkvětu, to není pravý přístup. Tyto starší děti už asi moc nestojí o to pohládit si plyšového psa Ajaxe či zapisovat si do pracovních sešitů a plnit jednotlivé úkoly, aby tak na konci roku mohly dosáhnout kýžené odměny. Na druhou stranu nelze v tomto věku očekávat takovou vyzrálost, že pouhá teoretická informační přednáška postačí k tomu, aby bylo dosaženo preventivního cíle před patologickými jevy. I adolescenta je možné zaujmout a to dokonce i hrou, ale tato musí akceptovat tento poměrně složitý věk, kdy dítě pomalu přestává být dítětem, ale ještě není dospělým. Proto přednáším svůj koncept možné preventivní akce.

V rozboru konkrétního případu jsem psal o dvou mladistvých, kteří byli odsouzeni k výkonu trestu odnětí svobody na jeden rok. Umístěni byli do speciální věznice pro mladistvé. Představme si situaci, kdy by oba mladiství byli zapojeni do preventivní akce, kterou by opět moderoval zkušený psycholog, ale v tomto případě by možná byl vhodnější sociální pedagog. Tento by akci zahájil a pouze v krátkosti blíže posluchače seznámil s pojmem šikana, co obnáší, jaké je jeho nebezpečí. Pak by předal slovo oběma mladistvým, kteří by mohli sami vyprávět své zážitky z učebního oboru. Postupně by se ve svém vyprávění dostali až k osudnému dni, kdy popálili svého spolužáka. Přitom je nesmírně důležité to, jak budou tyto své zážitky prezentovat, z vyprávění by mělo být patrné, jak pozvolna a nenápadně k šikaně došlo, jak se vyvíjela, jak ostatní spolužáci se de facto přidali na jejich stranu. Teprve po popsání této události by zmínili, jaké následky to v jejich případě mělo. Nikdo by nevěděl, že jsou ve výkonu trestu. Až nyní by posluchačům sdělili, že pouze díky tomu, že jsou na této přednášce, nemusejí být ve věznici. Není od věci rozhovořit se o tom, jaký režim ve vězení panuje, jak je to s kontaktem s jejich rodinou, kamarády, ale i třeba dívčími známostmi.

I když možný koncept prezentuji na konkrétním případě, neznamená to, že aktéry přednášky nemůže být jiná osoba, která šikanovala, a která po odhalení podstoupila trest (pokud to tedy nebyla třídní důtka). A jako předchozí návrh na preventivní akci, i tato by již od samotného počátku vyžadovala splnění určitých požadavků a nabízela by určité plusy i mínusy. Předně jde o to, aby hlavní aktéři byli přesvědčeni o svých slovech, o tom co říkají. Před samotnou realizací celé akce by oba hlavní aktéři se sociálním pedagogem konzultovali obsah informací tak, aby mohl z počátku dobře zaujmout a v závěru šokovat. Při tom je ale důležité, aby veškeré údaje (místo a čas nejsou podstatné) byly pravdivé a oba hlavní aktéři je pronášeli ze svého přesvědčení. Z toho pramení nutnost vlastního si uvědomění, že se dopustili těžkého provinění a jinému přivodili velký životní handicap. Přednáška musí být odmoderována tak, aby nemohla být využita jako příklad hodný následování, ale jako odstrašující případ s těžkými následky, který ale ve své podstatě vznikl postupným vývojem ze situace, která je na našich školách naprosto běžná. Mezi pozitiva této akce by bylo možno zahrnout

- přednáška akceptuje věkové možnosti posluchačů a z toho pramenící požadavky
- přednáška by nebyla teoretická, jednalo by se o setkání s realitou, možnost porovnání s vlastním chováním, nakolik se chovám jinak než ti kluci, co teď přede mnou stojí, a kteří z počátku taky jenom pošťouchli, smáli se spolužákovi pro chybějící zuby...a kde skončili
- bývalí aktéři se lépe mohou s prožitou situací smířit, protože teď vidí, že sami pomáhají jiným, poznávají, jaké to je pomoci druhým

Bylo by nutné zaměřit se i na možná negativa, která by mohla nastat. Mezi tato lze zařadit :

- opakované přednášky by mohly způsobit dojem naučenosti scénáře a došlo by ke ztrátě autentičnosti
- přednášky by nemusely pomoci hlavním aktérům smířit se s tím, co bylo, ale naopak jim událost neustále připomínat, zasahovat tak do jejich psychiky a snahy vytěsnit vzpomínky mimo vědomí.
- zdatnost moderátora zvládnout akci tak, aby to nebyl návod, ale konfrontace chování posluchačů s chováním obou mladistvých, které je přivedlo až do výkonu trestu

Rovněž by (se souhlasem poškozeného) mohly být ukázány fotografie jeho tělesného poškození, případně natočený krátký spot, jakýsi vzkaz pro potencionální agresory, aby si uvědomili, co mohou způsobit a vzkaz pro potencionální oběti, aby si nenechaly líbit nic, co by se jim nelíbilo. „Fotografie mého těla jste viděli. Nechtějte, abych vám vyprávěl, kolik bolesti jsem si vytrpěl. Nedokázal jsem se bránit. Nenašel jsem odvalu svěřit se doma ani ve škole. Nedělejte stejnou chybu, nechtějte si prožít to co já. Pokud Vám někdo ubližuje a vy se nemůžete bránit, svěřte se rodičům.,,

Možností, jak na výše nastíněném základu stavět, by se našlo jistě více. Rovněž by se určitě našli odpůrci tohoto typu preventivní akce. Stejně jako v případě pedagogů se ale pouze snažím ukázat, že pouhé, pro posluchače pasivní a neatraktivní, přednášky nestačí. A těch, kteří by se snažili přijít s novým pohledem na věc a účinnějším přístupem jak dětem, s ohledem na jejich věk, vysvětlit nebezpečnost jejich jednání, je stále málo.

Že tato metoda preventivních akcí není zcela neproveditelná, nereálná a neznámá, lze ukázat na jedné akci, která je realizována Policií ČR. Jedná se o sérii videokazet, na kterých herci hrají příběhy, které se skutečně staly a samy děti do děje aktivně zasahují, kdy mohou diskutovat o tom, jak se který účinkující v konkrétní dějové fázi má zachovat a proč. Přitom je naprosto nezbytné, aby tuto preventivní akci moderovala opravdu zkušená osoba, nejlépe pak sociální pedagog, který usměrňuje dětské názory, věcně argumentuje a brání tomu, aby se z příběhů staly příklady hodné následování. Naopak zásahem ve vhodný okamžik poukáže na možné následky, škodlivost a nepříjatelnost takových patologických jevů, jako jsou krádeže, agrese, šikana apod. V současné době existují dvě takovéto kazety s názvy: „ Nechte mě být,,

a „Spackaný životy“⁸³. Součástí první videokazety jejíž podtitulem je „hrané příběhy o násilí, strachu a nebezpečí“, je mimo jiných i příběh šikany. Druhý titul je určen zejména starším žákům a řeší se v něm témata jako jsou drogy, prostituce apod. Lze říci, že obě kazety představují snahu představitelů PČR najít druh preventivní akce, která zasáhne široké spektrum dětí a přitom je účinná a má skutečně preventivně výchovný smysl. Tento projekt vykazuje společně rysy projektu preventivní akce, který zde prezentuji, nelze však mluvit o tom, že by tyto projekty byly totožné. Mou snahou je ještě více přiblížit realitu šikany včetně možných následků pro agresory a oběti.

Rodiče

Rodiče a šikana. Dotazníkovou metodou jsem sice vyvrátil hypotézu, kde jsem ze strany rodičů předpokládal vyšší znalosti a orientaci v problematice šikany, nicméně stejně tak jsem konstatoval, že se nejedná o hlavní důvod toho, proč je šikana rozšířeným jevem mezi našimi dětmi.

V samotném počátku práce jsem rozdělil rodiče na tři skupiny podle jejich zájmu o daný problém. Rodiče jsou hlavními socializačními činiteli při výchově dítěte. Zpravidla na něj mají největší vliv, dítě přejímá jejich názory, jsou pro něho vzory, které často i nevědomě napodobuje. Rodina jako taková je nejintimnější sociální skupinou. Různí rodiče zaujímají různé výchovné modely a praktiky. V kontextu se šikanou mohou svojí výchovou způsobit, že u dítěte je vyšší riziko, že se stane agresorem nebo obětí. V závislosti, zda rodiče v rodinném prostředí zastávají a inklinují k násilným metodám řešení situací (*tohle udělat mně, tak mu tu hlavu urazím....až ho potkám, tak si ho podám... je to chamrad' a měli by to střílet...*), či naopak řešení přecitlivělému (*do školky chodit nebudeš, tam by ses naučil akorát prostě nadávat a žádná učitelka nemůže nahradit moji lásku k tobě, ne fotbal pro tebe není, ten ti nepovolím, ještě si při něm něco uděláš...*).

Pokud se rodič setká se šikanou, bývá často bezradný. Co mají svému dítěti poradit? Jak zabránit tomu, aby se stalo šikanovaným, jak zabránit, aby se nestalo agresorem? Část rodičů by si nejdříve měla klást otázku, co je to vlastně šikana a kdy se už jedná o šikanu a kdy ještě ne. A když si občas sednou a o šikaně si s dětmi povídají, tak co mohou poradit? Proto většina rodičů sáhne po tom základním, co se vlastně nabízí. Pokud ti bude někdo ubližovat, tak mi to řekni nebo se svěř učiteli.

⁸³ Přípravuje se i třetí titul „Pusťte mě domu“, zaměřený na děti (či spíše mladé lidi) odcházející z výchovných ústavů

Jak jsem již několikrát uváděl, základní a nejlepší prevencí před patologickými jevy je ze strany rodiče snaha o vytvoření harmonického vztahu s dítětem a přiměřená výchova. Výchova, která bude děti zasvěcovat do tohoto života. Která bude pomalu a trpělivě vysvětlovat a nejlépe při konkrétních situacích názorně dokazovat, že každou situaci nelze vyřešit násilím a na druhou stranu, že jsou situace, které nám nejsou příjemné, ale jsou součástí tohoto života a jejich překonáním si upevňujeme svoji psychickou odolnost. Není správné děti hýčkat jako květinčky a odklízet jim jakoukoliv překážku z cesty a není správné z dětí vychovat hrubiány či jedince, kteří uznávají pouze svoje ego a každého, kdo není schopen dosáhnout stejných výsledků odsoudit jako slabocha. Většina rodičů je přesvědčena, že jejich výchova je právě ta zlatá střední cesta. Jenže výchova rodičů často vychází z povahy jejich vlastních osobností a to, co je pro ně optimální cesta, je pro jiného extrémní prosazování násilí a naopak. V jedné z úvodních kapitol jsem psal o metodě výchovy, kterou vychovávám svého syna, a která je zaměřena k pochopení násilí jako něčeho, co je neodlučitelnou součástí této společnosti. Přitom jsem přesvědčen, že moje metoda by našla odpůrce jak na straně rodičů, pro které je tato výchovná metoda nepřijatelná, protože násilí nezavrhuje. Na druhou stranu mohu být odsouzen i ze strany rodičů, kteří by mě mohli osočit, že z něčeho tak samozřejmého jako je výchova, dělám zbytečné drama : „*No tak co, tak se kluk někdy neudrží a když ho někdo provokuje, tak mu jednu ubalí. Co na tom,*„. Jenže o tom to právě je. Výchova dítěte tak, aby bylo plně socializováno a vyrostlo v jedince prospěšného společnosti, je jeden z nejnáročnějších úkolů. Sociální pedagog absolvuje několikaleté studium, aby pochopil, naučil se a mohl aplikovat poznatky v praxi. Aby byl připraven pomáhat jiným a to třeba i při výchově dítěte. Předmět sociální pedagogiky akceptoval požadavky a přeneseně pochopil, jak náročná výchova jedince je a jak je správná výchova nezbytná pro společnost jako celek. Jak nezbytné je eliminovat patologické jevy ve společnosti a tedy i šikanu. Drtivá většina rodičů vede výchovu svého potomka pouze na základě předchozích zkušeností z dob, kdy sami byli dětmi. Nelze to rodičům vyčíst, a nikdo nemůže požadovat, aby byli rodiče nuceni prokazovat svoje schopnosti k výchově. Pokud se však k výchově nepostaví opravdu zodpovědně, lze předpokládat, že se dostaví nežádoucí následky. Jestliže jsem v případě vzdělávání pedagogických pracovníků navrhl koncept vzdělávacího programu, při kterém by měli hlouběji proniknout do problematiky šikany, pak v případě rodičů nemohu udělat nic jiného, než na ně učinit obecný apel :

Dostalo se Vám daru býti rodičem. Máte zodpovědnost nejen za sebe, ale i za svého potomka. Uvědomte si, že své dítě vychováváte vždy, když jste s ním. Výchova nespočívá pouze v zajištění materiálních potřeb či v tom, že syna potrestáte za poznámku nebo si s ním

jednou pohovoříte o šikaně. Uvědomte si, že vaše dítě bude jednou dospělým člověkem, který se bude muset sám rozhodovat a žít si vlastní život. Připravte ho na to! Ona správná výchova nespočívá ani v tom, že za dítě učiníte veškerá rozhodnutí a všechny překážky, které se objeví na jeho cestě, odstraníte za něj. Pokud někdo čte tyto řádky, necht' se zamyslí a řekne si pro sebe, je moje výchova ta správná, nedopouštím se (i z důvodu své pohodlnosti) nějakých chyb? Nejsem na své dítě příliš přísný, nerozmazluji ho? Co bych mohl zlepšit?

Práci na téma agresivita a šikana školní mládeže jsem se pokusil napsat tak, aby byla přínosná pro široký okruh osob. Měla by pomoci rodičům při jejich výchově a zejména je upozornit na skutečnost, že výchova dítěte, jejíž součástí je zabránit tomu, aby se z dítěte stal agresor či oběť, je náročný úkol a nelze ho podceňovat. Každý rodič se zde dozví informace, které mu napomohou v orientaci v problematice, seznámí se s organizacemi, které jsou připraveny poskytnout odbornou pomoc.

Práce má upozornit pedagogy, ale i jiné osoby pracující s mládeží na nedostatky a pochybení, kterých by se mohli v problematice šikany dopustit. Rovněž jsem se pokusil navrhnout nové úhly pohledu jak na preventivní akce pro děti, tak na vzdělávací školení pro dospělé. Oba koncepty mohou být přínosem v prevenci před šikanou a mohou inspirovat pracovníky příslušných institucí k novým pohledům na daný problém. Ředitelé škol, kteří mi vyšli vstříc při sběru dat dotazníkovou metodou, obdrží výsledky, které mohou využít při vlastních preventivních akcích.

Resumé

Práce se zabývá problematikou šikany u školní mládeže, tedy zejména u žáků základních a studentů středních škol.

V první teoretické části je čtenář seznámen se základními pojmy a definicí pojmu „šikana“. Jsou stanoveny základní problémy v případech prevence, diagnostiky a řešení šikany v dětském kolektivu. Je zmapován výskyt šikany v podmínkách ČR a okrajově je zmíněn vliv hromadných sdělovacích prostředků.

Stručně jsou popsány jednotlivé instituce, které se v problematice šikany angažují, vyvíjí preventivní činnost k jejímu předcházení a řeší situace, kdy již k šikaně dojde. V práci je zakomponována i právní podkapitola, která objasňuje možné trestněprávní a právní kvalifikace šikany a to podle závažnosti jednání.

Druhá empirická část je zaměřena na konfrontaci teoretických znalostí s praxí, s konkrétními případy šikany. Tato část je zahájena rozhovorem s předním etopedem Dr. Michalem Kolářem, který se vyjadřuje k jednotlivým problémům.

Dále jsou v práci prezentovány dva reálné případy šikany. V jednom případě šikany dívčí, ke které docházelo na základní škole, a v druhém případě šikany, ke které docházelo na odborném učilišti a která byla odhalena teprve až na základě těžkého fyzického útoku proti oběti. Ten si vyžádal dlouhodobé léčení a trvalé zdravotní následky na poškozeném. V obou případech je zdokumentováno jednání hlavních aktérů, stejně jako rodičů, pracovníků školy a institucí, které se podílely na objasňování a řešení věci. Je poukazováno na možné pochybení, kterých se jednotlivé strany mohly dopustit. Jsou zdůrazňovány postupy, kdy se osoby zachovaly v souladu s právem, ale i morálkou a svým úsilím přispěly k řádnému objasnění případu.

Poslední blok empirické části byl zaměřen primárně na rodiče – vychovatele a jejich děti. Na jedné základní škole a dvou středních byly distribuovány dotazníky pro žáky a studenty a následně i pro jejich rodiče. Na základě dotazníku byly potvrzeny či vyvráceny nastolené hypotézy zaměřené na orientaci dětí a rodičů v problematice šikany a zjištění výskytu šikany na uvedených školách.

Práce by měla být přínosná pro rodiče při jejich výchově a to jak praktickými radami, tak by měla zvýšit jejich povědomí o problému šikana a pomoci jim v případě problému vyhledat odbornou pomoc. Rovněž je určena všem, kteří pracují s dětmi a mládeží. Pedagogům by měla pomoci předcházet situacím, které mohou napomoci vzniku šikany a varuje před možnými chybami, kterých se mohou při výkonu svého poslání dopustit.

V práci jsou prezentovány dva koncepty preventivních akcí, resp. koncept vzdělávací akce pro pedagogy a koncept preventivní akce pro žáky a studenty ve věkové hranici 15-20 let. Uvedená prezentace má být ukázkou jiného pohledu na preventivní akce oproti typu přednášek, kde posluchač je pouze pasivním příjemcem informací. V tomto směru by práci mohly využít státní i nestátní organizace jako inspiraci při vytváření nových preventivních programů.

Anotace

Práce je zaměřena na problematiku šikany u školní mládeže. Je členěna do dvou částí. V první, teoretické, jsou uvedeny definice základních pojmů, je zmapován výskyt šikany v ČR. V krátkosti jsou uvedeny organizace angažující se v dané problematice

Druhá, empirická část, je zahájena rozhovorem s Dr. Michalem Kolářem, předním českým etopedem. Následně jsou na příkladech dvou konkrétních případů konfrontovány přístupy a postoje hlavních zúčastněných stran a institucí.

Poslední část je zaměřena na rodiče a jejich děti, jejich orientaci v problematice. V závěru práce jsou prezentována možná řešení ke snížení výskytu šikany a zkvalitnění přístupu ze strany kompetentních osob.

Klíčová slova

šikana, agresivita, školní mládež, násilí, prevence,

Annotation

This study is focused on problems of vexation among school children. It consists of two parts. In the first theoretical part there are definitions of basic conception of vexation and the map of its occurrence in the Czech republic. In short there are named organizations which are committed in these problems.

The second empirical part starts with an interview with Dr. Michal Kolář the famous Czech etoped. Afterwards there is a confrontation of two real examples and the approach of main participant sides and institutions.

The last part is focused on parents and their children and their orientation in these problems. In the conclusion of this study there are presented possible methods of solution how to reduce the occurrence of vexation and how to improve the quality of approach of qualified persons.

Keywords

vexation, aggression, school children, violence, prevention

Literatura a prameny

- 1) zákon č. 561/2004 Sb. – školský zákon
- 2) zákon č. 40/2009 Sb. – trestní zákoník
- 3) zákon č. 140/1961 Sb. – trestní zákon – od 1.1.2010 neúčinný
- 4) zákon č. 141/1961 Sb. – trestní řád
- 5) zákon č. 218/2003 Sb. – o soudnictví ve věcech mládeže
- 6) zákon č. 273/2008 Sb. – o Policii České republiky
- 7) zákon č. 257/2000 Sb. – o probační a mediační službě
- 8) zákon č. 94/1963 Sb. – o rodině
- 9) zákon č. 359/1994 Sb. – o sociálně právní ochraně dětí ve znění z.č. 134/2006 Sb.
- 10) Antier, Edwige. Agresivita dětí, 1. Vyd. Praha: Portál, 2004, 104 s. ISBN 80-7178-808-2
- 11) Erb, Helmut H. Násilí ve škole a jak mu čelit. 1. Vyd. Praha: Amulet, 2000, 126s. ISBN 80-86299-22-8
- 12) Chmelík, Jan. Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži. 2.vyd. Praha: Ministerstvo vnitra, 1998, 122.
- 13) Kyriacov, Chris. Řešení výchovných problémů ve škole. 1. Vyd. Praha: Portál, 2005, 152 s. ISBN 80-7178-945-3
- 14) Kolář, Michal. Bolest šikanování. 2. Vyd. Praha: Portál, 2005, 255s. ISBN 80-7367-014-3
- 15) Kolář, Michal. Skrytý svět šikanování ve školách. 1. Vyd. Praha:Portál,1997, 128s. ISBN 80-7178-123-1
- 16) Kolektiv autorů. Velká všeobecná encyklopedie. 1. Vyd. Praha: Diderot, 2000, 631s. ISBN 80-902723-2-0
- 17) Kraus, Blahoslav et al. Člověk, prostředí, výchova. 1. Vyd. Brno: Paido, 2001, 200s. ISBN 80-7315-004-2
- 18) Matějček, Zdeněk. Po dobrém nebo po zlém?.5. vyd. Praha: Portál, 2000, 109s. ISBN 80-7178-486-9
- 19) Matoušek, Oldřich et al. Mládež a delikvence. 2. Vyd. Praha: Portál, 2003, 344 s. ISBN 80-7178-771-x
- 20) Říčan, Pavel. Agresivita a šikana mezi dětmi. 1. Vyd. Praha: Portál,1995, 95s. ISBN 80-7178-049-9
- 21) Vojtová, Věra. Úvod do etopedie. 1. Vyd. Brno: Paido, 2008, 128s. ISBN 978-80-7315-166-9

Výzkumné studie, sborníky, metodické pokyny

- 22) Havlínová Miluše. Kolář, Michal. Sociální klima v prostředí základních škol ČR, výzkumná studie. Praha: MŠMT, 2001, 67s
- 23) Kolektiv autorů. Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém, sborník příspěvků z konference. 1. Vyd. Brno: Tribun EU, 2009, 270s. ISBN 978-80-7399- 857-8
- 24) Metodický poky MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j.: 24426/2008-6

Internetové zdroje :

- 25) www.msmt.cz
- 26) www.pcr.cz
- 27) www.sikana.org
- 28) www.minimalizacesikany.cz
- 29) www.bkb.cz
- 30) www.linkabezpeci.cz

Seznam příloh

Příloha č. 1 - výňatek z příspěvku Michala Koláře ze sborníku z konference: Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém pořádané dne 13. března 2009

Příloha č. 2 - metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení

Příloha č. 3 - dotazník pro žáky základních škol a studenty středních škol

Příloha č. 4 - dotazník pro rodiče žáků základních a středních škol

Příloha č. 5 - výsledky žáků a studentů podle jednotlivých škol

Příloha č. 6 - citace rodičů k tématu

Příloha 1

Výňatek z příspěvku Michala Koláře ze sborníku z konference : Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém pořádané dne 13. Března 2009

Skrytá podstata hradeckého školního programu proti šikanování

V této části příspěvku se zaměřím na otázku, v čem je skryta mimořádná účinnost Hradeckého školního programu proti šikanování. Programu se také někdy říká Český školní program a zaváděl jsem ho v rámci projektu MŠMT v roce 2003. Podařilo se v něm za 4 měsíce snížit na experimentální škole celkově výskyt šikanování o 42,5 %. Ve třídách, kde pracovali členové užšího realizačního týmu, se snížil výskyt přímého i nepřímého šikanování dokonce o 50 až 75 %. Přitom v kontrolní škole, která měla podobné charakteristiky, nedošlo k žádné změně (podrobněji viz Kolář 2003, 2004, 2005, 2006, 2007). Nezasvěcenému tyto výsledky nic neřeknou, ale je na místě upozornit, že jsou výjimečné. Sám jsem si to dlouho nepřipouštěl a postupně jsem to ověřoval.

V současnosti mohu říci, že účinnost Hradeckého programu lze srovnat pouze s nejúspěšnějším programem na světě. A tím je Program profesora Dana Olweuse z Norska (Olweus, 1993). Tomu se podařilo za 2 roky snížit šikanování o 50 %, a to jak u dívek, tak u chlapců. To se však později v Jižní Karolíně v USA (Olweus a Limber, 1999) a ve Schleiwig-Holsteinu v Německu (Hanewinkel a Knaack, 1997) nepodařilo zopakovat. Podle některých zdrojů (Field, 2007) měl však Olweusův program i v USA vynikající výsledky. Na některých školách se podařilo snížit šikanu více než o 40 %. To je velmi dobrá zpráva. Ale ať je tomu jakkoliv, ostatní nejúspěšnější programy mají účinnost maximálně kolem 15 %. K tomuto závěru jsem došel na podkladě analýzy intervenčních školních programů proti šikaně (Kolář 2005, 2006, 2009). Potěšilo mě, že stejný názor má i australský profesor Ken Rigby, prezentoval ho na konferenci o šikaně v Melbourne 2005 (Field, 2007). Mýlí se sympatický profesor ze Slovenska Ladislav Lovaš, když se opírá o anglickou příručku o šikaně a tvrdí, že školní programy proti šikaně běžně snižují šikanu o polovinu (Lovaš 2001, s. 178) A to nemluvím o tom, že nemálo programů – vedených špičkovými odborníky – nemělo efekt žádný. Je opravdu těžké v konkrétní škole a v konkrétní situaci prokazatelně snížit výskyt šikanování. Svoje úvodní povídání lapidárně shrnu. Výsledky Olweuse jsou zcela ojedinělé! A ojedinělé jsou i výsledky našeho programu v Čechách! Proto je důležité odhalit, co je za touto mimořádnou účinností skryto. Něco jsem o Hradeckém programu publikoval, snažil jsem se podat celkovější pohled, včetně výzkumných výsledků. To ale vedlo k obecnější informaci. S odstupem času vidím, že unikla podstata programu. Nejvíce jsem si to uvědomil při zavádění Hradeckého programu ve větším měřítku na 17 školách v rámci projektu MIŠ – Minimalizace šikany (2005-2007). V MIŠi byla vydobyta řada cenných zkušeností, ale o tom až někdy jindy.

Dneska to zkusím napravit. A budu se snažit odpovědět na otázku, jak je možné, že se podařilo za tak krátkou dobu – za čtyři měsíce snížit šikanu přes čtyřicet procent. Olweusovi se to podařilo za dva roky. A ostatním programům nikdy. Pochopitelně to musím udělat ve zkratce, bez přípravy – bez vzhledu do speciální teorie (Kolář, 2005), která se přímo váže k metodice diagnostiky, léčby a prevence šikanování. Budu se snažit pouze nasvítit toto slepé místo a upozornit na jeho existenci. Omlouvám se, že to bude jenom nástřel. V budoucnu zpracuji problém podrobněji. Dost dlouho jsem se rozmýšlel, zda mám takovou radikální informaci na konferenci sdělit. Nicméně faktem je, že když chceme účinně a bezpečně šikaně bránit, tak musíme naše úspěšné, ale i neúspěšné školní programy vyhodnocovat, bez toho se neposuneme dál. V tomto duchu berte i tento příspěvek.

2.1 Orientační vhléd do programu a otázka, zda měl program nějaké málo obvyklé součásti

Nejdříve stručně řeknu, o jaký program jde. Hradecký program je speciální, celoškolský, stojí na třinácti klíčových komponentách a probíhal v rámci širšího projektu Zdravá škola. Uvedené obecné charakteristiky nám podstatu účinnosti neukážou. Mohu jenom říci, že méně obvyklé bylo propojení obecného preventivního programu Zdravá škola, se speciálním programem proti šikaně. Podle mých zkušeností až kombinace obecného a speciálního přináší zásadní změnu. A ještě jedna důležitá věc. Ne zcela obvyklá je systémová struktura opatření – 13 klíčových komponent našeho programu. Sám Olweus (1993, s. 128) říká, že existují programy (měl na mysli anglické programy), kde se pouze vrší různé metody, o nichž autoři netuší, jak fungují. V našem projektu jsme specifikovali 13 obecných klíčových komponent, které by neměly chybět v žádném programu

13 klíčových komponent

- společné vzdělávání a supervize všech pedagogů;
- užší realizační tým (ředitel, zástupci třídních učitelů z 1. a 2. stupně, metodik školní prevence, metodik programu školy podporující zdraví, řešitel projektu);
- zmapování situace a motivování pedagogů pro změnu;
- společný postup při řešení šikanování (šest skupin základních scénářů);
- prevence v třídních hodinách;
- prevence ve výuce;
- prevence ve školním životě mimo vyučování;
- ochranný režim (demokraticky vytvořený smysluplný vnitřní řád, účinné dozory učitelů);
- spolupráce s rodiči;
- školní poradenské služby;
- spolupráce se specializovanými zařízeními;
- vztahy se školami v okolí (domluva ředitelů na spolupráci při řešení šikany, kdy se jí zúčastňují žáci z různých škol);
- evaluace (před a po zavedení programu).

Tyto klíčové komponenty jsou důležité, aby program mohl fungovat jako systém. Při chybění jedné ze součástí, např. evaluace je nebezpečí, že program zkolabuje, případně bude degenerovat atd.

2.2 Podstata a specifikum programu

A teď už ke slibované podstatě Hradeckého programu. Jeho podstatou a velkou změnou oproti jiným programům, včetně programu Olweuse – **je nová metodika řešení existujících šikan** a ta se promítá do všech 13 komponent. Na některé z nich to za chvíli ukážu. V čem spočívá novost metodiky řešení existujících šikan? Spočívá v tom, že se nejedná o obecné návody v podobě kuchařek. Ale jedná se o konkrétní a diferencovanou léčbu – podle stadií a formy šikanování. A taky podle úrovně cíle léčby šikanování. V současnosti používám 12 skupin scénářů, nicméně stále na problému pracuji, ještě to potřebuje svůj čas. Zde vás seznámím se šesti skupinami scénářů, se kterými jsem pracoval při zavádění Hradeckého školního programu a dále v projektu MÍŠ.

Předesílám, že ve světě se nepracuje se stadii a často se nepracuje ani s pravými formami šikanování – tím mám na mysli formy, které mají přímý vztah k bezpečné pomoci. To má za následek nahodilost – rizikovost při využívání různých metod. K tomu se vrátím na závěr.

2.2.1 Šest skupin scénářů

Nyní ke slibované ukázce metodiky řešení šikanování u jedné ze součástí programu. Konkrétně to ukážu na klíčové komponentě *společný postup při řešení šikanování*. Zde bylo důležité, aby pedagogové byli vytrénováni v odborném a jednotném postupu, jak budou řešit konkrétní situaci, jak budou spolupracovat mezi sebou a jak budou spolupracovat s odborníky zvenčí. Bez nácviku a domluvy neměli šanci uspět. Z toho důvodu jsem je naučil pracovat se šesti skupinami scénářů, což jim umožnilo zvládnout celé spektrum šikan. Naučil jsem je kvalifikovaně odhadnout stadium a formu šikanování a s ohledem na cíl léčby volili konkrétní scénář (viz tabulka 3). Jak v tabulce vidíte, první oblast zahrnuje dvě skupiny scénářů, které škola zvládne sama. Druhá oblast zahrnuje čtyři skupiny scénářů, kdy potřebuje škola pomoc zvenčí. Kvalifikovaná práce se scénáři umožnila pedagogům účinně a bezpečně řešit různé typy šikan.

Klasifikace scénářů pomoci podle cíle léčby, stadia a formy šikanování (M. Kolář)

Situace, které zvládne škola sama

1. První pomoc pro počáteční stadia šikanování se standardní formou.
2. Celková léčba pro řešení zárodečného stadia šikanování, RTP – Rámcový třídní program.

Scénáře, kdy potřebuje škola pomoc zvenku

3. První pomoc pro počáteční stadia šikanování s nestandardní formou.
4. První pomoc (krizové scénáře) pro běžné formy pokročilé šikany.
5. První pomoc (krizové scénáře) pro pokročilé šikany s neobvyklou formou, patří sem např. výbuch skupinového násilí, tzv. školní lynčování.
6. Celková léčba do 3. stadia šikanování, ZIP – Základní intervenční program (u pokročilých šikan vždy v kombinaci s první pomocí)

Legenda k úrovni cíle léčby:

1. První pomoc – dílčí a symptomatická léčba, rychle a bezpečně zastavuje šikanu.
2. Celková léčba – práce se vztahy v celé třídě, kauzální léčba na úrovni školních příčin, vyžaduje delší čas.

2.2.2 Význam klasifikace scénářů – smysluplná vnitřní diagnostika a bezpečná alternativní léčba šikanování

Proč je tato klasifikace podle cíle léčby, stadia a formy šikanování důležitá? Odpovím lapidárně: Je důležitá, protože vede k bezpečnosti a účinnosti diagnostiky a nápravy. Zde krátce vysvětlím význam stadií a forem pro léčbu šikanování. Ještě než začnu, předesílám důležitou věc – při odhalování šikanování musíme nejdříve kvalifikovaně odhadnout stadium a formu šikany a teprve potom volit strategii a taktiku vyšetřování. Jinak postupujeme naslepo, pokus a omyl. Tím ohrožujeme zdraví a třeba i život protagonistů šikany, zejména obětí, ale i svědků.

Stadia šikanování

Nemohu zde probírat teorii stadií. Řeknu pouze to, že šikanování je těžkou poruchou vztahů ve skupině. Nákaza vztahů má svůj zákonitý vývoj. Směřuje od zárodečné podoby tzv. ostrakismu k dokonalému pátému stadiu – totalitě (Kolář, 1990, 1996, 1997, 2000 aj.).

Pro nás je důležitý význam stadií pro praxi. Uvedu tři důvody, proč s nimi musíme počítat:

Existuje zásadní rozdíl ve vyšetřování a první pomoci – dílčí léčbě u počátečního (tj. prvního, druhého a třetího stadia) a u pokročilého (tj. čtvrtého a pátého stadia) onemocnění skupiny.

Celková léčba skupiny má pro každé stadium svoje specifika. Stadia umožňují nastavit hranici možností různých odborníků kvalifikovaně pomoci (odborníci prvního kontaktu, specialisté, neřešitelné i pro specialisty).

Formy šikanování

Krátce ještě k významu forem šikanování. Vnitřní stadia šikanování jsou pro pomoc určující. Nicméně neobvyklá (nestandardní) forma může vyžadovat doladění základního postupu a někdy i zásadnější změnu. Do neobvyklé formy patří například výbuch skupinového násilí, tzv. třídní nebo školní lynčování. V praxi se mi osvědčilo rozlišení šikanování na dvě základní skupiny neobvyklých forem. První skupina zahrnuje šikany, které ohrožují bazální potřeby bezpečí pedagoga, útočí na jeho integritu. Většinou se jedná o fyzicky extrémně brutální šikany, kterých se staneme náhodnými svědky a s nimiž jsme konfrontováni neočekávaně. S tou druhou skupinou máme potíže, protože je tam změna v základním schématu šikany. Prakticky jde o systémovou odlišnost v organizování života ve škole, nějakou zvláštnost u přímých a nepřímých účastníků a malou míru propojenosti se školou. Patří sem například šikana, kde vlivní ochránci brání nápravě.

A ještě poznámka. Důležité je dále rozlišit pravou formu a nepravou formu šikanování. Pravá forma má přímou vazbu na léčbu šikanování. Nepravá forma je pro pomoc bezvýznamná. Někdy však může být i zavádějící. Je to něco podobného jako nepravé salátovité třídění poruch chování.

2.3 Shrnutí v kostce

Nakonec zkusím vyzdvihnout nejpodstatnější kroky programu, které vedly k efektu.

1. Všichni pedagogové školy byli vycvičeni ve zvládnutí šesti scénářů. První a druhou skupinu zvládali kompletně sami. Třetí až šestou skupinu scénářů se naučili diagnostikovat a naučili se zvládat nejnütnější krizové kroky, včetně spolupráce s odborníky.
2. Odborníci ze servisních zařízení (SVP Domino, OS Salinger, SVP Návrat atd.) absolvovali trénink a supervizi v diagnostice a řešení šikan, které patří do druhé oblasti scénářů – scénářů, kdy škola potřebuje pomoc z venku. Vypracovali si vlastní projekt Bezpečná třída, jehož indikační kritéria pro odbornou péči vycházela z mojí klasifikace stadií šikanování.
3. V celé škole byl zmapován výskyt šikanování. A na podkladě kvalifikovaného odhadu stadia, formy šikanování a posouzení cíle léčby byly vypracovány konkrétní programy pro jednotlivé případy šikany ve třídách, ale i pro šikany, které se děly mimo třídu v areálu školy.

Závěr: Hradecký program nebyl programem, který by čekal, co se bude dít. Ale byl to program, který aktivně šikanu vyhledal a prostřednictvím nové metodiky ji diagnostikoval v rámci šesti skupin scénářů a následně diferencovaně léčil. Poměrně jemná vnitřní diagnostika umožnila vystavět program šitý na míru. Touto neprodlenou, cílenou a alternativní léčbou si vysvětlují mimořádný a rychlý efekt programu – již za 4 měsíce se podařilo snížit celkově šikanu o 42,5 %.

Výňatek z příspěvku Michala Koláře uvedeného ve sborníku příspěvků z konference : Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém, 1. Vyd. Brno: Tribun EU, 2009, s. 18 - 23

Příloha č. 2

Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č.j.:24 246/2008-6

Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí, která ohrožuje základní výchovné a vzdělávací cíle školy. V místech jejího výskytu dochází ke ztrátě pocitu bezpečí žáků, který je nezbytný pro harmonický rozvoj osobnosti a efektivní výuku. Na rozdíl od jiných druhů násilí je šikana zvláště zákeřná, protože často zůstává dlouho skrytá. Tak i při relativně malé intenzitě šikany může u jejích obětí docházet k závažným psychickým traumatům s dlouhodobými následky a k postupné deformaci vztahů v kolektivu.

Vzhledem k tomu, že šikana se v zárodečných fázích vyskytuje v téměř každé škole, je potřeba věnovat tomuto jevu zvláštní pozornost. Důraz je nutné zaměřit na vytváření dobrých vztahů uvnitř třídních kolektivů, zabývat se vztahy v třídních kolektivech ještě před vznikem šikanování. K tomuto je potřeba zajistit další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky vytváření dobrých vztahů, v práci s dynamikou skupiny, v podpoře a upevňování zdravých třídních norem dětí, žáků a studentů jako prevenci šikanování.

Na prevenci šikany i při řešení jednotlivých případů by měli spolupracovat pedagogičtí pracovníci podle předem dohodnutých postupů. K tomu je nutné zajistit další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky šikanování.

Cílem předkládaného metodického pokynu je upozornit na závažnost šikanování, poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace k prevenci a řešení tohoto specifického problému.

Tento metodický pokyn je určen pro právnické osoby vykonávající činnost škol zřizovaných MŠMT. Podpůrně je doporučován k využití i ostatním školám zapsaným do školského rejstříku a poskytovatelům služeb souvisejících se vzděláváním a výchovou.

Čl. 1

Charakteristika šikanování

(1) Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví obětí.

(2) Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách. Pocit bezpečí každého jedince a jeho začlenění do třídního kolektivu je základní podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu třídy a školy. Všechny školy a školská zařízení mají povinnost předcházet všem náznakům násilí a šikanování. Šikanování v jakékoli formě a podobě nesmí být pracovníky školy akceptováno. Samotní

pedagogičtí pracovníci nesmí svým jednáním s některými žáky a chováním vůči nim podněcovat zhoršování vztahů směřující k šikanování těchto žáků jejich spolužáky.

Čl. 2

Projevy šikanování

(1) Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu. Mezi základní formy šikany patří:

Verbální šikana, přímá a nepřímá – psychická šikana (součástí je i kyberšikana, děje se pomocí ICT technologií).

Fyzická šikana, přímá a nepřímá (patří sem i krádeže a ničení majetku oběti).

Smíšená šikana, kombinace verbální a fyzické šikany (násilné a manipulativní příkazy apod.).

(2) Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti a v některých opravdu závažných případech může nabýt i rysy organizovaného zločinu. Příklady šikanování jsou uvedeny v příloze.

Čl. 3

Odpovědnost školy

(1) Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit, a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

(2) Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění (dále jen trestných činů) vydírání (§ 235), omezování osobní svobody (§ 213), útisku (§ 237), ublížení na zdraví (§ 221-224), loupeže (§ 234), násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (zvláště § 197a), poškozování cizí věci (§ 257), znásilnění (§ 241), kuplířství (§ 204) apod.

(3) Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu (§168, 167 trestního zákona). V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadřizování (§ 166 tr. zákona) či schvalování trestného činu (§165 tr. zákona), v krajním případě i podněcování (§ 164 tr. zákona). Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu (§ 10 tr. zákona) může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.

Čl. 4

Školy a školská zařízení v prevenci šikanování

(1) Základem prevence šikanování a násilí na školách je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky (a mezi žáky a učiteli). Školy a školská zařízení při efektivní realizaci prevence šikanování usilují o vytváření bezpečného prostředí a za tím účelem:

- podporují solidaritu a toleranci,
- podporují vědomí sounáležitosti
- posilují a vytváří podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy

- uplatňují spolupráci mezi dětmi a rozvíjí jejich vzájemný respekt
- rozvíjí jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince.

(2) Ředitelé škol a školských zařízení odpovídají za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a násilí. Vychází přitom z komplexního pojetí preventivní strategie, která je ve smyslu *Metodického pokynu k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* č. j. 20 006/2007-51 součástí Minimálního preventivního programu školy. Ředitelé zejména:

Zajistí vzdělávání pracovníků (pedagogických i nepedagogických) v akreditovaných kurzech k problematice šikanování. Vzdělávání pedagogických pracovníků se řídí § 10 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb. Vzdělávání školního metodika prevence ve specializačním studiu se řídí § 9 vyhlášky č. 317/2005 Sb.

Zajistí v souladu s pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky zejména ve škole před vyučováním, o přestávkách mezi vyučovacími hodinami, mezi dopoledním a odpoledním vyučováním, podle potřeby při přecházení žáků mezi budovami školy, do zařízení školního stravování a do školní družiny. Především v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet.

Zajistí, aby žáci i pedagogičtí pracovníci byli seznámeni s negativními důsledky šikanování, a to jak pro jeho oběti a pachatele, tak i pro celý třídní (školní) kolektiv. Za zvlášť nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat počáteční projevy šikanování.

Zajistí doplňování školní knihovny o literaturu z oblasti problematiky násilného chování a šikanování

(3) Pedagogičtí pracovníci vedou důsledně a systematicky žáky a studenty k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka. Pomáhají rozvíjet pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka. Všichni pedagogičtí pracovníci by měli vnímat vztahy mezi žáky a atmosféru v třídních kolektivech, kde působí, jako nedílnou a velmi důležitou součást své práce. Důležité aktivity školy nelze spojovat jen s určitým vyučovacím předmětem nebo skupinou předmětů. Vztahy a chování pedagogických i nepedagogických pracovníků vůči sobě a vůči žákům, ovlivňují chování žáků.

(4) Ve školním řádu budou jasně stanovena pravidla chování včetně sankcí za jejich porušení.

Čl. 5

Program proti šikanování

(1) Každá škola si vytvoří vlastní Program proti šikanování, pokud ho doposud nemá. Tento program se stane součástí Minimálního preventivního programu.

(2) Na tvorbě a realizaci programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Koordinace jeho tvorby patří ke standardní činnosti školního metodika prevence. Ten podle potřeby spolupracuje s metodikem prevence v PPP. Za realizaci a hodnocení programu je odpovědný ředitel školy.

(3) Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí. Důležité je zaměřit se na oblast komunikace a vztahů mezi žáky ve třídách, a to bez ohledu na to, zda tam k projevům šikany již došlo či ne. Současně je třeba stanovit smysluplnou

strukturu programu.

(4) Hlavní součástí programu je krizový plán, který eliminuje či minimalizuje škody v případě, že k šikanování ve školním prostředí dojde. Měly by z něj jednoznačně vyplynout kompetence jednotlivých osob a specifický postup a způsob řešení. Konkrétně je nutné rozpracovat dva typy scénářů:

1. První zahrnuje situace, které škola zvládne řešit vlastními silami. Do této skupiny patří postupy pro počáteční stádia šikanování a rámcový třídní program pro řešení zárodečného stádia šikanování.

2. Druhý zahrnuje situace, kdy škola potřebuje pomoc z venku a je nezbytná její součinnost se specializovanými institucemi (viz čl. 9) a policií. Sem patří řešení případů pokročilé a nestandardní šikany, např. výbuchu skupinového násilí vůči oběti.

(5) S krizovým plánem jsou vždy na začátku školního roku prokazatelně seznámeni žáci (přiměřeně jejich věku), studenti a jejich zákonní zástupci.

Čl. 6

Postupy řešení šikanování

(1) Odhalení šikany bývá obtížné. Významnou roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí „solidarity“ agresorů i postižených.

(2) Účinné a bezpečné vyšetření šikany vychází z kvalifikovaného odhadu stadia a formy šikanování. Existuje rozdíl mezi vyšetřováním počátečních a pokročilých stádií šikanování. Jednotlivá stádia jsou blíže popsána v příloze č. 2 Stádia šikanování.

(3) Metody vyšetřování šikanování:

A. Pro vyšetřování počáteční šikany (se standardní formou) lze doporučit strategii v těchto pěti krocích:

1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi.
2. Nalezení vhodných svědků.
3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).
4. Zajištění ochrany obětem.
5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

B. Pokročilá šikana s neobvyklou formou – výbuch skupinového násilí vůči oběti, tzv. třídního lynčování, vyžaduje následující postup:

1. Překonání šoku pedagogického pracovníka a bezprostřední záchrana oběti.
2. Domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování.
3. Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
4. Pokračující pomoc a podpora oběti.
5. Nahlášení policii.
6. Vlastní vyšetřování.

(4) V rámci první pomoci je nutné při pokročilých, brutálních a kriminálních šikanách spolupracovat s dalšími institucemi a orgány, a to zejména s pedagogicko-psychologickou poradnou, střediskem výchovné péče, orgánem sociálně právní ochrany dítěte, Policií ČR.

Doporučuje se seznámit pedagogické pracovníky s informací MŠMT ČR č.j.: 25 884/2003-24 *Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při*

vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané.

(5) V případě negativních dopadů šikanování na oběť je nutné zprostředkovat jí péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, speciálně pedagogického centra nebo dalších odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.

(7) Podrobnější informace k článkům 5 a 6 jsou v příloze č. 3 Doporučená literatura.

Čl. 7

Výchovná opatření

(1) Doporučuje se dále pracovat s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy, rodinné prostředí). V případě potřeby mu zprostředkovat péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče nebo jiných odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.

(2) Pro potrestání agresorů lze užít i následující běžná výchovná opatření:

- Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, podmíněné vyloučení a vyloučení ze studia na střední škole.
- Snížení známky z chování.
- Převedení do jiné třídy.

(3) Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina).

(4) V mimořádných případech se užijí další opatření:

Ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu.

Ředitel školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

Čl. 8

Spolupráce s rodiči

Pokud rodiče informují školu o podezření na šikanování, je za odborné vyšetření záležitosti zodpovědný ředitel školy. Při nápravě šikanování je potřebná spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, školního metodika prevence, výchovného poradce a dalších pedagogických pracovníků, jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací. Je nutné předem informovat rodiče o tom, co dělat v případě, když se dozvědí o šikanování (viz Čl. 5 odst. 5).

Čl. 9

Spolupráce se specializovanými institucemi

(1) Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, školního metodika prevence, výchovného poradce nebo zástupce

školy s dalšími institucemi a orgány. Zejména:

- v resortu školství – s pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry,
- v resortu zdravotnictví – s pediatry a odbornými lékaři, dětskými psychology, psychiatry a zařízeními, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči, včetně individuální a rodinné terapie,
- v resortu sociální péče – s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími zainteresovanými stranami, s rodinou),
- případně s NNO specializujícími se na prevenci a řešení šikany.

(2) Dojde-li k závažnějšímu případu šikanování nebo při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění), ředitel školy nebo školského zařízení oznámí tuto skutečnost Policii ČR.

(3) Ředitel školy oznámí orgánu sociálně právní ochrany dítěte skutečnosti, které ohrožují bezpečí a zdraví žáka. Pokud žák spáchá trestný čin (provinění), popř. opakovaně páchá přestupky, ředitel školy zahájí spolupráci s orgány sociálně právní ochrany dítěte bez zbytečného odkladu.

Čl. 10

Selhání školy v řešení šikany

(1) V případech podezření nebo již prokazatelných projevů šikany, které nejsou bezodkladně a uspokojivě řešeny v pravomoci pedagogických pracovníků včetně metodika prevence či výchovného poradce, je zcela na místě obrátit se na ředitele příslušné školy nebo školského zařízení.

Pokud se však projeví nečinnost i ze strany ředitele, je možné jednat v této záležitosti se zřizovatelem školy nebo podat stížnost na školu České školní inspekci. Stížnost podaná písemně, osobně nebo v elektronické podobě se přijímá ve všech pracovištích ČŠI.

stížnost je možné adresovat příslušnému inspektorátu ČŠI, samozřejmě je možno podat stížnost i na ústředí tzn. na adresu: Fráni Šrámka 37, 150 21 Praha 5, resp. elektronicky na adresu posta@csicr.cz.

(2) Současně je potřebné v odůvodněných případech zajistit oběti šikanování pomoc psychologa, speciálního pedagoga (etopeda) popřípadě jiného specialisty.

Čl. 11

Závěrečné ustanovení

Zrušuje se Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. j. 28 275/2000 - 22

Tento pokyn nabývá účinnosti dnem jeho zveřejnění ve Věstníku MŠMT ČR.

Příloha č. 1

Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování

1. Nepřímé (varovné) znaky šikanování mohou být např.:

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.
- (Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť přizpůsobovací konflikty nejsou vzácností!)

2. Přímé znaky šikanování mohou být např.:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo "legrací" zranitelný.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávistným, nebo pohrdavým tónem.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

3. Rodiče žáků se doporučuje upozornit zejména na to, aby si všímali těchto možných příznaků šikanování:

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by se telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Nechuť jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno při bedlivější pozornosti pozorovat strach. Ztráta chuti k jídlu.
- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem.
- Dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).

- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!"
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objeví výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě. Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, tě je ztratilo), případně doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma. Své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.)
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.

Příloha č. 2

Stádia šikanování

Motto: Školní šikanování je nemoc skupinové demokracie a má svůj zákonitý vnitřní vývoj.

První stadium se v podstatě odehrává v jakékoliv skupině. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor je prima si dělat „legrácky“. Pak to ale jde dál, skupina si najde jakéhosi otloukánka. Třetí stadium už je klíčové. Vydělí se jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Do této chvíle lze věci jasně řešit. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti a celá skupina se stává krutou. V pátém stadiu – totalitě – se stane šikanování skupinovým programem.

Michal Kolář

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. spolužáci si na nich odreačují nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají

jejich obětmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná.

Stadia šikanování podle Michala Koláře, 1990, 1996, 1997, 2000 aj.

Příloha č. 3

Doporučená literatura z oblasti školního šikanování

Kolář, M. (2001, 2005). Bolest šikanování. Praha: Portál.

Kolář, M. (1997, 2000). Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál.

Kolář, M. (2005). Školní násilí a šikanování. Ostrava: CIT, Ostravská univerzita.

Kolář, M. (Ed.) (2004). Školní šikanování. Sborník z první celostátní konference konané v Olomouci na PF UP 30.3.

Kolář, M. (2003). Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních. Praha: MŠMT ČR.

Parry, J., Carrington, G. (1997). Čelíme šikanování: sborník metod. Praha, IPPP.

Říčan, P. (1995). Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Praha: Portál.

Časopisy

Kolář, M. (2007). Český školský program proti šikanování. Perspektivy. In: Sociálna prevencia. Bratislava: Národné osvetové centrum.

Kolář, M. (2007). Český školní program proti šikanování. Právo a rodina č.3/2007

Kolář, M. (2006). Jak na šikanu? Psychologie dnes 2 (12), 16-18

Kolář, M. (2005). Devět kroků při řešení počáteční šikany aneb pedagogická chirurgie. Prevence 7 (2), 3-7.

Kolář, M. (1998). Soudce Lynch na českých školách? Vyšetřování a léčba specifických typů šikan; in Sborník „Prevence šikanování ve školách“, Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, Praha.

Příloha č. 4

Příklady šikanování

1. Případ: Zpověď oběti počátečního stadia šikanování

(doslovný přepis)

nadávaj mi
dělej mi naschvály
maj na mne poznámky když přijdu po nemoci
rejpaj do mne
když se učitel rozhoduje koho vyzkoušet tak mu poraděj mne
když nejsem ve škole říkaj učitelům, co není pravda
když něco provedou, snaží se to svalit na mne
když se učitel zeptá jestli někdo má tahák, hned se všichni ozvou, že mám já
vo hodině, když písemka, tak zničeho nic se ozve abych neopisoval
všichni maj strašnou radost když dostanu špatnou známku
když jsem služba, tak všichni udělaj ve třídě nepořádek
nepouští mne mezi sebe když si povídají
když si řeknu o sešit tak řeknou, že ho nemají dopsanej a pak ho pučej někomu jinýmu
ve frontě na oběd mne předbíhají
když je ve třídě smrad tak hned řeknou že jsem si prd
povyšujou se nade mne
Nic mi nepučej
když něco udělám, hned to všem řeknou
plivnou mi na židli a na všechny ostatní, abych si nemohl najít jinou
na výtvarce si ode mne vezmou štětec a nic mi neřeknou a maj z toho strašnou srandu, když ho
hledám
když v matice někdo počítá na tabuli, tak mu raděj a řeknou mu i výsledky. Ale mně ne. když už
mi poraděj, tak špatně
někdy mi tašku zamknou do skříně a říkaj že od ní nemaj klíč
když se učitel zeptá kdo chybí tak místo mého jména řeknou nějakou nadávkou

2. Případ: „Premiantka třídy“ – za určitých okolností se může stát obětí šikany kterékoliv dítě.

Půvabná třináctiletá dívka, premiantka třídy závodně hrající tenis, se stala terčem kritiky a nemilosti skupiny spolužáků. Nedokázala se zapojit do společné zábavy, snad působila poněkud křečovitě a byla příliš orientována na výkon. To však neopravňovalo zdatného a oblíbeného chlapce, aby jí dlouhodobě fyzicky ubližoval. Jelikož ale ona byla zdatná a odvážná dívka, pokoušela se mu někdy postavit a vrátit mu způsobené příkoří, ovšem proti jeho brutalitě neměla šanci. Schytila od něj tvrdé rány a kopance. Nikdo se jí nezastal. Po takovém střetu často plakala. Rodiče a učitelé se nikdy o jejím trápení nedověděli. Oběti agresivity tohoto „gentlemana“ se krátkodobě staly dvě další dívky s výborným prospěchem.

Po příchodu nového žáka, který byl jednoznačně nejsilnější a přitom povahově mírný a jemný, násilí zmíněného chlapce ustalo.

Je zajímavé, že dívka, která se mi s tímto příběhem svěřila a kvůli níž jsem navázal spolupráci s mimořádně obětavou výchovnou poradkyní, si po delší době téměř na nic nevzpomněla. Její bolestivé vzpomínky byly vytěsněny mimo vědomou oblast.

Kolář M. (2005) Bolest šikanování. Praha: Portál, 2005

Příloha č. 5

Informační leták pro žáky ZŠ a pro studenty SŠ

Nikdo nemá právo druhému ubližovat!
spolužáci se k tobě chovají nepřátelsky, ubližují ti a ty nevíš, jak dál.
Víš o někom, kdo je šikanován, a je ti ho líto.

PŘEKONEJ STRACH A ZAJDI ZA UČITELEM, KTERÉMU DŮVĚŘUJEŠ (ŠKOLNÍM METODIKEM PREVENCE, ŠKOLNÍM PSYCHOLOGEM, VÝCHOVNÝM PORADCEM).

Co je to šikanování?

Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že ti někdo, komu se nemůžeš ubránit, dělá, co ti je nepříjemné, co tě ponižuje, nebo to prostě bolí. Strká do tebe, nadává ti, schovává ti věci. Ale může ti znepříjemňovat život i jinak. Pomlouvá tě, intrikuje proti tobě, navádí spolužáky, aby s tebou nemluvili a nevšímali si tě.

- Svěř se svým rodičům.

- V případě, že nenajdeš odvahu říct to ani svým rodičům, zavolej na pražskou Linku bezpečí, telefon 800 155 555 nebo 116 111. Bezplatně můžeš telefonovat z celé republiky. Nepotřebuješ k tomu peníze ani telefonní kartu. Tito lidé ti budou věřit, protože nejsi sám, komu se něco podobného děje.

Příloha č. 3

Dotazník pro žáky základních škol a studenty středních škol

Dotazník je naprosto anonymní, to znamená, že nikdo nepozná, že jsi ho vyplňoval zrovna Ty, u každé odpovědi můžeš zaškrtnout více možností. Toto není test ze znalostí, nikdo Ti za něj nedá známku, žádná odpověď není špatná. Vyplňuj ho prosím pouze Ty sám!!!

1) Jak bys popsal slovo šikana, co znamená šikana?

.....

2) Už ti někdo vysvětloval, co znamená slovo šikana ?

a) Ano slyšel jsem to od :

b) nikdy mi to nikdo nevysvětloval

Rodičů

kamarádů

učitele

policisty

od jiného,

3) bavil jsi se někdy doma s rodiči o šikaně ?

Ano, bavil jsem se o tom vícekrát

Ano, jednou jsem se o tom s rodiči bavil

Myslím, že mi o tom někdy něco říkali

Ne, o tomto jsem se s rodiči nebavil

4) Koho bys požádal o pomoc, kdyby Tě někdo šikanoval?

Učitel

rodič

kamarád

jiný

nikoho bych nepožádal, protože

5) Znáš nějakou organizaci, na kterou by ses mohl obrátit, kdybys byl šikanován? Pokud ano, napiš její název (nevadí, když ho neznáš přesně) :

.....

6) Znáš nějaké telefonní číslo, na které bys mohl zavolat, když bys byl šikanován a potřeboval bys pomoc. Pokud ano, napiš ho, případně pokud víš, tak napiš, kam by ses dovolal.

.....

7) Představ si, že bys věděl , že nějaký starší kluk pořád mlátí a vysmívá se Tvému spolužákovi. Co bys udělal ?

a) řekl to učitelce

b) řekl to doma

c) pomohl bych spolužákovi, aby se dokázal ubránit

d) raději nic, protože

e) udělal bych

8) Představ si následující situaci - Tvůj spolužák (Pavel) předběhl jiného (Petra) ve frontě na oběd, když Petr chce, aby se Pavel vrátil na své místo, tak ten to odmítá. Začnou se spolu hádat a Petr Pavla uhodí, začnou se prát. Nakonec je roztrhne učitel. Myslíš si, že :

- Pavel šikanoval Petra, protože ho předběhl ve frontě
- Petr šikanoval Pavla, protože ho uhodil
- Ani jeden nešikanoval, protože (doplň)

9) Ublížoval Ti (fyzicky, slovně nebo i jinak) někdo ze třídy nebo ze školy ?

- Ne, nikdo mi neublíží ani neublížoval
- Ano, ale už to skončilo. Ublížoval mi tak, že (popiš jak).....
.....
- Ano, a stále mi ubližuje. Ublíží mi tak, že (popiš jak).....
.....

10) Pokud jsi na předchozí otázku (č. 9) odpověděl kladně, myslíš si, že se jednalo o šikanu?

Ano, určitě se jednalo o šikanu, protože :

Myslím, že se jednalo o šikanu, protože :

Myslím si, že se nejednalo o šikanu, protože :

Určitě se nejednalo o šikanu, protože :

11) Pokud jsi na jednu z otázek č. 9 nebo 10 odpověděl kladně, napiš, zda jsi dělal něco proti tomu, abys nebyl šikanován či Ti nebylo ubližováno, bránil ses?

- a) postavil jsem se mu b) řekl jsem to učitelce c) řekl jsem to doma
- d) nedělám raději nic, protože
- e) udělal jsem

- jsi kluk / holka
- Kolik ti je let :

11 12 13 14 15 16 17 18 a více

Děkuji Ti za vyplnění

Příloha č. 4

Dotazník pro rodiče žáků základních a středních škol

V rámci mé diplomové práce jste obdrželi dotazník, jehož cílem je zmapovat, nakolik se rodiče orientují v problematice šikany v dětském kolektivu. Dotazník je anonymní a jeho vyplněním strávíte cca 10 minut. Pokud byste nevěděli co odpovědět, odpovědi nedohledávejte, ponechte otázku nevyplněnou nebo můžete napsat nevím. V případě, že máte více dětí, vztahuje se otázka č. 5 k dítěti, které Vám doneslo tento dotazník. Pokud je to jen trochu možné, prosím, aby každý z rodičů vyplnil dotazník samostatně, a to pouze za sebe. Pro tento případ máte k dispozici dva předtisky. Děkuji za spolupráci.

Jan Láska

1) jak byste charakterizoval(a) pojem „šikana,, ?

.....
.....

2) mluvil(a) jste někdy se svým dítětem (dětmi) o šikaně?

Ano, bavíme se o tom běžně,

Párkrát jsem se s ním o tom bavil(a),

Jednou jsem se s ním o tom bavil(a)

Ne, nemluvili jsme o tom, protože

3) pokud jste se se svým dítětem bavil(a) o šikaně, radil(a) jste mu, jak se má v případě, že by bylo šikanováno, zachovat?

Ano, radil(a) jsem mu (co?):

.....

Ne, neradil(a) jsem mu, jak se má zachovat (proč?) :

.....

4) myslíte si, že byste poznal(a), kdyby Vaše dítě bylo šikanováno?

- Ano, poznal(a) bych to podle toho, že :

.....

- Nepoznal(a) bych to

- Nejsem si jist(a), zda bych to poznal(a)

- Jiná odpověď

5) jak byste hodnotil(a) situaci ohledně šikany na škole, kterou Vaše dítě navštěvuje :

- jsem přesvědčen(a), že ve škole, kterou navštěvuje mé dítě, šikana není , protože :

.....

- myslím si, že ve škole, kterou navštěvuje mé dítě, šikana není :

.....

- mám náznaky, že by ve škole, kterou navštěvuje mé dítě, šikana mohla být, protože :

- jsem přesvědčen(a), že ve škole, kterou navštěvuje mé dítě, je šikana, protože :

6) znáte nějaké instituce, na které byste se mohl obrátit v případě, že byste měl podezření, že Vaše dítě je obětí šikany?

- Ano, znám, mohu se obrátit na :

- Ne, neznám žádné instituce

7) znáte nějaké telefonní číslo, na které byste se mohl(a) obrátit v případě, že byste měl(a) podezření, že Vaše dítě je obětí šikany či v případě, že byste chtěl(a) pouze v tomto problému poradit? Pokud víte, můžete uvést, i kam byste se dovolal(a).

- ano, znám, tel.č jsou :

- ne, neznám žádné takové číslo

8) pokuste se uvést chování, které by vykazovalo dítě, které je šikanováno

.....
.....

9) prosím pokuste se popsat, co byste učinili, kdyby se vaše dítě chovalo tak, jak jste popsali k výše uvedené otázce

.....
.....

10) v případě, že byste chtěl(a) k uvedené problematice ještě něco sdělit, můžete tak učinit nyní:

.....
.....

Dotazník Vám donesl :

syn věk :let

dcera věk :let

Dotazník vyplňoval :

Otec

matka

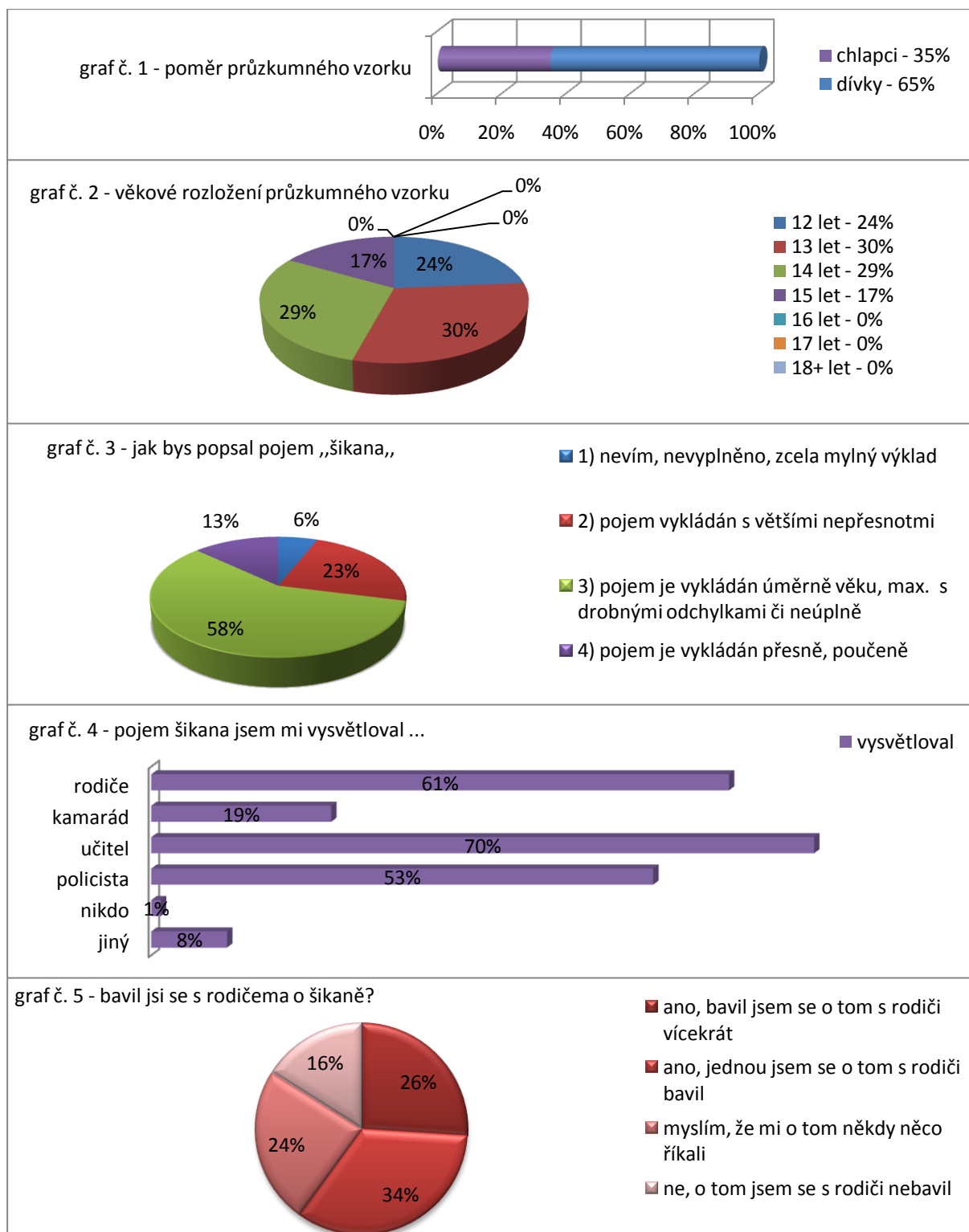
jiný zákonný zástupce :

muž - žena

Děkuji za pomoc. Budu se snažit, aby výsledky napomohly zlepšení prevence šikany v dětském kolektivu. Dotazník prosím dejte do přiložené obálky. Pokud dotazník vyplnili oba rodiče samostatně (v tom případě o to více děkuji), pak vložte oba vyplněné dotazníky do stejné obálky. Následně zalepte a zašlete po svém potomkovi zpět do školy, odkud mi bude dodán k vyhodnocení

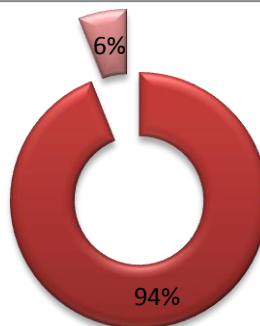
Příloha č. 5 – výsledky podle jednotlivých škol

1) 3. ZŠ Rakovník



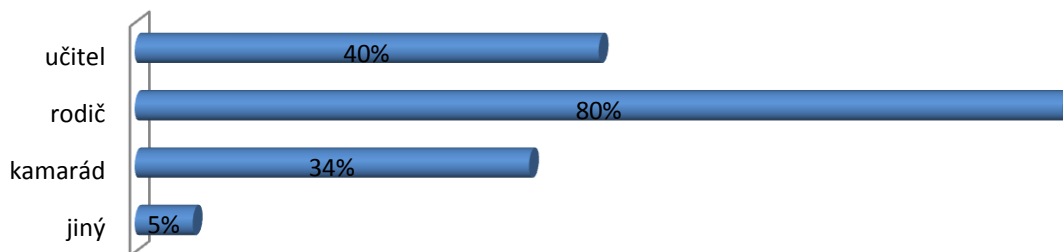
graf č. 6 - požádal bys někoho o pomoc?

■ ano, požádal
■ nepožádal

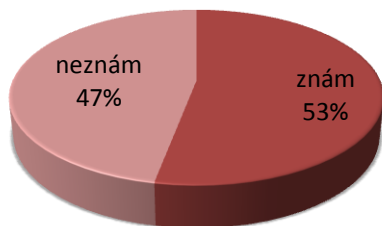


graf č. 7 - koho bych požádal o pomoc

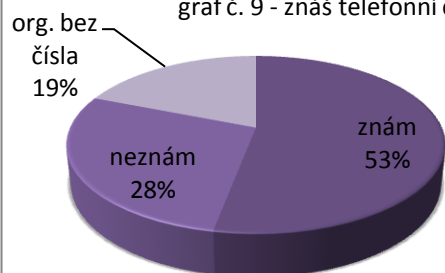
■ požádal bych



graf č. 8 - znáš organizaci ...

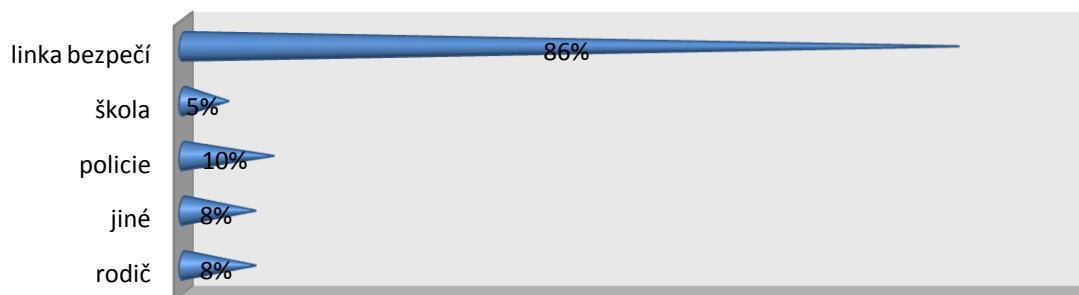


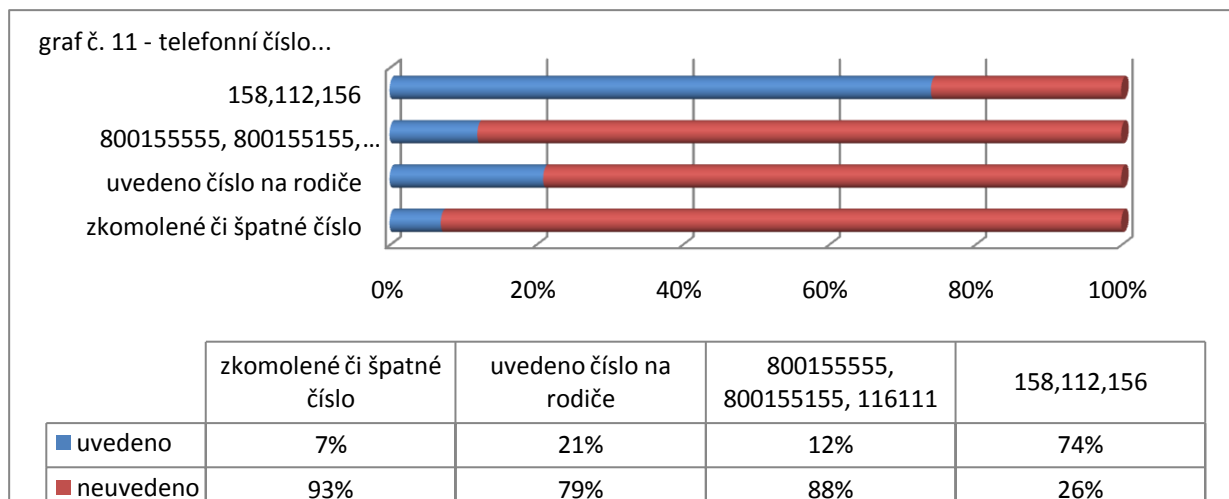
graf č. 9 - znáš telefonní číslo ...



graf č. 10 - instituce

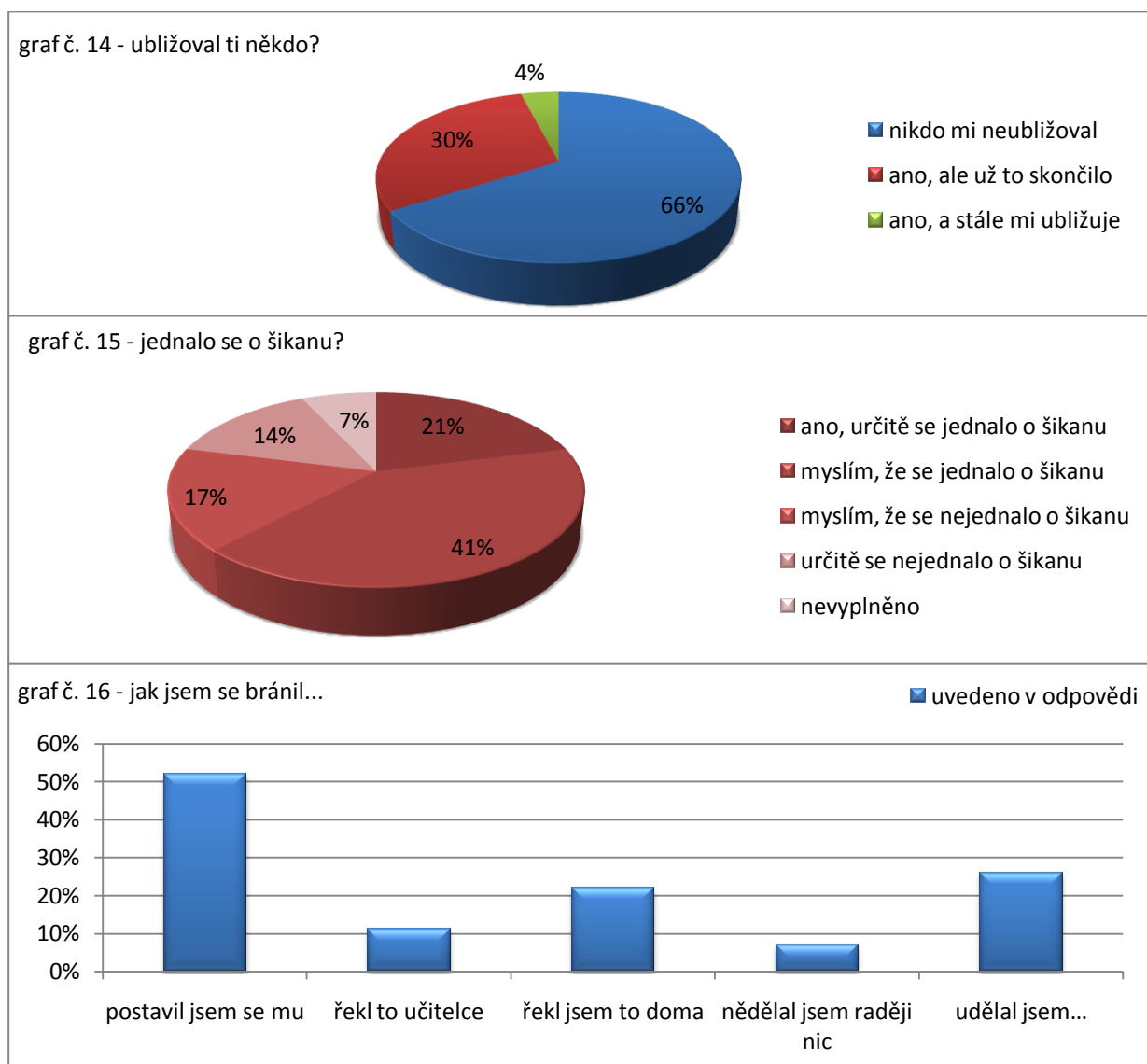
■ možnost uvedena



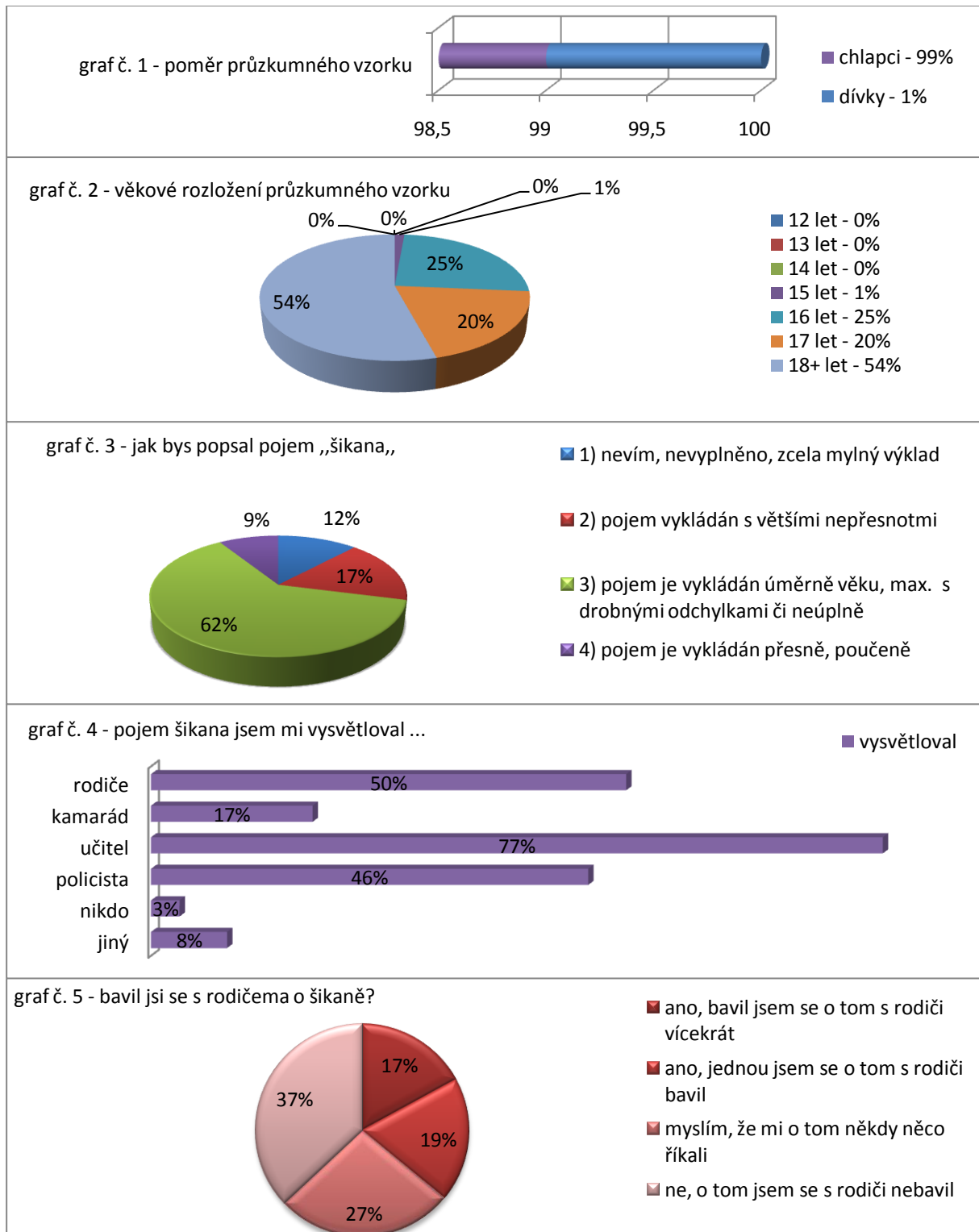


Graf č. 12 – „udělal bych..., - srovnání škol je uvedeno přímo v textu práce

Graf č. 13 – „kdo šikanoval,, - srovnání škol je uvedeno přímo v textu práce

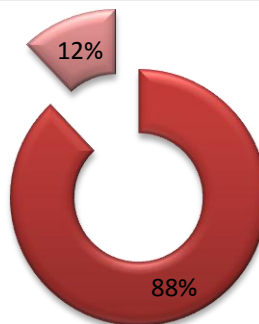


2) průmyslová škola Rakovník



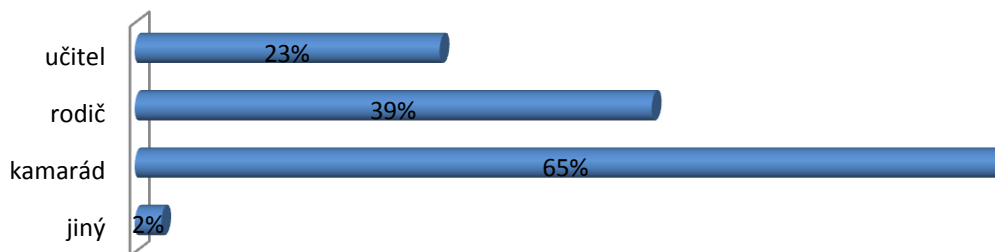
graf č. 6 - požádal bys někoho o pomoc?

■ ano, požádal
■ nepožádal

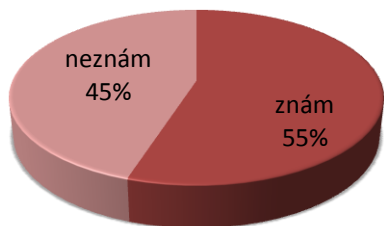


graf č. 7 - koho bych požádal o pomoc

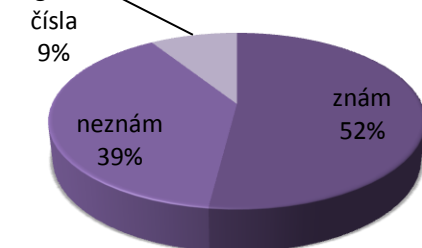
■ požádal bych



graf č. 8 - znáš organizaci ...

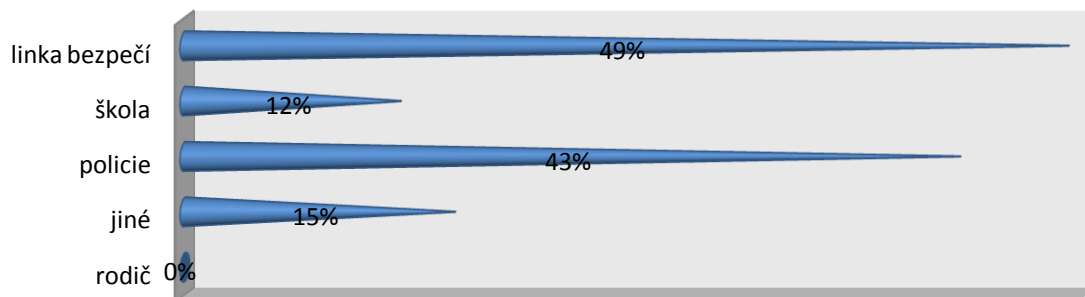


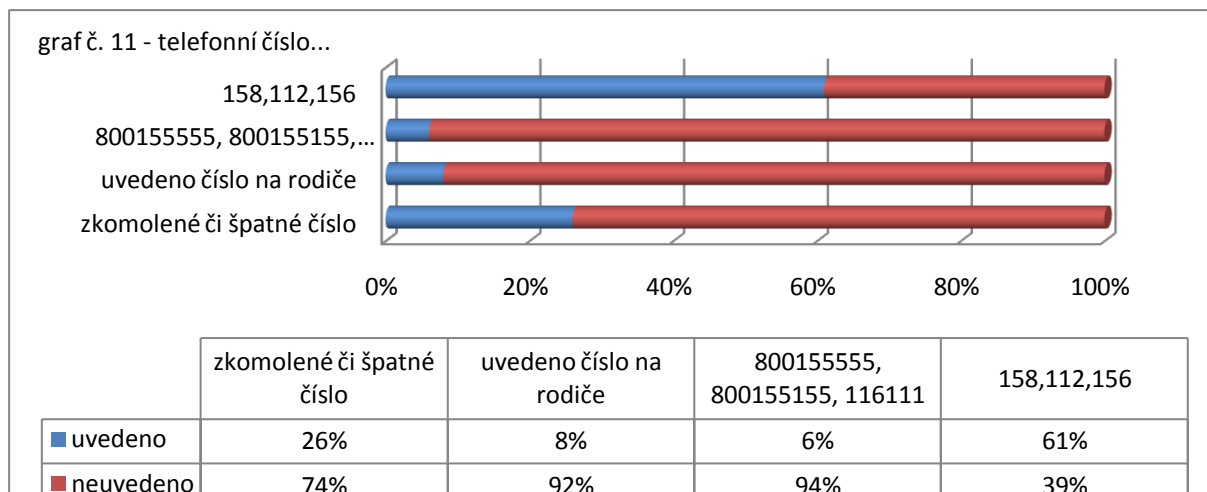
graf č. 9 - znáš telefonní číslo ...



graf č. 10 - instituce

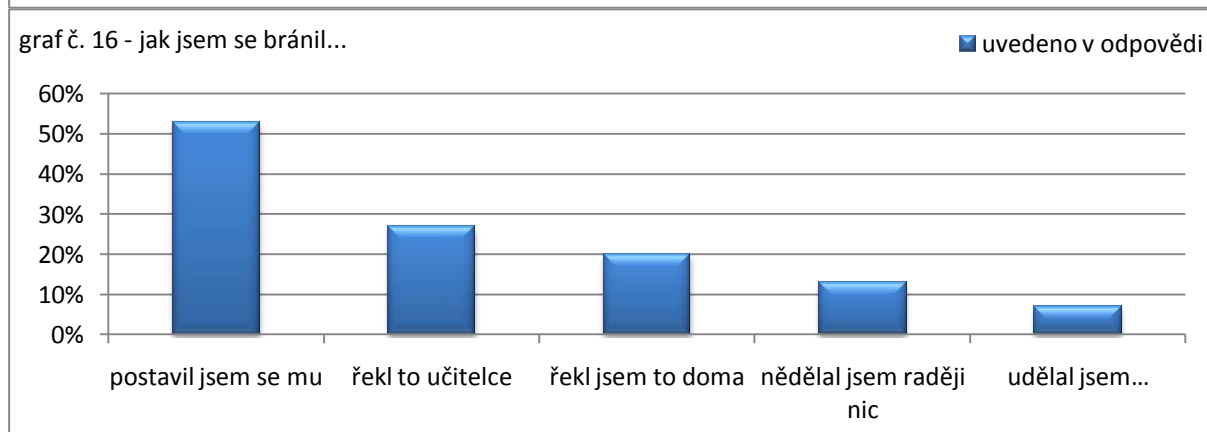
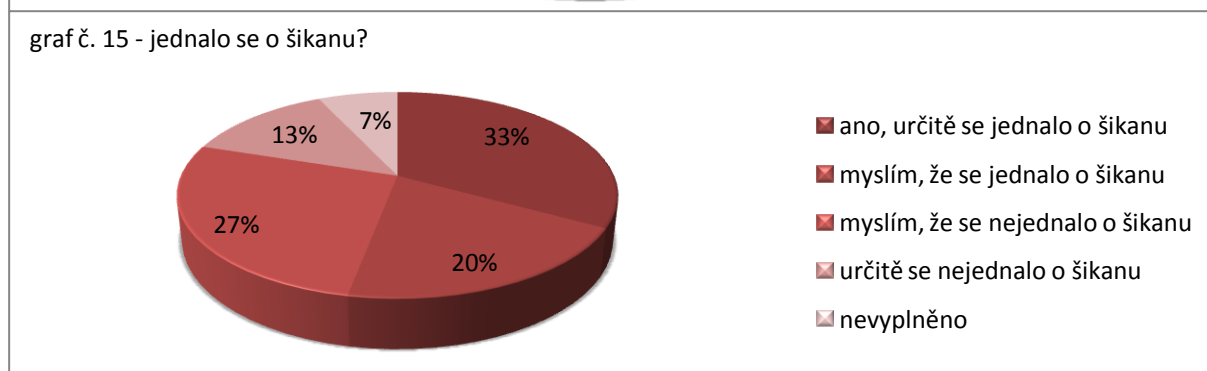
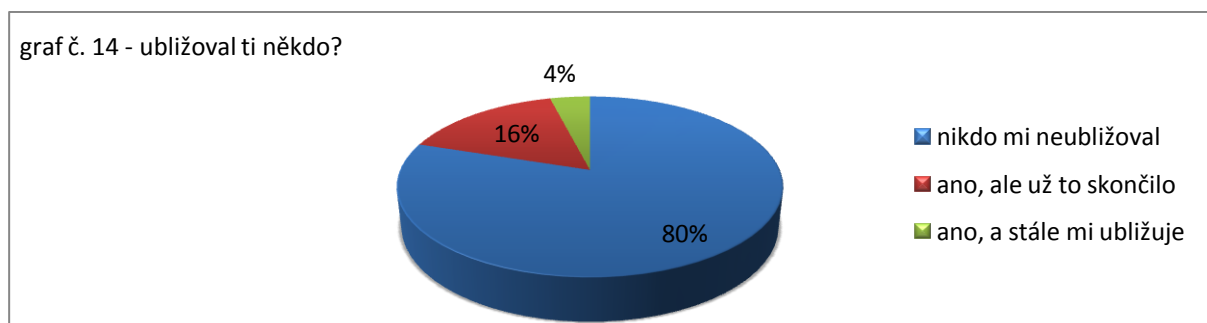
■ možnost uvedena



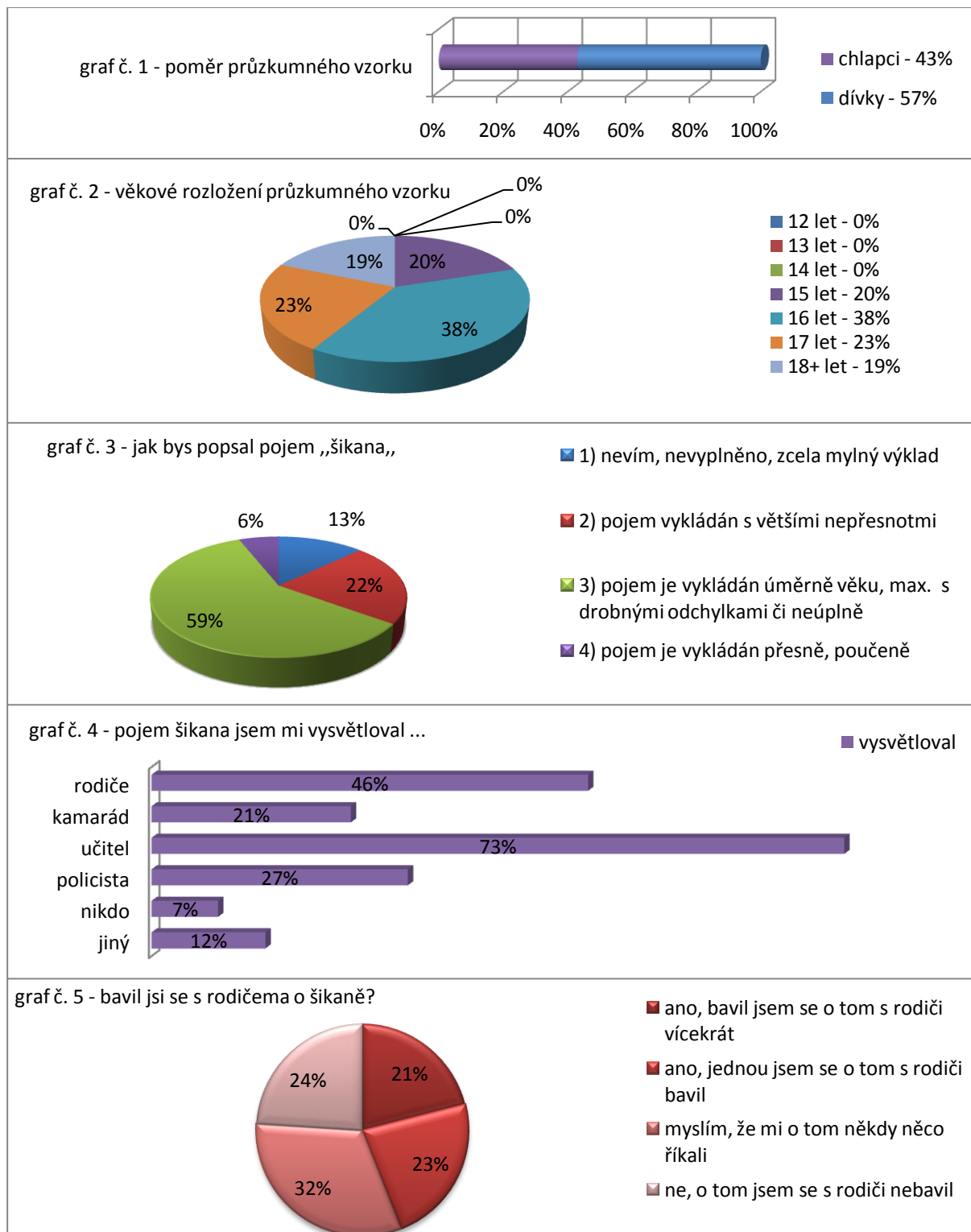


Graf č. 12 – „udělal bych..., - srovnání škol je uvedeno přímo v textu práce

Graf č. 13 – „kdo šikanoval,, - srovnání škol je uvedeno přímo v textu práce

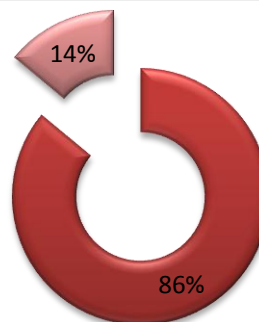


3) ISŠ Na Jirkově, Rakovník



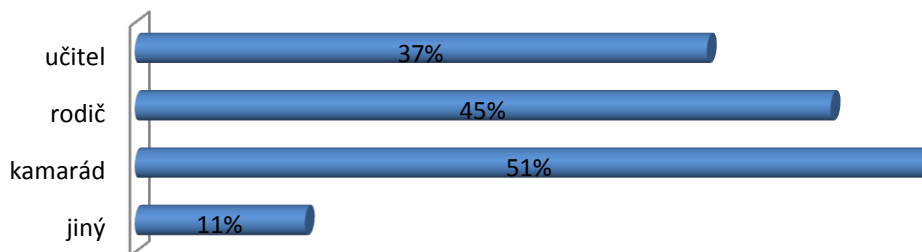
graf č. 6 - požádal bys někoho o pomoc?

■ ano, požádal
■ nepožádal

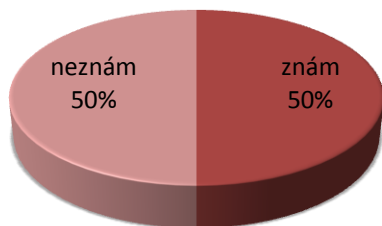


graf č. 7 - koho bych požádal o pomoc

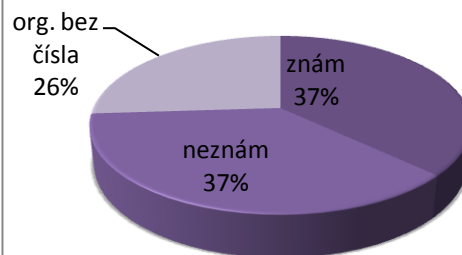
■ požádal bych



graf č. 8 - znáš organizaci ...

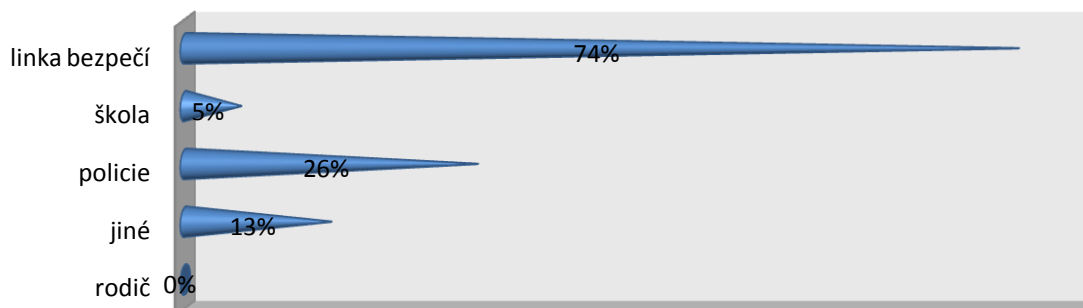


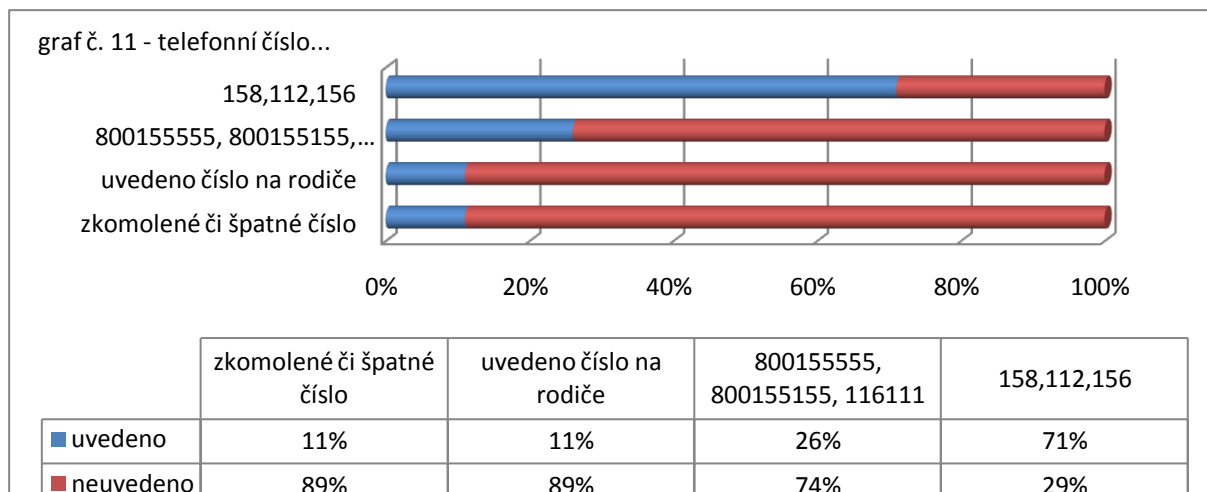
graf č. 9 - znáš telefonní číslo ...



graf č. 10 - instituce

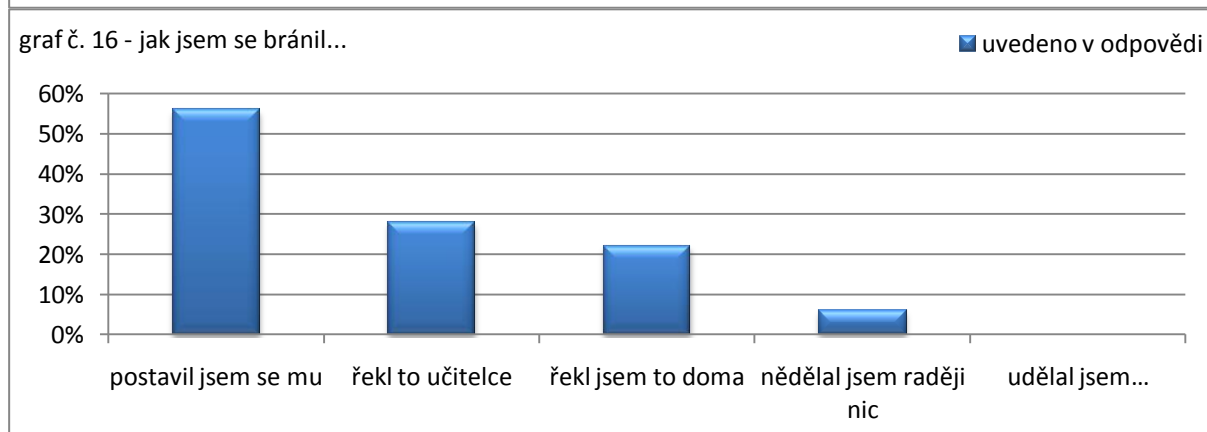
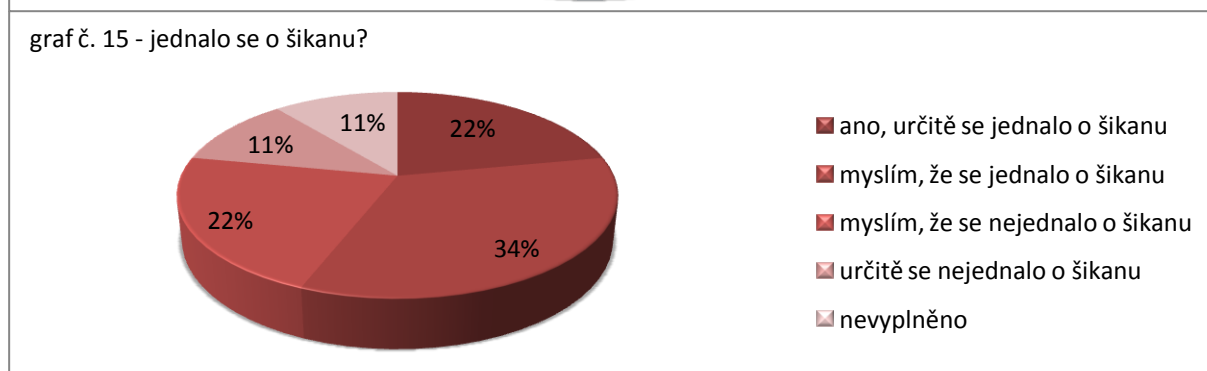
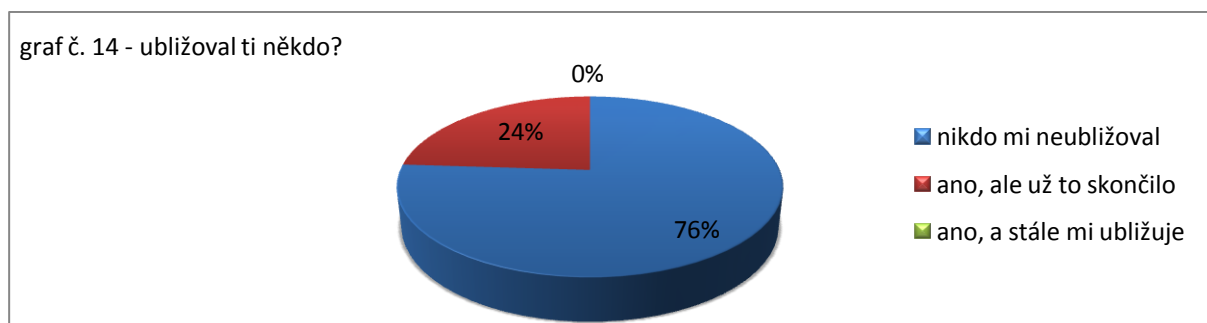
■ možnost uvedena





Graf č. 12 – „udělal bych..., - srovnání škol je uvedeno přímo v textu práce

Graf č. 13 – „kdo šikanoval,, - srovnání škol je uvedeno přímo v textu práce



Příloha č. 6. Citace rodičů k tématu

V dotazníku pro rodiče byla v závěru možnost, aby se rodič (pokud bude chtít) vyjádřil k tomuto tématu a uvedl cokoli, co považuje za důležité. Několik rodičů tuto možnost využilo. Vzkazy nebylo možno jakkoliv kvantitativně vyhodnotit, ale přesto nabízejí cenný materiál. Proto jsem se rozhodl v této příloze přinést jejich přepisy. Pokud je za vzkazem (o), znamená to, že jej psal otec

- Škola se věnuje prevenci šikany dostatečně (o)
- Nemám se šikanou zkušenosti, věřím, že mé dítě ji taky nepozná
- Šikanu je nutno podchytit zavčas a řešit ji! Nikdy nepodceňovat, může mít tragický konec. Je to výchovou od mládí
- Spolužák hrubě nadával dceři, škola problém zlehčovala.
- Více trestat, ať už děti, tak i jejich rodiče
- Dnešní takzvaná demokracie je bohužel ve většině případech chápána jako – máme právo, ale nemusíme mít povinnost, což přispívá k těmto extrémům a můžou za to rodiče, kteří takto vychovávají
- Za chování svých dětí by měli být více zodpovědní rodiče (o)
- Nemám zkušenosti s řešením, řešila bych to podle postoje školy, jiných rodičů
- Na každé škole by měl být dobrý výchovný poradce, který se této problematice chce věnovat a záleží mu na těchto dětech, když nejsou jeho (jejími) dětmi
- Největší problém je v našich zákonech! Učitel ani rodič nemá žádné páky, jak účinně šikaně na svém dítěti zabránit. Jedině násilím, ale tím riskuje svůj vlastní postih. Zákony chrání útočníky.(o)

- Šikana je něco nechutného a nepříjemného pro všechny
- Šikana vždy byla a bude, záleží na jednotlivci (o)
- S ohledem n věk syna (16) mám větší strach z drog, vím, že se v okolí školy vyskytují
- Dcera prožila šikanu v MŠ ze strany učitelky
- Mé dítě zatím žádnou zkušenost nemá a nemělo

- Učitelé by se měli více všímat a naslouchat žákům
- Je těžké šikanu odhalit a zejména vymýtit, vždycky se najde jedinec, který to bude zkoušet, nejde jen o spolužáky, ale např. i o vztah učitel – žák
- Nebát se o problému mluvit, když si myslí, že mu nepomůžeme
- Šikana je, byla a bude a škola to podle mě dosti přechází
- Můj syn je sportovec, jezdí motokros a má smysl pro fairplay, zastal by se i slabších kusů